

KATILIMCI DEMOKRASİ: STK'LARI GÜÇLENDİRME ÖNERİLERİ

No: 7 | 2016

KATILIMCI DEMOKRASİ: STK'LARI GÜÇLENDİRME ÖNERİLERİ

Argüden Yönetişim Akademisi Yayınları

No: 7

Yazanlar

Dr. Yılmaz ARGÜDEN

Fikret TOKSÖZ

Fatma ÖĞÜCÜ ŞEN

Tuba DOKUR

ARGÜDEN YÖNETİŞİM AKADEMİSİ

Her hakkı saklıdır. Bu kitabın hiçbir kısmı yayıncısının izni olmaksızın elektronik veya mekanik, fotokopi, kayıt ya da herhangi bir bilgi saklama, erişim sistemi de dâhil olmak üzere herhangi bir şekilde çoğaltılamaz.

ISBN: 978-605-83188-3-0

1. BASIM ARALIK 2016

ARGÜDEN YÖNETİŞİM AKADEMİSİ

Akasya Caddesi No: 2 Göztepe Mah.,
Göksu Anadolu Hisarı, 34815 İstanbul, Türkiye
Telefon: +90 (216) 280 51 14

www.argudenacademy.org

TEŞEKKÜR

Bu yayının ortaya çıkmasında desteklerini esirgemeyen Bilgi Üniversitesi Kuluçka Merkezi'ne, Adana Çalıştayımızdaki ev sahiplikleri için Adana Kent Konseyi'ne ve Ankara Çalıştayımızdaki ev sahipliklerinden dolayı Sivil Düşün'e teşekkürlerimizi sunarız.

İÇİNDEKİLER

7

Kisaltmalar

9

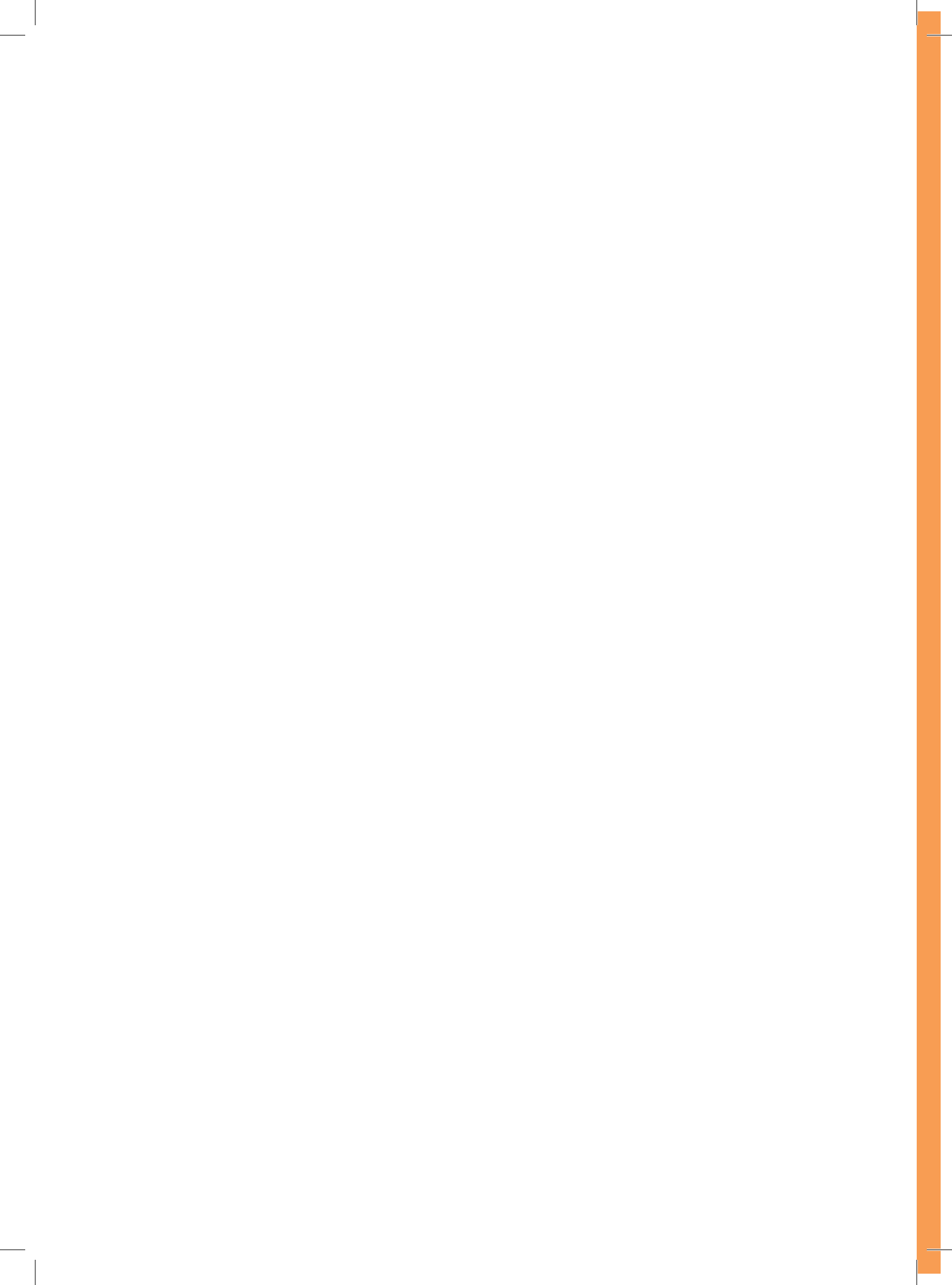
STK'larda İyi Yönetişim
Dr. Yılmaz ARGÜDEN

13

Katılımcı Demokrasi: STK'ları Güçlendirme Önerileri
Fikret TOKSÖZ, Fatma ÖĞÜCÜ ŞEN, Tuba DOKUR

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
DDB	Dernekler Dairesi Başkanlığı
ICCT	International Council on Clean Transportation
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession)
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
SODES	Sosyal Destek Programı
STGM	Sivil Toplum Geliştirme Merkezi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdlere Vakfı
TACSO	Technical Assistance for Civil Society Organisations
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
TEGV	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
YADA	Yaşama Dair Vakıf

STK'LARDA İYİ YÖNETİŞİM

Dr. Yılmaz ARGÜDEN

STK'LARDA İYİ YÖNETİŞİM

Dr. Yılmaz ARGÜDEN

Geleneksel olarak insan hakları, hiç kimsenin cins, renk, ırk, dil, din, sosyal sınıfa ya da politik inançlarından ötürü ayrımcılığa uğramaması temel ilkesine dayanır. Demokrasi ise genel olarak oy verme hakkı, girişim özgürlüğü, inanç özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü ve benzeri haklarla tanımlanır.

Oysa artık insan hakları da, demokrasi de bunların ötesine geçiyor. Artık **esas olan, insanların geleceklerini biçimlendirmede söz sahibi olması**, küresel karar alma süreçlerine katılabilesidir. Modern çağın insan hakları ve demokrasi kavramlarının içeriği budur. Yönetim kavramından, katılımı ve karşılıklı ifade eden "yönetişim" kavramına geçişin temelinde de bu dönüşüm vardır. İyi yönetişimin gerektirdiği temel öğeler tutarlılık, sorumluluk, hesap verebilirlik, adillik, şeffaflık, etkililik ve katılımcılık olarak özetlenebilir.

Demokrasinin ilk uygulanmaya başlandığı dönemlerde toplum yaşamını etkileyen konular, oy hakkına sahip olanlar tarafından topluca karara bağlanırdı. Bu anlamıyla "katılımcı" olarak nitelenen **demokrasi**, giderek "temsili" demokrasiye dönüştü; çünkü katılımcı sayısı da kararların karmaşıklığı ve çeşitliliği de artmıştı. Ancak temsilci çıkarları ile toplumsal çıkarların zaman zaman örtüşmemesi ve eğitim/iletişim alanındaki teknolojik gelişmelerle bilinçlenen kitlelerin toplumsal

kararlara katılım isteğinin artması, XXI. yüzyılda bu trendi tersine çeviriyor: yeni bir şekilde bürünen katılımcı demokrasi ağırlık kazanıyor. Katılımcı demokrasi için kararların alınmasında ise orantılılık ve yerindenlik gibi kavramlara, hukukun üstünlüğü, hızlı çalışan bir yargı sürecinin oluşturulmasına özen gösterilmesi gerekiyor.

Katılımcı demokrasilerde, sivil toplum kuruluşları toplumsal kararların alınmasında seçilmişlerle birlikte rol alıyor.

Bu değişimi kavramadan ve benimsemeden kamu yönetiminde başarılı olmak her geçen gün güçleşecek. Bunun nedeni sivil toplum kuruluşlarının, uyulması gerekli standartların ortaya konulmasında, kararlara dayanak olacak bilgilerin toplanıp yayılmasında, çözümler üretilmesinde ve en önemlisi katılımcı demokrasinin hayata geçirilmesinde hem zorlayıcı hem de yardımcı olmalarında yatıyor. Sivil toplum kuruluşlarının (STK) **rolünün seçilmişlerin ve/veya kamu kuruluşlarının yerini almak değil, katılımcı bir anlayışla onları desteklemek ve iyileştirmek için sorgulamak** olduğu unutulmamalı.

Yönetimsel kararların stratejik planlara bağlı olarak verilmesi, bu planların katılımcı bir anlayışla gerçekleştirilmesi ve kararlardan

etkilenen vatandaşlar tarafından gelişmelerin izlenebilmesi, kamu yöneticilerinin karar kalitesini artırır. Her vatandaşın doğrudan her karara katılımı çok güç olduğundan, iyi çalışan STK'ların oluşması ve yönetim kapasitelerinin geliştirilmesi önem taşıyor. Ancak, katılımı sağlayacak STK'lar olsa bile katılımcı kararlar için iki önemli gereklilik daha var: (i) Kamu yetkisini kullanan kamu yöneticilerinin **katılıma açık bir yönetim anlayışı** sergilemesi, katılımı teşvik etmesi ve (ii) Gerek seçimle, gerekse atamayla kamu kaynaklarının kullanımını konusunda nihai kararları vermekle, yetkili yöneticilerle STK temsilcilerinin karar oluşturmaya **nasıl katılacakları konusundaki süreçlerin hayata geçirilmesi**.

Katılımcı yönetim anlayışının en önemli önkoşullarından biri de geniş kitlelerin, hayatlarını etkileyen gelişmelere ilgi duymaları, ilgi duymaları için bilgilenebilmeleri, bilgilennemeleri için de gerekli araçlara sahip olmalarıdır. Bunun için bilgi çağına dâhil olmaları, bilgi teknolojilerine ulaşabilmeleri gerekir. Ayrıca, kararların kalitesini artırabilmek için **bilgi ihtiyacı** vardır. Bu nedenle, toplumu etkileyen kararlar alınmadan önce mevcut durum analizleri, somut verilere, vatandaş beklentilerine dayalı olarak belirlenmeli ve kamu kaynaklarının önceliklendirilmesinde bu bilgilerin STK'larla paylaşılarak stratejik hedeflerin belirlenmesi sağlanmalıdır.

Ayrıca, ortaya çıkan bilgilerin vatandaşlar tarafından **kolayca anlaşılabilmesini** sağlamak üzere, gerek mevcut durum gerekse kamu harcamaları **görsel olarak**

her vatandaşın anlayabileceği şekilde tüm paydaşlara sunulmalıdır. Ayrıca, bu bilgi kaynaklarının dayandığı veriler de akademisyenlerin ve STK'ların bağımsız irdeme yapabilmelerini sağlayacak şekilde kamuya açık hale getirilmelidir. Bilgilerin **kiyaslanabilir bir metodoloji** ile ortaya konması **sürekli gelişmeyi sağlayabilecek** bir araç olacaktır. Böylelikle kararların farklı kesimleri nasıl etkileyeceği vatandaşlar tarafından tartışmaya açılabilir ve öğrenme ve öncelikler doğrultusunda yönlendirme ile kamu kaynaklarının kullanım etkinliği artırılabilir. Bu yaklaşım **kapsayıcı gelişme** için çok önemli girdiler sağlayacaktır. **Bilgi edinme hakkı**, stratejik planların uygulanmasının halk tarafından denetlenebilmesini sağlayacak önemli bir araçtır.

STK'lar ülkemizde halkın yönetime katılımını sağlayarak şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırmanın ve vatandaş ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmenin temelini oluşturabilecek örnekler yaratmaya adaylardır. **Sivil toplum kuruluşları toplumda iyi yönetişimin yaygınlaşmasında çok önemli bir rol üstlenebilirler**. Devletin her biri alanında uzmanlaşmış sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği hem ulusal sorunları aşmaya yardımcı olacak, hem de katılımcı demokrasiyi geliştirerek devlete duyulan güveni artıracaktır.

İyi yönetişim, karar kalitemizi ve dolayısıyla yaşam kaynaklarının daha etkin kullanımını ve yaşam kalitemizi artırmanın en temel yöntemidir.

Bu nedenle, Akademi'nin "Katılımcı Demokrasi: STK'ları Güçlendirme Önerileri" projesi öncelikle katılımcı demokrasi için vazgeçilmez olan STK'ların güçlendirilmesini hedeflerken, bununla birlikte yaşam kalitemizi artırmayı amaçlayan bir çalışma olarak ele alınmıştır.

KATILIMCI DEMOKRASİ: STK'LARI GÜÇLENDİRME ÖNERİLERİ

Fikret TOKSÖZ, Fatma ÖĞÜCÜ ŞEN, Tuba DOKUR

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

tepav

İÇİNDEKİLER

Giriş	23
Gerekçe	24
Neden Sivil Toplumu Güçlendirmeliyiz?	25
Demokrasi ve İnsan Hakları	25
Sürdürülebilir Kalkınma ve Sivil Toplum	26
Toplumsal Uzlaşma	27
Kamu Sektörünün ve Özel Sektörün Yapamadığını Yapmak	27
Çalışmanın Yöntemi	30
Literatür Taraması	30
İç Kaynaklar	30
Dış Kaynaklar	30
Durum Analizi	31
Başlarken	32
Sivil Nedir?	32
Sivil Toplum Örgütü Nedir?	32
Sivil Toplumun Mevcut Durumu	33
Türkiye’de Sivil Toplum	33
Sivil Toplumun İnsan Hakları Bağlamında Hukuki Durumu	33
Kamunun Sivil Topluma Bakışı	35
Türkiye’de Sivil Toplum Algısı	43
STK’larla İlgili Veriler	45
Türkiye’deki STK’ların Başlıca Sorunları	52
Dünyada ve Avrupa Birliği’nde Mevcut Durum	56

Dünyada STK'lar	56
Avrupa'da STK'lar	61
Anket Çalışması	62
Çalışmanın Tasarımı	62
Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi	63
İnsan Kaynağı	63
Yerleşim ve İşleyiş	63
Mali Kaynak	64
Denetim Sistemi	64
Denetimlerde Yargılanma	65
Denetimlerde Ceza Alma	65
Etki Alanını Genişletme	66
Katılımcılık ve İşbirliği	66
İdari ve İç Yönetim	67
Önerilere İlişkin Değerlendirmeler	68
Sonuç ve Öneriler	70
Özgürlük Alanının Genişletilmesi	70
Kamu - Sivil Toplum İşbirliği	72
Mali Kaynaklar	73
Yerleşim Olanakları	74
Denetim	74
İnsan Kaynağı İhtiyacı	74
Kaynakça	75
Ekler	81
Ek 1. Çalıştay Notları	81
Adana Çalıştayı	81
Ankara Çalıştayı	81

İstanbul Çalıştayı	82
Ek 2. Ankete ve Çalıştaylara Katılan Sivil Toplum Kuruluşları	84
Ek 3. Anket	87

TABLolar

Tablo 1	64. Hükümet'in 2016 Yılı Eylem Planı (İcraatlar ve Reformlar)	37
Tablo 2	Avrupa Birliği'ne Katılım İçin Ulusal Eylem Planı I - Birincil Mevzuat	40
Tablo 3	Avrupa Birliği'ne Katılım İçin Ulusal Eylem Planı I - İkincil Mevzuat	41
Tablo 4	Avrupa Birliği'ne Katılım İçin Ulusal Eylem Planı II - Birincil Mevzuat	41
Tablo 5	Avrupa Birliği'ne Katılım İçin Ulusal Eylem Planı II - İkincil Mevzuat	41
Tablo 6	Derneklerin Yıllık Gelirleri	51
Tablo 7	Yeni Vakıfların Yıllık Gelirleri	51
Tablo 8	Türkiye'de ve Dünyada STK Başına Düşen Kişi Sayıları	56
Tablo 9	STK'ların Gayrisafi Yurtiçi Hasıllardaki Payları	60
Tablo 10	Zorunlu Askerlik Hizmetinin Kamuda veya Sivil Toplumda Alternatif Servis Seçeneği Olduğu Ülkeler	69

GRAFİKLER

Grafik 1	STK Temsilcilerine Göre Toplumun STK'lara Yönelik Olumsuz Değerlendirme Nedenleri	44
Grafik 2	Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları	45
Grafik 3	Yıllara Göre Yeni Vakıf Sayıları	46
Grafik 4	Derneklerin Yıllara Göre Üye Sayıları	47
Grafik 5	Faaliyet Alanlarına Göre Dernek Yüzdeleri	48
Grafik 6	Faaliyet Alanlarına Göre Derneklerin Üye Yüzdeleri	49
Grafik 7	Derneklerin Yıllara Göre Çalışan Sayıları	50
Grafik 8	STK'ların İş Gücündeki Payları	57
Grafik 9	STK'ların Mali Kaynak Yüzdeleri	58
Grafik 10	STK'ların Ücretli ve Gönüllü Çalışan Sayılarının İş Gücündeki Payları	59
Grafik 11	İnsan Kaynağı	63
Grafik 12	Yerleşim ve İşleyiş	63
Grafik 13	Mali Kaynak	64
Grafik 14	Denetim Sistemi	64
Grafik 15	Denetimlerde Yargılanma	65
Grafik 16	Denetimlerde Ceza Alma	65
Grafik 17	Etki Alanını Genişletme	66
Grafik 18	Katılımcılık ve İşbirliği	66
Grafik 19	İdari ve İç Yönetim	67
Grafik 20	Önerilere İlişkin Değerlendirmeler	68

GİRİŞ

Sivil toplum, Türkiye'de Tanzimat sonrası gelişmeye başlayan, Batı'ya göre göreceli olarak daha yeni bir olgudur. Sivil toplumun, ülkemizde demokratik yönetişimin ana bileşenlerinden birisi olarak gündeme gelmesi, 1996'da İstanbul'da toplanan Birleşmiş Milletler (BM) Habitat II Konferansı ile olmuştur. Sivil toplumun halk yanında meşruiyet kazanması ise, 1999 Marmara Depremi sırasında sivil toplumun kamu sektörünün yetersiz kaldığı alanları etkin müdahalelerle doldurması ile gerçekleşmiştir. Aynı yılın sonunda Avrupa Birliği'nin (AB) Türkiye'yi resmen aday ülke olarak kabul etmesi sivil topluma kamu gözünde de meşruiyet kazandırmıştır.

2000'li yılların başından itibaren sivil toplum, kamu sektörü ve özel sektör yanında üçüncü bir sektör olarak, kalkınma ve siyaset ile beraber kamu politikalarında olmazsa olmaz bir bileşen olarak yerini almaya başlamıştır. Bir yandan küreselleşme ve AB'ye giriş süreci gibi dış dinamiklerle, öte yandan etnik gruplar, kadınlar, gençler, engelliler gibi toplumsal tabakaların artan demokrasi taleplerinden oluşan iç dinamikler; demokratikleşme hareketinde sivil toplum kuruluşlarını daha da etkin bir konuma getirmiştir. Bunun sonucu olarak, başta 1981 Anayasası olmak üzere, sivil toplumun serbestçe oluşumunu etkileyen mevzuatta önemli değişiklikler yapılmıştır.

Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, sivil toplumun ülkemizde yeteri kadar büyüyememesi, toplumda beklenen oranda etkili olamama durumu, hükümetten siyasi partilere, akademik çevrelerden, kamu idarelerine ve nihayet sivil toplumun bizzat kendi yaptığı değerlendirilmelerde de kabul edilmektedir. Son yıllarda TÜSEV, TACSO, SİVİL DÜŞÜN, TESEV, TEPAV, YADA gibi kuruluşların sivil toplumun geliştirilmesine ilişkin çeşitli faaliyetler yürütmekte olduğu bilinmektedir. Bu çalışmaların ışığında, Hükümet Programı ile Eylem Planı'nda yer alan sivil toplumun geliştirilmesi önerisine bir katkı olmak üzere "**Sivil Toplumun Teşviki**" konusuna odaklanan bu çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir. Argüden Yönetişim Akademisi'nin girişimi ve desteği, Friedrich-Ebert Vakfı'nın desteği ile, TESEV ve TEPAV'ın işbirliği ile çalışmalar yürütülmüştür.

Çalışma başlıca iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde geniş bir literatür taramasına dayanan mevcut durum değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümde ise, Argüden Yönetişim Akademisi'nin sivil toplumun teşvikine odaklı yaptığı anket çalışmasının sonuçları ile dünyadaki çeşitli uygulamalar göz önüne alınarak saptanan teşviklere ilişkin politika önerileri yer almaktadır.

GEREKÇE

Türkiye'de kalkınmaya ilişkin resmi belgelerde ve siyasi parti programlarında öngörülen stratejilerin genellikle "Güçlü Devlet ve Güçlü Ekonomi" hedeflerine varmak için tasarlandıklarını görüyoruz. Bunun yanında, tüm demokrasi söylemlerinde demokratikleşme yalnızca hukuki ve siyasal boyutu ile ele alındığı için, vatandaş, birey veya toplum asıl özne yerine, âdeta "nihai yararlanıcı" gibi karşımıza çıkmaktadır. Oysaki, Latin Amerika'dan Afrika'ya, AB'den ABD'ye kadar pek çok ülkede kalkınma stratejilerinin ana hedefi, toplumun güçlendirilmesidir. Güçlü toplum yaratmanın yolu ise devlet ve piyasa mekanizması dışında kalan sivil toplumun güçlendirilmesinden geçmektedir. BM başta olmak üzere, pek çok uluslararası kuruluş ile AB ve Afrika Birliği gibi bölgesel kuruluşlar, sivil toplumu kamu ve özel sektör yanında üçüncü sektör olarak kabul etmektedir.

G20 olarak tanımlanan dünyanın en gelişmiş 20 ekonomisinden oluşan uluslararası platform da, sivil toplumu, devlet ve piyasa ekonomisi yanında, kalkınmanın üçüncü bileşeni olarak görmektedir. Bu platformun üyesi olan Türkiye, 2015 yılında G20 Başkanlığını üstlenmiştir.¹

Sivil toplumu, kalkınmanın ana eksenini kabul eden politikaların en iyi örneklerinden birisini, İngiltere'de David Cameron'un "Büyük Toplum" politikasında görüyoruz. Cameron, kalkınmayı Üçüncü Yol olarak belirttiği toplumun güçlendirilmesi olarak tanımlamaktadır. Ona göre, bu Üçüncü Kalkınma Yolu'nda esas, Londra'da bir avuç elitin elinde toplanmış olan gücün topluma devredilmesidir. Bu politikanın üç ayağı bulunuyor: Yerelleşme, devlet yerine gönüllü girişim ve kamu sektörüne bir alternatif olarak sivil toplumdur.

İşte şimdi, dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak Türkiye'de sivil toplumu kalkınmanın ana bileşenlerinden biri yapacak yeni politikalara geçmenin zamanı gelmiş bulunmaktadır. Sivil toplumun neden güçlendirilmesi gerektiği konusu kamuoyu tarafından yeterince bilinmemektedir. Bu nedenleri örnekleri ile açıklamak, "Güçlü Devlet ve Güçlü Ekonomi" hedefine ulaşmanın ancak güçlü bir sivil toplum yaratmakla mümkün olduğunu göstermeye yardım edecektir.

¹ Argüden Yönetişim Akademisi, 2015 yılında STK'lardan oluşan C20 Yönetişim Çalışma Grubu üyesi olarak C20 önerilerinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

NEDEN SİVİL TOPLUMU GÜÇLENDİRMELİYİZ?

Demokrasi ve İnsan Hakları

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar demokrasi; halkın, temsili sisteme dayalı olarak özgür seçimlerle oluşturduğu parlamenter bir yönetim biçimi olarak tanımlanıyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan BM'nin 1948'de kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile demokrasi, insan hakları temeline dayalı bir rejim olarak tanımlanmaya başladı. Günümüze kadar olan süreçte, bu haklara azınlıkların korunması, ayrımcılık yasağı gibi gelişmelere uygun yeni haklar eklendi. Özellikle üçüncü kuşak haklar olarak tanımlanan çevre ve kalkınmadan pay alma hakkı, vatandaşların da birey veya sivil toplum olarak kamu işlerine etkin müdahalesini gündeme getirdi.

Günümüzde devletin görev, yetki ve sorumlulukları her geçen gün artmakta ve sonuç olarak insan yaşamına olan etkisi genişlemektedir. Bununla beraber, devletin hukuka uygun davranması ve vatandaşın korunması yönünde de, vatandaşlardan başlayarak sivil topluma, yerelden uluslararası çevrelere kadar, çeşitli toplumsal katmanlar giderek sesini yükselten bir mücadele yürütmektedir. İnsan haklarına saygı ve demokrasinin eksiksiz uygulanması talebi, artık ulusların iç meselesi olmaktan çıkmış, insanlığın ortak bir sorunu haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak uluslararası hukukun giderek devletlerin egemenlik zırhını delegecek ve doğrudan vatandaşları-bireyleri koruyan yaptırım gücüne sahip olan donanıma eriştiğini görüyoruz. Bu konularda pek çok uluslararası veya bölgesel anlaşma bulunmaktadır. Artık bu anlaşmalara bağlı olarak çalışan ulus üstü mahkemeler de her geçen gün varlığını daha çok duyurmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Uluslararası

Ceza Mahkemesi bunların somut örneklerindedir.

Tüm bu gelişmeler ve Türkiye'nin bu konulara ilişkin neredeyse tüm uluslararası sözleşmeleri kabul etmiş olmasına rağmen, ülkemizde sivil toplum kurumlarına yeterince önem verildiğini söylemek güçtür. Dönüşüm ve gelişmeler, bireyin hak ve çıkarlarını savunmada sivil toplumu demokrasinin olmazsa olmazı haline getirdi. Dünya çapında, sivil toplumun kamu ile özel sektör yanında üçüncü bir güç olarak ortaya çıkması, ülkemize de neredeyse eş zamanlı olarak yansdı. Özellikle, 1996'da İstanbul'da toplanan Habitat II Konferansı'ndan sonra, sivil toplum resmi otoriteler tarafından da görüşü alınacak bir ortak olarak kabul edilmeye başlandı. Sivil toplumun toplum içinde söz sahibi olmasını sağlayacak yasal değişiklikler yapıldı.

AB'ye üyelik sürecinin başlangıç yıllarında, Türkiye'de demokratik ortamın gelişmesiyle birlikte sivil toplum kuruluşlarının kamu işlerine müdahil olması iktidar tarafından da istenen bir olguydu. 2004 yılında yapılan TÜSEV'in "Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet" araştırması, kamuoyunun %64'ünün STK'ların daha iyi bir toplum için mevcut sorunların çözümünde etkili olduğunu düşündüğünü ortaya koymaktadır. Aynı araştırmanın 2015 yılındaki raporunda ise bu olumlu düşüncenin %48'e gerilediği görülmektedir. Bu sonuçlar, sivil toplumun etkin biçimde var olmasının, demokratik ortamın iyileşmesiyle doğru orantılı olduğunu göstermektedir.

Sessizlerin Sesi: Sivil Toplum

Avrupa ve Amerika'da özellikle yerel seçimlere olan katılımın düşmesi temsili demokrasinin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Neo-liberal politikaların keskinleştirdiği eşitsizlikler,

toplumda mevcut olan dezavantajlı grupların yoksulluk ve yoksunluklarını daha da ağırlaştırdı. Temsili demokrasi uygulaması, yıllar içinde bu grupların sesinin duyulmasını engelleyen bir sisteme dönüştü.

Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayan süreçte, tüm dünyayı etkileyen küreselleşme, yoksulluğun yaygınlaşmasının yanı sıra, demokrasi, insan hak ve özgürlükleri gibi konuların tüm ülkelerde tartışılmasına yol açtı. Böylece, çoğulculuk, katılım, şeffaflık, hesap verebilirlik gibi kavramlar resmi ve günlük söyleme girdi. Bütün bu iyileştirmelere rağmen, hâlâ kadınların ve engellilerin dernekleşme oranı çok düşüktür. Bu durumun ülkemize yansımaları şöyledir: Engelli derneklerinin tüm dernekler içindeki payı %1,23, kadınların dernek üyeleri içindeki payı %20,10 dolayındadır (Dernekler Masası, 2013).

Siyasi Hesap Sorma

Son yıllarda, bir yanda gittikçe etkisini artıran küreselleşmenin zorunlu hale getirdiği uluslararası hukuk ve AB'ye üyelik süreci gibi dış dinamikler, öte yanda ekonomik ve sosyal değişimlerin artırdığı demokrasi talebi, Türkiye'de **'kamusal erk'**in sınırlanması sorunsalını gündeme getirmiştir. Kamusal erkin vatandaşa karşı sınırlandırılmasında genellikle iki yol vardır: Dikey ve Yatay Sınırlama. Seçimler, hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı, ifade özgürlüğü, basın ve örgütlenme özgürlüğü devletin dikey olarak sınırlandırılmasını sağlar. Ademi merkezi özerk-yönetim, bağımsız yüksek kurullar gibi yerinden yönetim birimleri de merkezi hükümetin yatay sınırlandırılmasını mümkün kılar.

Devletin, dikey ve yatay olarak sınırlandırılmasının da "iktidara" karşı vatandaşın korunmasına yetmediği anlaşılınca, bireyin kamu işlerine doğrudan müdahalesine imkân verecek yeni bir

anlayış ihtiyacı doğdu. İşte bu yeni anlayış iyi yönetişimin esaslarından biridir. İyi yönetişim, bireylerin veya sivil toplum kuruluşlarının kamu işlerine saydamlık, hesap verebilirlik ve katılımcılık gibi ilkeler ve mekanizmalar aracılığı ile müdahale etmesi anlamına geliyor. İyi yönetişim kavramı, bir yandan kamu işlerinin etkin, verimli yürütülmesini sağlarken, öte yandan da demokrasinin güçlenmesine hizmet eder. İyi yönetişim ilkelerinin tüm ülkelerde uygulanmaya başlanması sivil toplumun önemini daha da arttırmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma ve Sivil Toplum

Küreselleşme ve neo-liberal politikaların yaygınlaşması ile pek çok ülke, kalkınmayı sadece ekonomik büyüme boyutuyla ele aldığından, sosyal ve kültürel kalkınma ile çevresel faktörleri göz ardı etmek zorunda kalmaktadır. Bunun sonucu olarak eşitsizlikler giderek artmakta, yaratılamayan iş alanları nedeniyle, büyük kitleler işsiz kalmakta ve sosyal yardımlarla geçinmek zorunda bırakılmaktadır. Böyle bir kalkınma anlayışı, Soma Maden Faciasında görüldüğü gibi çok büyük insani kayıplara da yol açmaktadır.

Kısa vadeli başarılar için sosyal adalet, kültürel gelişme ve çevresel perspektifler ekonomik kalkınmanın önünde engel gibi görülmektedir. Sivil toplumun yeteri kadar gelişmediği alan ve yerlerde hak aranması da sınırlandırılmaktadır. Böylelikle, sürdürülebilir kalkınma anlayışının terk edildiği durumlarda, normal hak arama yolları mümkün olamamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma anlayışının sigortası, sivil toplumun varlığıdır. Bu nedenle, dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışına dönmenin yollarından birisi vatandaş müdahalesine imkân veren sivil toplum yapısını güçlendirmektir. Ülkemizde bu durumu, İçişleri Bakanlığı'nın dernek istatistikleri

çok açık biçimde ortaya koymaktadır. Çevre, sağlık, eğitim, savunuculuk, insan hakları derneklerinin sayıları ve bu derneklere üye olanların sayıları az ve yetersizdir. Yalnızca bu neden bile, ülkemizde sivil toplum anlayışının acilen gelişmesi gereğini ortaya koymaktadır. Türkiye ekonomik gelişmişlikte dünyada 17. sırada yer alırken, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) İnsani Gelişme Endeksi'nde (2014) 72. Sırada bulunmaktadır. Bu göstergeler, durumun ciddiyetini açıkça ortaya koymaktadır.

Toplumsal Uzlaşma

Günümüzde monolistik sosyal yapıya sahip ülke yok gibidir. Her ülkede; ekonomik, sosyal, etnik, göç, kültürel farklılıklar gibi nedenlere dayalı farklı gruplar, tabakalar veya sınıflar bulunmaktadır. Tüm bu farklılıklarla demokratik bir toplumda barış içinde yaşamayı başarmak, yalnızca devlet veya piyasa ekonomisine dayanarak sağlanamaz. Çoğulcu sosyal yapı, modern toplumlar için hem fırsat ve zenginlik hem de toplumsal uyumu zedeleyen bir özellik gösterir.

Çoğulculuk yalnızca çeşitliliği değil, aynı zamanda çeşitli gruplar arasındaki sıkı ilişkili halin zorunluluğunu ifade eder. Toplumdaki çeşitlilik, farklı kesimlerin birbiriyle karşılaşmasını ve ilişkide olmasını gerektirir. Karşılaşmaların ve ilişkilerin olmaması, toplumun uyum içinde yaşadığını göstermez. Tam tersine gerilim olduğunu gösterir. Bu nedenle, çoğulcu bakış kendiliğinden oluşmaz, bunu sağlamak için emek harcamak gerekir.

Çoğulculuk, önyargıların, bağlılıkların karşılaşmasıdır. Günümüzdeki çoğulculuk, kimliklerimizi, bağlarımızı geride bırakmadan, onların karşılaşması ve dini inançlarımız dâhil, derin farklılıklarımızı muhafaza ederek, birbirimizle ilişkide olmamız anlamına gelir. Başka bir deyişle kendimizi ötekilerden soyutlamamaktır.

Çoğulculuk, diyalog kurmak demektir.

Çoğulculuğun dili, birbirinden alıp vermeyi, eleştiriyi hatta özeleştireyi, karşılaşmayı içinde barındırır. Diyalog, konuşmayı, dinlemeyi içeren ortak noktaları ve gerçek farklılıkları ortaya çıkaran bir süreçtir. Diyalog, herkesin her konuda uzlaşması anlamına gelmez. Çoğulculuk, herkesin bağları, önyargıları ile birbiriyle ilişkide olma taahhüdüdür.

Çoğulculuk, yalnızca devlet politikaları veya hukuk normları ile sağlanamaz. Piyasa ekonomisi de çoğulculuğun kurulması ve korunmasına yardım edebileceği gibi, gerilimi daha da artırabilir. İşte bu noktada, sivil toplum çok önemli bir rol üstlenir. Sivil toplum, toplumda uzlaşmayı sağlayan bir yapıdır. Ülkemizde, birçok karmaşık sorun daha büyük yıkımlara yol açmadan belli bir denge içinde tutulabiliyorsa, bunda sivil toplumun payı büyüktür. Bu nedenle, sivil toplumu baskı altında tutmak yerine bireylerin yalnızca dernek gibi formel yapılar içinde değil, barışçı yöntemlerle bir araya gelmesine olanak sağlamak gerekir.

Kamu Sektörünün ve Özel Sektörün Yapamadığını Yapmak

Türkiye gibi kapsamlı merkezîyetçilik geleneği olan ülkelerde, toplumun tüm ihtiyaçlarını karşılamak devlete düşen bir görev olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle de devlet, geleneksel aile yapısına uygun biçimde 'baba metaforuyla' tanımlanmaktadır. Merkezîyetçi yapılarda, yerel toplulukları ilgilendiren işler bile merkezden yönlendirilmekte ve çözüm aranmaktadır. Merkezîyetçi devlet yapısına tamamlayıcı veya alternatif bir yol olarak öne sürülen liberal piyasa ekonomisi taraftarları da, devletin kapsamadığı her alanın piyasa mekanizmalarıyla örtülebileceğini ileri sürüyorlar. Bu

Osmanlı İmparatorluğu'nda Kurulan Vakıflardan Örnekler

- **Leylekleri Koruma Vakfı:** 1890 yılında Ödemiş'te Mürselli İbrahim Ağa tarafından kurulmuştur. Bu vakıf ile leyleklerin bakımı için yılda 100 kuruşluk bir ödenek ayrılması sağlanmıştır.
- **Serbest Kalan Köleleri Koruyan Vakıf:** 1558 yılında İstanbul'da Kemal Ağa Kızı'nın kurduğu Zeyni Hatun Vakfı, azatlı kölelerin fakir ve muhtaç olanlarına bin akçe bağışlamıştır. Muhtaç köle olmaması durumunda, bu paranın dul ve fakir hanımların ihtiyaçları için harcanmasını, ayrıca ilkokul öğrencilerine her yıl bin akçelik kaftan ve pabuç alınmasını şart koşmuştur.
- **Çocuk Vakfı:** Ahmet oğlu Mustafa Efendi, İstanbul Fatih'te İbrahim Çavuş Mahallesi'nde yaptırdığı okulda okuyan öğrenciler için 1731 yılında bir vakıf kurmuştur. Vakfın geliri ile okulda okuyan öğrenci ve öğretmenlerin her yıl Kurban Bayramı'nda giydirilmesini ve çocukların her yaz pikniğe götürülmesini sağlamıştır.

görüştürmeye yönelik sosyal devlet anlayışına da karşı çıkmakta, toplumdaki eşitsizliklerin piyasa mekanizmalarıyla giderilebileceğini savunmaktadırlar.

Oysaki yaşamın kendisi devlet veya piyasa mekanizmaları ile kapsamayacak kadar geniş ve çeşitlidir. Tarihin ilk çağlarından beri devletin ve piyasa ekonomisinin gelişmediği dönemlerden başlayarak pek çok hizmet ve toplumun gereksinimleri sivil toplum tarafından karşılanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitimden sağlığa, alt yapı yatırımlarından dinlenme- eğlenmeye kadar pek çok kamu hizmeti vakıflar tarafından karşılanmıştır.

Piyasa ekonomisiyle devletin ulaşamadığı ya da boşlukta bıraktığı kültür, sanat, sosyal yardım gibi alanları doldurmada sivil toplum devreye girmektedir. Böylece sivil toplum, bu alanlarda yaşamın karmaşıklığı ve farklılığından doğan ve gittikçe çeşitlenen konularda toplumun ihtiyaçlarını karşılar duruma gelmektedir. Bunun **ülkemizde ve dünyadaki değişik örneklerinden** bazıları, sivil topluma olan ihtiyacın daha iyi anlaşılmasına yardım edecektir.

Türkiye'den Örnekler

- **Tema Vakfı**, Artvin'de Macahel Arıcılık konusunda hem yerel kalkınmaya katkıda bulunmuş, hem de kamunun yapamayacağı işlere el atarak tarım eğitiminin ve örgütlenmesinin nasıl yapılması gerektiği konusunda örnek çalışmalar yapmıştır.
- Kültür ve sanat konusunda **Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)**, kamunun zayıf olduğu ve de pek ilgilenmediği bir alanda çok etkin çalışmalar yürütmektedir. Yoksul ve yoksun bölgelerde oluşturulan merkezlerde çocukların yaratıcılık, sanat ve kültür alanlarında çalışmanın öznesi olması sağlanmaktadır.
- İstanbul'da **İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV)**, kültür ve sanat alanlarında yürüttüğü çalışmalarla yalnız sosyal kalkınmada önemli başarılar elde etmekle kalmayarak, İstanbul'un ve Türkiye'nin tanıtımına da yardımcı olmuştur. İKSV de merkezi ve yerel yönetimlerin yeterli kapasitesi olmadığı ve de pek istekli davranmadığı bir alanda hem

yarattığı güven hem de bağlantıları ile sosyal sermayenin nasıl bir rol oynayabileceğini göstermiştir.

- **Cami Yaptırma Dernekleri ile Alevi Dernekleri**, devletin el atmadığı manevi alanda büyük bir ihtiyacı karşılamaktadır.

Dünyadan Örnekler

• Porto Alegre

Katılımcı bütçe, yerel yönetimlerin bütçe ve harcama önceliklerini sivil toplumun katılımı ve yönlendirmeleri ile belirlediği süreç olarak adlandırılır. Katılımcı bütçe modelinin en önemli faydası vatandaşların aktif katılımını sağlayarak temel bir demokrasi pratiği ortaya konulmasını sağlamasıdır. Ayrıca, bu süreç hem yerel yönetimlerin hesap verebilir olmasına, hem de vatandaşların yaşadıkları bölgeleri sahiplenerek bilinçlendirilmesine araç olmaktadır (TEPAV, 2007).

Katılımcı bütçe, ilk olarak 1989 yılında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde ortaya çıktığı için bu şekilde adlandırılrsa da bugün Arjantin, Kanada, Fransa, İngiltere gibi pek çok ülkede yerel yönetimlerde uygulanmaktadır. Türkiye'de benzer bir uygulama "Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi" kapsamında 2007 yılında pilot bölgelerde başlatılmıştır (TEPAV, 2007).

• Dünya Sosyal Forumu

Davos Ekonomik Forumu, dünya çapında siyaset liderleri ile ekonomilere yön veren

elitleri bir araya getiren bir örgüttür. Bu örgütü devletler ve özel sektör desteklemektedir. Dünya Sosyal Forumu, Davos Ekonomik Forumu'na tepki olarak, küreselleşme ve neo-liberal politikalara alternatif görüşleri ortaya koymak üzere sivil bir girişim olarak kurulmuştur. Her yıl farklı ülkelerde gerçekleştirilen toplantıların ilki 2001 yılında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde düzenlenmiştir. 2016 yılındaki toplantı Kanada'nın Montreal kentinde 125 ülkeden 35.000 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda yoksulluk, küresel ısınma, cinsiyet eşitliği gibi konular tartışılmakta ve yeni seçenekler ortaya konmaktadır (World Social Forum 2016, 2001 & 2016; Global Policy Forum; Herwees, 2015).

• Volkswagen Emisyon Skandalı

Dünyada devletlerin sürdürülebilir kalkınmayı göz ardı etmeleri sonucu, kamu ve özel sektör birbirleriyle yarış edercesine çevreyi yıkıma uğratmaktadır. Çevre konusundaki olumsuzlukları ortaya çıkaran yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarıdır. Bunların en çarpıcılarından birisi Volkswagen olayıdır.

Volkswagen'in ABD'de egzoz emisyonlarını düşük gösterdiğini kâr amacı gütmeyen bir sivil girişim olan International Council on Clean Transportation (ICCT) ortaya çıkartmıştır. Bu girişim devletlerin ve özel sektörün yapmadığını yaparak, dünya ölçeğinde çevrenin iyileştirilmesine katkıda bulunmuştur (Neate, 2015).

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmaya yurtiçi ve yurt dışı kaynaklar olmak üzere kapsamlı literatür taramasıyla başlanılmıştır. Taramalar sonucu elde edilen mevcut durumda ortaya çıkan bilgi ve bulgular ışığında sivil toplumu güçlendirmeye yönelik olan öneriler saptanmıştır. Saptanan öneriler e-anket yoluyla Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine sunulmuştur. Bu çalışmalardan sonra hazırlanan rapor içeriği, Adana, Ankara ve İstanbul'da düzenlenen çalıştaylarda STK temsilcilerinin görüşlerine sunulmuştur. Çalıştaylarda ortaya çıkan görüşler dikkate alınarak rapora nihâi hali verilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

STK'lar konusunda gerek ülkemizde gerekse dünyada zengin bir literatür bulunmaktadır. Türkiye'de ve dünyadaki mevcut durum iç ve dış kaynaklar başlığı altında detaylandırılmıştır.

İç Kaynaklar

İç kaynak taraması sırasında öncelikle resmi belgeler ele alınmıştır. Bu taramada, Başbakanlık, Kalkınma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve AB Bakanlığı başta olmak üzere, farklı kamu kurumlarının sivil topluma ilişkin belgeleri gözden geçirilmiştir. Bunun yanında, Parlamento'da temsil edilen siyasi

partilerin 2015 yılı Seçim Bildirgeleri ele alınarak görüşleri incelenmiştir.

Resmi kaynakların yanı sıra, sivil toplumun geliştirilmesi için çalışan TÜSEV, TACSO, STGM, YADA, SİVİL DÜŞÜN gibi kuruluşların yayınladıkları raporlar ele alınmıştır. Ayrıca sivil toplum alanında, üniversiteler, kurumlar veya kişiler tarafından hazırlanan araştırma raporları ile, bu konularda yayınlanan belge ve kitaplar da gözden geçirilmiştir. Tarama, TESEV, TEPAV ve Argüden Yönetişim Akademisi'nin daha önce yaptıkları çalışmaların gözden geçirilmesiyle sonuçlandırılmıştır.

Dış Kaynaklar

Dünyada sivil toplumu desteklemek için sağlanan teşvikleri ve uygulamaları saptamak amacıyla, Dünya Bankası, UNDP, OECD gibi uluslararası kuruluşlarla dünya çapında sivil toplumu ve vatandaş girişimini desteklemek amacıyla kurulmuş CIVICUS'un raporları gözden geçirilmiştir. Bunun yanında, Davos Ekonomik Forumu ile Dünya Sosyal Forumu'nun konuya ilişkin raporlarına bakılmıştır.

Avrupa Birliği, STK'ları devlet ve kamu kurumlarıyla özel sektör yanında üçüncü bir güç olarak kabul etmekte, AB karar süreçlerinin her aşamasında STK'ların bir paydaş olarak yer almasına imkân vermektedir. Bu amaçla çeşitli

programlar ve projeler yürütülmektedir. AB Parlamentosu'ndan Avrupa Birliği Konseyi ve çeşitli AB birimleri sivil toplum konusunda belge, rapor ve beyaz kitap yayınlamaktadır. Tarama sırasında tüm bu kaynaklardan konuya ilişkin olan çalışmalardan yararlanılmıştır.

Sivil toplum konularında sayısız akademik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Harvard Üniversitesi, Johns Hopkins Üniversitesi, London School of Economics başta olmak üzere, birçok seçkin üniversitenin konuya ilişkin yayınları incelenmiştir.

Durum Analizi

Mevcut durum analizi, literatür taraması sonucunda elde ettiğimiz tüm bilgi ve verilere dayanılarak yapılmıştır. Bu analiz sırasında, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü web sitelerinde yer alan

bilgiler esas alınmıştır.

Mevcut durum analizi ile ortaya çıkan sonuçlara çözüm olarak geliştirilen STK Teşvik Önerilerini doğrulamak ve önceliklendirmek amacıyla bir anket hazırlanmıştır. Bu anket 100'e yakın STK'nın görüşü alınarak değerlendirilmiştir. Anket sorularına ilişkin bilgi, raporun sonuna ek olarak konulmuştur.

Böylece hazırlanan **SİVİL TOPLUM GÜÇLENDİRME ÖNERİLERİ RAPORU**, 2016 yılında, Adana, Ankara ve İstanbul'da yapılan çalıştaylarla tartışmaya açılmıştır. Bu çalıştayların sonuçlarına göre rapora son hali verilmiştir.

Bu çalışmada Sivil Toplum Kuruluşları kavramıyla, dernekler ve vakıflar kastedilmektedir. Bu nedenle, sendikalar, siyasi partiler ve gayri resmi sivil oluşumlar kapsam dışı bırakılmıştır.

BAŞLARKEN...

SİVİL NEDİR?

Batı dillerinde; sivil, Latince Civicus kelimesinden gelmektedir. Civic, kentte oturan, kente ait anlamına gelmektedir. Civicus'dan city ve citizen kavramları türetilmiştir. Sivil, kentli yaşamın sonucu ortaya çıkan bir kavramdır.

Türkçe'de sivil, Latince gibi bir kökten gelmemektedir. Gerçi Osmanlıca'da Arapça'dan gelme, medeni kelimesi bulunmaktadır. Medeni kelimesi, kent anlamına gelen medineden türetilmiştir. Ancak, sivil yerine medeni kelimesi kullanılmamıştır.

Bizim için sivil neyi ifade eder? Biz, askere göre sivil tanımı yapıyoruz. Başka bir deyişle, üniformalı olmayana sivil deriz. Öyle ki, üniformalı olmayan polise bile sivil polis deriz. Sivil kelimesini, bir de çırılçıplak denize giren için kullanırız. Bu defa üniforma, yerini elbiseye bırakmıştır. Gene de giysiye göre bir tanımdan söz ediyoruz. Tıpkı asker karşıtı olarak sivil dediğimiz zaman, kural dışılığı belirttiğimiz gibi, çıplak denize girmeyi de böyle tanımlıyoruz.

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTÜ NEDİR?

Sivil toplum örgütünü tanımlamak kolay değildir. Ancak, sivil toplum örgütlerinin ne olduğu sorusuna onların temel özelliklerini ortaya koyarak cevap verilebilir. Bu özellikler; STK'ların hükümetle ilişkili olmamaları, kâr amacı gütmemeleri ve kendi iç işleyişlerinde demokratik yöntemleri kullanmaları olarak sıralanabilir.

Ancak, son zamanlarda inanç örgütlenmeleri de sivil toplum kapsamı içine alınmıştır. İnanç örgütlenmeleri dini liderler etrafında oluşmaktadır. Bu nedenle, iç işleyişlerinde demokratiklik koşulu sivil toplum olarak sayılmalarında bir ölçüt olmaktan çıkmaktadır. Hükümet dışı olmaları, bu örgütlerin sivil toplum içinde sayılması için yeterli olmaktadır.

STK'ları amaçlarına göre; yardım, insan hakları, çevre gibi konular çerçevesinde gruplandırmak mümkündür. Sivil toplum örgütleri yerel, ulusal ve uluslararası çalışan örgütler olarak da ayrılırlar. Sivil toplum örgütleri için çeşitli kavramlar kullanılmaktadır: Üçüncü sektör, gönüllü örgütler ve kimi zaman da taban hareketi, sosyal güçlendirme hareketi gibi. Bu örgütlerin resmi bir dernek biçiminde örgütlenmeleri de gerekmez. Bazen platform, forum gibi oluşumlar da sivil toplum örgütü olarak değerlendirilirler.

SİVİL TOPLUMUN MEVCUT DURUMU

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM

Türkiye'de sivil toplum örgütünden ne anlıyoruz? Öteden beri bir araya gelen insanlar için dernek sözünü kullanıyoruz: Dügün dernek, köy derneği gibi. Ayrıca, cemiyet ve cemaat gibi kavramlar da aynı anlamda kullanılmaktadır. Celali İsyânlarında, asilerden cemiyet olarak söz edilir. Köylerde de imece geleneği, bir araya gelip karşılıklı yardımlaşma anlamına gelir. Ayrıca, köylerde 18 yaşından büyük insanların bir araya gelmesine de köy derneği denir. Dilimizde dernek sözcüğü olmasına rağmen, ülkemizde bugünkü anlamda derneklerin ortaya çıkışı Tanzimat'tan sonradır.

Bu bölümde Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının genel durumu hukuki açıdan değerlendirilerek incelenmeye başlanacak olup, derneklere ilişkin kamu politikaları ve AB'nin konuya yaklaşımı ile devam edilecektir. Derneklere ilişkin durum, çeşitli istatistiksel verilerle ortaya konmaktadır.

Sivil Toplumun İnsan Hakları Bağlamında Hukuki Durumu²

Örgütlenme Özgürlüğü

“Örgütlenme özgürlüğü, bireylerin kendi

menfaatlerini korumak için kendilerini temsil eden bir toplu teşekkül oluşturarak bir araya gelmesi özgürlüğüdür.”

(Ayata ve Karan, 2015, sf. 13).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 20. Maddesi, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 22. Maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 11. Maddesi örgütlenme özgürlüğünün sağlanmasını garanti altına almıştır.

Anayasa'da bu hak ile ilgili hususlara “Dernek Kurma Hürriyeti” başlıklı 33. Madde'de şu şekilde yer verilmiştir:

“Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernek kurma hürriyeti ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde

² Bu başlık altında yer alan Örgütlenme Özgürlüğü, İfade Özgürlüğü ve Toplanma Özgürlüğü'ne ilişkin bilgilerde TÜSEV'in “Sivil Toplum Aktif Katılım: Uluslararası Standartlar, Ulusal Mevzuattaki Engeller, Öneriler” ve “Sivil Toplum İzleme Raporu 2013-2014” raporlarından yararlanılmıştır. (Ayata ve Karan, 2015; Ekmekçi vd., 2015).

hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.”

Anayasa'nın bu maddesi ile AİHS'nin 11. Maddesi arasında öznenin herkes olarak belirlenmesi, örgütlenme amacı ile ilgili sınırlandırmalar belirtilmemesi ve bu hakkın kullanılmasına silahlı kuvvetler, emniyet ve devlet idaresi mensuplarında kısıtlamalar getirilebileceği hususlarında benzerlikler bulunmaktadır. Türkiye'de örgütlenme özgürlüğü yürürlükteki diğer yasalarla sınırlandırılmaktadır. Bunların en önemlileri:

- Anayasa'da hükmün öznesi herkes olarak belirtilse ve yalnızca belirli mesleki gruplara sınırlandırılmalar getirilmiş olsa da, Medeni Kanun, Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanunu ile çocuklar, yabancılar, devlet memurları gibi kesimlerin örgütlenme özgürlükleri kısıtlanmaktadır.
- AİHS'in ilgili maddesine göre örgütlenme özgürlüğüne yalnız ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın, ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve zorunda kaldığı durumlarda, yasa tarafından öngörülen şekilde kısıtlama getirilebilmektedir. Ancak Türkiye'de hukuken somut olarak tanımlanamayacak

olan 'genel ahlak' kavramı örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması için bir sebep olarak ortaya çıkmaktadır.

- 33. Madde'nin 5. Fıkrasında yer alan derneklerin belirli durumlarda hâkim kararı olmadan bir süre (24+48 saat) boyunca faaliyetten men edilebilmesi, hâkimin onayının alınmadığı durumda geçici nitelikte olsa da örgütlenme hakkına keyfi bir müdahaleye sebep olma tehlikesini taşımaktadır.
- Türkiye'de bir grubun örgütlenme özgürlüğüne sahip olabilmesi ve faaliyetlerini özgürce sürdürebilmesi için dernek veya vakıf tüzel kişilikleri altında örgütlenmesi gerekmektedir. Bu sebeple dernek veya vakıflar dışında kalan platform, inisiyatif, öğrenci kulübü, kâr amacı gütmeyen şirket gibi örgütlenmeler tescil edilememektedir.

İfade Özgürlüğü

Örgütlenme özgürlüğünün önemli bir parçası olan ifade özgürlüğü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce:

“Toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun asıl temellerinden birini oluşturmaktadır. İfade özgürlüğü (...) yalnızca lehte olduğu kabul edilen veya zararsız ya da ilgilenmeye değmez görülen bilgi veya düşünceler için değil, aynı zamanda devletin veya nüfusun bir bölümü için saldırgan, şok edici veya rahatsız edici bilgi ve düşünceler için de uygulanır” şeklinde tanımlanır (Ayata & Karan, 2015, sf. 24).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nde STK'ların ifade özgürlüğüne ilişkin hükümlerden söz edilmektedir. Buna göre:

“Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de

içerir. Bu Madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.”

Aynı madde uyarınca bu hak ulusal güvenlik, toprak bütünlüğünün sağlanması, kamu emniyeti, sağlık ve ahlakın korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, başkalarının şöhret veya haklarının korunması, gizli olarak elde edilen bilgilerin açıklanmasının önlenmesi veya yargı organlarının otorite ve tarafsızlığının sürdürülmesi için sınırlandırılabilir.

Anayasa'nın pek çok maddesinde ifade özgürlüğüne yer verilmiştir. Bunların en önemlileri 25. Madde ve 26. Maddelerdir. Buna göre:

25. Madde: “Düşünce ve Kanaat Hürriyeti: Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.”

26. Madde: “Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.”

Anayasa'nın 26. Maddesine göre ifade özgürlüğü “*milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyet'in temel nitelikleri, Devlet'in ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla*” sınırlandırılabilir. Anayasa'daki madde AİHS'nin ilgili maddesindeki sınırlamalara yakın sayılmakla beraber, ilgili yasalar bu özgürlüğün uygulanmasında kısıtlamalara sebep olmaktadır.

Toplantı, Gösteri ve Yürüyüş Hakkı

Toplanma özgürlüğü, ifade özgürlüğünün kolektif olarak kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre kamuya açık alanda az kişiyle yapılan gösteri, ifade özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilirken; daha kalabalık grupların gerçekleştirdiği gösteriler toplanma özgürlüğü kapsamında ele alınmaktadır. Protesto gösterileri, basın açıklamaları, miting, oturma eylemi, sergi, konser vb. pek çok aktivite toplanma özgürlüğü kapsamına girmektedir.

Uluslararası hukukta, barışçıl olmak koşuluyla herkes toplanma özgürlüğünden yararlanma hakkına sahiptir. Toplantının düzenlenme amacı ve katılımcıların tutum ve davranışlarının barışçıl olmadığı durumlarda bu hakka sınırlamalar getirilebilmektedir. Ayrıca, örgütlenme özgürlüğünün sınırlandırılmasına benzer olarak ulusal güvenliğin, kamu düzen ve emniyetinin sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla da bu hak sınırlandırılabilir.

Anayasa'nın 34. Maddesi'nde toplantı, gösteri ve yürüyüş hakkı: “*Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.*” şeklinde yer almaktadır. Aynı madde uyarınca bu hak milli güvenlik, kamu düzeni sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık, ahlak ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla sınırlandırılabilir. Anayasa'nın bu maddesi AİHS'nin 11. Maddesiyle uyumlu olmakla birlikte, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, uygulamada önemli kısıtlamalar getirmektedir.

Kamunun Sivil Topluma Bakışı

Bu bölümde kamunun sivil topluma ilişkin politikaları, siyasi partilerin 2015 yılı Seçim Bildirgelerinde öngördükleri vaatler, konuya ilişkin Hükümet Programı ve ilgili bakanlıkların politika ve projeleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Siyasi Partilerin Seçim Bildirgelerinde Sivil Toplum

Son zamanlarda sivil toplumun kazandığı önem siyasi partilerin programlarına da yansımış bulunmaktadır. Parlamentoda grubu bulunan partilerin sivil topluma ilişkin olarak 2015 Seçim Bildirilerinde öngördükleri görüşlerin incelenmesinde yarar vardır.

Adalet ve Kalkınma Partisi

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) 1 Kasım 2015 seçimi için hazırladığı Seçim Beyannamesi'nde, STK'ların geliştirilmesi ile ilgili olarak (Adalet ve Kalkınma Partisi, 2015):

- STK'ların hukuki statüleri, kurumsal yapıları, faaliyetleri, kamu kurumları ile ilişkileri, mali kaynakları gibi alanları düzenleyen "Sivil Toplumun Geliştirilmesi ve Güçlendirilmesi"ne dair çerçeve yasa çıkartılması;
- STK'ların yönetime daha aktif katılımının sağlanması;
- Denetimli serbestlik sisteminin etkin hale getirilmesinde, kamu-sivil toplum işbirliğinin artırılması;
- Kamu yönetiminin iyi işleme, şeffaf ve hesap verme sorumluluğunun olması temin edilerek sivil toplumun elverişli bir ortamda gelişmesinin sağlanması;
- Yolsuzluklarla mücadelede, kız çocuklarının okuma oranlarının artırılmasında ve sürdürülebilir turizmin kalkındırılmasında STK'larla işbirliklerinin gerçekleştirilmesi;
- Kadınların siyaset, bürokrasi, kültür, sanat ve sivil toplum faaliyetlerine katılımının artırılması;
- Sivil toplumun kültür ve sanat faaliyetlerine aktif katılımının sağlanması;
- Mahalli idarelerin sivil toplum örgütleriyle proje ve faaliyet yürütmesi teşvik edilerek, kent konseylerinin daha etkin olmalarının sağlanması;

- Kalkınma işbirliği alanında faaliyet gösteren STK'ların akredite edilerek, uluslararası merkez olabilmeleri için desteklenmesi;
- Yurt dışında anadil ve kültürel kimliklerin korunması amacıyla hizmet veren kuruluşların faaliyetlerinin desteklenerek, destek bütçelerinin artırılması;
- Soydaş topluluklarla ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Liderlik Akademisi, Bürokrasi Akademisi, Yerel Yönetimler Akademisi, Sivil Toplum Akademisi ve Medya Akademisi programlarının gerçekleştirilmesi hususlarına yer verilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), güçlü sivil toplumun demokrasinin ve çoğulculuğun yapı taşlarından biri olduğu vurgusunda bulunarak, planlanan reformların gerçekleştirilmesinde sivil toplum örgütlerinin rolünün altını çizmiştir. Ayrıca, örgütlü bir toplumun ve çoğulculuğun geliştirilebilmesi için gereken tüm düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi, 2015).

Bu kapsamda Bildirge'de aşağıdaki hususlara yer verilmiştir:

- Sivil toplum üzerindeki siyasal baskılara son verilmesi;
- Kamu yararı gözetilen STK'ların mali açıdan güçlendirilmesi ve özerkliklerinin güvence altına alınması;
- Kadın, çevre, gençlik ve meslek örgütlerinin karar alma süreçlerine dâhil edilmesi;
- Meslek örgütlerinin mali hak ve denetim yetkilerinin korunması ve örgüt yasalarının paydaşların katılımı ile hazırlanması;
- Kadınların sendika ve STK'lara katılım ve etkinliklerini artırmalarının teşvik edilmesi;

- Sivil toplum örgütlerinin bilgi edinme ve etik kurullarında yüksek düzeyde temsilinin sağlanması ve insan hakları, yerel yönetim, imar politikaları gibi konularda STK'larla beraber çalışılması konularına yer verilmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Seçim Bildirgesi'nde, STK'ların devletin denetimindeki etkisi üzerinde durularak; sivil toplum örgütlerinin gelişmesi ve güçlendirilmesinin, yönetim süreçlerine aktif katılımının sağlanmasının, özgür yapılarının korunmasının, toplumsal ihtiyaçların karşılanmasının ve kamuoyu denetiminin sağlanmasının, etik ve ahlaki kuralların toplumda benimsenmesi için önemi vurgulanmıştır (Milliyetçi Hareket Partisi, 2015).

Halkların Demokratik Partisi

Halkların Demokratik Partisi (HDP) Seçim Bildirgesi'nde, STK'ların hedeflerini gerçekleştirmesine olanak sağlayacak şekilde desteklenmesi ve geliştirilmesi vurgulanmıştır (Halkların Demokratik Partisi, 2015).

Hükümetlerin Programlarında Sivil Toplum

64. ve 65. Hükümetlerin sivil topluma ilişkin görüşleri Hükümet Programı'nda

şu şekilde açıklanmıştır (T.C. Başbakanlık, 2015 sf. 21; 2016a sf. 17):

“Sivil toplumun geliştirilmesi ve güçlendirilmesine dair çerçeve yasa çıkaracağız. Bu kapsamda; sivil toplum kurumlarının hukuki statülerinin, kurumsal yapılarının, faaliyetlerinin, kamu kurumları ile ilişkilerinin, mali kaynaklarının düzenlenmesini sağlayacağız.”

Bu çerçeve kanunun yanı sıra programda;

- STK'ların kültür ve sanat faaliyetlerine aktif katılımının güçlendirilmesi;
- Kalkınma işbirliği alanında faaliyet gösterilen STK'ların desteklenmesi;
- Yurtdışında anadilin yaygınlaştırılması ve kültürel kimliklerin korunması alanında faaliyet gösteren STK'ların eğitmen, materyal ve proje desteklerinin artırılması;
- Soydaş ve akraba topluluklarla olan ilişkilerin geliştirilmesi amacı ile Sivil Toplum Akademisi'nin oluşturulması;
- STK'ların öneri ve eleştirilerinin dikkate alınarak projelerin yürütülmesi konularından söz edilmiştir.

64. Hükümet Programı'nda belirtilen önlemler 21 Aralık 2015 ve 21 Aralık 2016 tarihleri arasında kapsayan; 64. Hükümet'in 2016 yılı Eylem Planı'nda şu şekilde yer almaktadır (64. Hükümet Eylem Planı, 2015, sf. 39):

TABLO 1: 64. HÜKÜMET'İN 2016 YILI EYLEM PLANI (İCRAATLAR VE REFORMLAR)

Eylem No	Eylem	Eylem ile İlgili Kurum ve Kuruluş	Eylemin Başlangıç ve Bitiş Tarihi	Eyleme İlişkin Açıklama
105	Sivil Toplum Kanunu çıkarılacak	Vakıflar Genel Müdürlüğü, İlgili STK'lar	21 Aralık 2015 – 21 Aralık 2016	Sivil toplumun geliştirilmesi ve güçlendirilmesine dair bir çerçeve kanun çıkarılacaktır. Bu kapsamda, sivil toplum kurumlarının hukuki statülerinin, kurumsal yapılarının, faaliyetlerinin, kamu kurumları ile ilişkilerinin ve mali kaynaklarının düzenlenmesi sağlanacaktır.

65. Hükümet'in İcraat ve Reformları'nda
64. Hükümet'in Sivil Toplum Kanunu çıkarılmasına yönelik plan ve programların takip edileceğine yer verilmiştir (T.C. Başbakanlık 65. Hükümet İcraat ve Reformlar, 2016).

Resmi Belgeler ve Bakanlık Programlarında Sivil Toplum

Bu başlık altında, sivil topluma ilişkin olarak öncelikle 10. Kalkınma Planı'nda yer alan politikalara yer verilecektir. Bahsi geçen politikalar, farklı bakanlıklar tarafından çeşitli program ve projelerle gerçekleştirilmektedir. Başbakanlık başta olmak üzere, hemen hemen bütün bakanlıkların sivil topluma yönelik program ve projeleri bulunmaktadır. Ancak bu bölüm altında, sivil toplum politikalarının uygulamalarına ilişkin özellik gösteren, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve AB Bakanlığı'nın programları üzerinde durulacaktır.

10. Kalkınma Planı

Hükümetin 10. Kalkınma Planı'nda, öncelikle sivil toplum kuruluşlarının geliştirilmesi adına gerçekleştirilmesi gereken hususlara yer verilmiştir. Buna göre (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013, sf. 40):

“STK'ların kurumsal kapasitelerini güçlendirmek, sürdürülebilirliklerini ve hesap verebilirliklerini sağlamak amacıyla kapsayıcı yasal ve kurumsal düzenleme yapılacaktır.

Ulusal öncelikler ve kamu yararı doğrultusunda faaliyet gösteren STK'lar öncelikli olarak desteklenecektir.

STK'ların kalkınma sürecinde daha fazla katkı yapabilmeleri amacıyla gerçek ve tüzel kişilerin yapacakları mali desteklere yönelik vergisel teşvikler gözden geçirilecek ve geliştirilecektir.

Vergi muafiyeti ve kamu yararı statülerinin

tanımı ile kriterleri uluslararası standart ve uygulamalara uygun şekilde yeniden düzenlenecektir.

STK'ların iç ve dış denetim standartları belirlenecek, etkin ve objektif denetime önem verilecektir.”

10. Kalkınma Planı'nda öngörülen politikaların gerçekleştirilmesi için, Kalkınma Bakanlığı temel sorumlu bakanlıklardan bir tanesidir. Bu bakanlık tarafından, STK'larla ilgili olarak başlıca program ve stratejiler şunlardır: **Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi, Kalkınma Ajansları ve Sosyal Destek Programı (SODES).**

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS), 2014 Aralık ayında yayınlanmıştır. BGUS, 2014-2023 yılları arasında, Türkiye'nin bütün bölgelerinin kalkınmasının sağlanmasını ve bölgesel eşitsizliklerin en aza indirilmesini mümkün kılacak stratejilerin belirlendiği bir belgedir. Bu belge aynı zamanda Kalkınma Ajansları, sivil toplum ve akademi dünyası için yol gösterici olup, ülke kalkınmasının sosyo-ekonomik denge gözetilerek sağlanması yönünde rehber bir kaynak oluşturmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014; Trakya Kalkınma Ajansı, 2013).

Kalkınma Ajansları

Kalkınma Ajansları, Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda, yerel düzeyde işbirliğini kuvvetlendirmek ve sürdürülebilir bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşacak yapısal dönüşümün sağlanması adına faaliyet göstermektedir. Türkiye'de toplam 26 farklı Kalkınma Ajansı, destek ve katılım şartları projelere göre değişen, STK'ların da faydalanabildiği hibe programları yürütmektedirler (Yaşama Dair Vakıf (YADA), 2016c).

Sosyal Destek Programı (SODES)

2008 yılında uygulanmaya başlanan Sosyal Destek Programı (SODES) ile

dezavantajlı bölgelerin kalkındırılması, bölgedeki göç, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunlardan dolayı ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması hedeflenmektedir. SODES, istihdam, kültür, sanat ve spor gibi alanlarda yerel düzeyde hazırlanıp uygulanan projelerden oluşmakta ve il düzeyinde valiliklerin koordinasyonları ile yürütülmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı SODES).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, bünyesindeki pek çok birimle beraber, görüş alışverişi, projelerde ortaklık ve işbirliği sağlama ve hibe verme aracılığıyla sivil toplumla temas halindedir. Bu birimlerin başında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uluslararası ve Gönüllü Kuruluşlarla İlişkiler Dairesi, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü gelmektedir. Bakanlığın sivil toplum ile gerçekleştirdiği projeler kapsamında Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Projesi (1999 – 2002), Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Eşleştirme Projesi (2007 – 2008) ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye 4. Ülke Programı (2006 – 2010) ön plana çıkan çalışmalar arasında yer almaktadır (YADA, 2016c).

Avrupa Birliği Bakanlığı

Avrupa Birliği Bakanlığı AB katılım süreci çerçevesi içinde, STK'larla ilgili olarak, sivil toplumun gelişimi, STK'ların müzakere süreçlerine katılması, Türkiye'deki STK'larla Avrupa'daki STK'lar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi konularında çalışmaktadır. Bu bağlamda; Sivil Toplum Diyalogu Projesi, AB Hibe Programları Kapsamında **Sivil Toplum Kuruluşlarına Sağlanan Destekler, AB'ye Katılım İçin Ulusal Eylem Planı I – II** konularına yer verilecektir.

Sivil Toplum Diyalogu Programı

Sivil Toplum Diyalogu Programı ile Türkiye ve AB ülkelerindeki STK'ların işbirliği ve diyalogunu arttırmak amacı ile hibe programları uygulanmaktadır. 2008 yılından bu yana uygulanan program kapsamında, 350 projeye 42,5 milyon Avro destek verilmiştir (Sivil Toplum Diyalogu, 2016).

Programın dördüncü ayağı olan 2015-2016 döneminde çevre; enerji; tüketicinin ve sağlığın korunması; adalet, özgürlük ve güvenlik; iş kurma hakkı ve hizmet sunumu serbestisi; bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu; işletme ve sanayi politikası; tarım ve balıkçılık ile eğitim başlıklarından oluşan dokuz politika alanındaki 80 ortaklık projesine yaklaşık 11 milyon Avro hibe desteği sağlanmaktadır (Sivil Toplum Diyalogu, 2016).

Avrupa Birliği Hibe Programları Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşlarına Sağlanan Destekler

1999 Aralık ayında düzenlenen Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesiyle beraber, AB'nin mali yardımları yeniden düzenlenerek 3 başlık altında toplanmıştır. Bu alt başlıklar: Katılım Öncesi AB Mali Yardımı, AB Programları, Avrupa Yatırım Bankası Kredileri'dir. STK'lar Katılım Öncesi AB Mali Yardımı ve Topluluk Programları desteklerinden faydalanabilmektedir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016).

Katılım Öncesi AB Mali Yardımıyla, Türkiye'nin üyelik sürecini ve AB müktesebatına uyumunu destekleyecek projelerin mali olarak desteklenmesi amaçlanmaktadır. İlk uygulama dönemi olan 2002-2006 yılları arasında Türkiye'ye 1,3 milyar Avro'luk hibe desteği sağlanarak, 164 büyük proje finanse edilmiştir. Katılım Öncesi AB Mali Yardımı, 2007 yılında Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession-IPA) adını

almıştır. 2007-2013 döneminde beş bölüm halinde yapılandırılan IPA ile geçiş dönemi desteği, kurumsal yapılanma, sınır ötesi işbirliği, çevre, ulaştırma, bölgesel rekabet, insan kaynakları ve kırsal kalkınma konularında destek sağlanmış ve bu kapsamda Türkiye'ye 4,8 milyon Avro fon ayrılmıştır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016).

Katılım Öncesi Yardım Aracının 2014-2020 yılları arasındaki ikinci döneminde, dört temel hedef belirlenmiştir. Bunlar: "Siyasi reformlara destek verilmesi; ekonomik, sosyal ve bölgesel kalkınmaya destek verilmesi; AB üyeliğinden doğacak yükümlülüklerin karşılanma kapasitesinin güçlendirilmesi; bölgesel entegrasyon ve sınır ötesi işbirliğinin güçlendirmesidir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016, sf. 12). Ayrıca, bu dönemde çalışmalar için belirlenen öncelikli sektörler şunlardır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016, sf. 12):

- Demokrasi ve Yönetişim
- Hukukun Üstünlüğü ve Temel Haklar
- Çevre

- Ulaştırma
- Enerji
- Rekabetçilik ve Yenilik
- İstihdam, İnsan Kaynaklarının Gelişimi ve Sosyal Politikalar
- Tarım ve Kırsal Kalkınma
- Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016, sf. 12).

Avrupa Birliği'ne Katılım İçin Ulusal Eylem Planı I ve II

Türkiye'nin Yeni Avrupa Birliği Stratejisi kapsamında hazırlanan, Kasım 2014 – Haziran 2015 arasını kapsayan, AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı'nın I. Aşaması, 18 Eylül 2014 tarihinde; Haziran 2015 – Haziran 2019 dönemini kapsayan II. Aşaması ise 1 Aralık 2014 tarihinde açıklanmıştır. (Ulusal Eylem Planı I ve II'de öngörülen ve STK'ları doğrudan ilgilendiren düzenlemelerde, TÜSEV'in web sitesinden ilgili bölümdeki derlemeden faydalanılarak hazırlanan tablo 2, 3, 4 ve 5'te yer verilmiştir (TÜSEV, 2016a).

TABLO 2: AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM İÇİN ULUSAL EYLEM PLANI I – BİRİNCİL MEVZUAT

ULUSAL EYLEM PLANI I Kasım 2014 – Haziran 2015 BİRİNCİL MEVZUAT	
Yardım Toplama Kanunu	Yardım Toplama Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması, değişen koşullara göre yeni bir düzenleme yapılması amaçlanmaktadır.
Dernekler Kanunu, Türk Medeni Kanunu, İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	Dernekler Kanunundaki yoruma açık düzenlemelerin giderilerek özellikle dernek ve üyeleri arasında ortaya çıkabilecek hukuki uyumsuzlukların önlenmesi, derneklere verilecek hizmetin etkin ve verimli olarak yürütülmesi, sivil toplum örgütlerine yönelik güvenin artırılması ve AIHM kararlarında da belirtildiği gibi devletin örgütlenme özgürlüğü ile ilgili pasif yükümlülüğünün yanında aktif yükümlülüğünün bir gereği olarak, sivil toplum örgütlerinin etkili bir şekilde çalışabilmeleri için yasal zemin oluşturulması amaçlanmaktadır.

TABLO 3: AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM İÇİN ULUSAL EYLEM PLANI I - İKİNCİL MEVZUAT

ULUSAL EYLEM PLANI I Kasım 2014 – Haziran 2015 İKİNCİL MEVZUAT	
Yardım Toplama Yönetmeliği	Yardım toplama faaliyetlerinde değişen koşullara uygun düzenlemelerin yapılması amaçlanmaktadır.
Dernekler Yönetmeliği	Özellikle dernek ve üyeleri arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların önlenmesi, derneklere verilecek hizmetin etkin ve verimli olarak yürütülmesi, sivil toplum örgütlerine yönelik güvenin artırılması ve AİHM kararlarında da belirtildiği gibi devletin örgütlenme özgürlüğü ile ilgili pasif yükümlülüğünün yanında aktif yükümlülüğünün bir gereği olarak, sivil toplum örgütlerinin etkili bir şekilde çalışabilmeleri için yasal zeminin oluşturulması amaçlanmaktadır.
İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Kuruluş, Görev, Çalışma ve Denetim Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	Yapılacak mevzuat değişikliklerine uyum sağlanması amaçlanmaktadır.
İçişleri Bakanlığı Dernekler Denetçileri Yönetmeliği	Yapılacak mevzuat değişikliklerine uyum sağlanması amaçlanmaktadır.

TABLO 4: AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM İÇİN ULUSAL EYLEM PLANI II - BİRİNCİL MEVZUAT

ULUSAL EYLEM PLANI II Haziran 2015 - Haziran 2019 BİRİNCİL MEVZUAT	
Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu	Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun gözden geçirilmesi amaçlanmaktadır.

TABLO 5: AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM İÇİN ULUSAL EYLEM PLANI II - İKİNCİL MEVZUAT

ULUSAL EYLEM PLANI II Haziran 2015- Haziran 2019 İKİNCİL MEVZUAT	
Değişik İşletme Büyüklükleri, Sektörler ve Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar için Muhasebe Standartlarına İlişkin Tebliğ	AB Direktifi ile mevcut mevzuat arasındaki farklılıkların tespit edilmesine yönelik çalışmalar devam etmekte olup, çalışmanın sonuçlarına göre Direktifle uyumlu olacak şekilde Türkiye Muhasebe Standartları uygulaması kapsamı dışında kalan şirketlerin finansal raporlama uygulamalarına yönelik bir düzenlemenin yapılması amaçlanmaktadır.

İçişleri Bakanlığı

Dernekler Dairesi Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı'na bağlı olup; derneklerin kuruluş süreçlerini, işleyişlerini ve yasal mevzuata uygunluklarını izleyen ve denetleyen, derneklere yönelik verileri derleyen ve dernekler için eğitim hizmetleri veren bir kuruluştur. STK'ların kapasite gelişimi, kamu ile işbirliklerinin arttırılması ve karar alma mekanizmalarına aktif katılımlarını desteklemek amacıyla 2010 yılından itibaren, "Sivil Toplum Kuruluşları için Proje Yardımları Programı"nı yürütmekte ve STK'lara maddi destek sağlamaktadır (YADA, 2016c).

İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı tarafından derneklere yapılacak olan mali yardımların çerçevesi, 2010 yılında yürürlüğe girip, 2013 yılında üzerinde değişiklikler yapılan İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge ile belirlenmiştir.

64. Hükümet'in İçişleri Bakanı Efkân Ala, 2016 yılı Bütçesi TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda, Hükümet'in sivil toplum örgütlerine büyük önem verdiğini belirterek, 2002 yılında 76.667 olan aktif dernek sayısının, Şubat 2015 tarihi itibarıyla 108.844 olduğunu ve Hükümet'in Dernekler Bilgi Sistemi Projesi, Dijital Arşiv Projesi ve derneklere proje karşılığı verilen mali destekler yoluyla STK'lara destek verdiğinin altını çizmiştir. Ala ayrıca, Dernekler Bilgi Sistemi Projesi ile 2014 yılında 285 derneğe 19 milyon TL, 2015 yılında ise 362 derneğe 21 milyon TL proje karşılığı destek verdiğini açıklamıştır (Haberler.com, 2016).

Türkiye'de Mevcut Teşvik Sistemi

Türkiye'de STK'lar kurumlar vergisinden muaf tutulmaktadır. Ancak bu kurumlara ait iktisadi işletmelerin kurumlar vergisi ödemesi zorunludur. STK'lara yönelik birtakım destekler ve teşvikler sağlanmakla beraber; bu teşvikler ancak kamu yararı statüsünü elde edebilen dernek veya vergi muafiyetine sahip vakıflar için mümkündür (TÜSEV, 2010). Bu statüleri elde etmenin oldukça zor olduğu ülkemizde, günümüzde, 389 dernek ve 255 vakıf bu statülere sahiptir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2016; Dernekler Dairesi Başkanlığı (DDB), Kamu Yararına Çalışan Dernekler).

Bu statülerdeki kurumlara yapılacak bağışlarda, bireyler beyan edilmiş gelirlerinin %5'ine kadar bir oranda bağış yaptıklarında vergiden düşebilmektedir. Bu oran kalkınma önceliği verilmiş bölgeler için %10'a kadar yükseltilmiştir. Bu statünün elde edilmesinde kurumların karşılaştıkları zorluklar; gelirlere uygulanan oranlar; maaşlı çalışanların yaptıkları bağışlar için vergi indiriminden faydalanamamaları; ülkemizde bağışların artmasına engel teşkil etmektedir. Devletin daha kapsamlı yasal düzenlemelerle bağışları desteklemesi faydalı olacaktır. Yurtdışında, sivil topluma daha farklı teşvikler uygulandığı gözlemlenmektedir. Örneğin, Macaristan dâhil olmak üzere, bazı ülkelerde gelir vergisinin %1 oranının STK'lara yönlendirilmesi uygulaması ile hem küçük hem de büyük miktardaki bağışlar teşvik edilmekte, sivil topluma birey ve kurumların destekleri arttırılmaktadır (TÜSEV, 2010).

Türkiye'de Sivil Toplum Algısı

Türkiye'de sivil toplum algısını ölçmeye yönelik yapılan çalışmalardan birisi, Yaşama Dair Vakıf (YADA)'nın 2010 tarihinde STK'lara yönelik gerçekleştirdiği araştırmadır. Bu araştırmada kamu yöneticilerinin, toplumun ve STK'ların sivil topluma yönelik algı ve yaklaşımları değerlendirilmiştir (YADA, 2016b).

Kamu Yöneticileri STK'lara Nasıl Bakıyor?

Kamu yöneticilerine STK denildiğinde akıllarına ilk gelen kavramların ne olduğu, STK'ların en önemli özellikleri gibi soruların yöneltildiği araştırmanın sonuçları aşağıda özetlenmiştir (YADA, 2016b).

- Kamu yöneticilerine **STK dendiğinde akıllarına ilk gelen kavramlar:** kamu dışı olmak / resmi olmamak (%16,8), devlet nezdinde belirli grupların çıkarlarını temsil etmek (%14) ve belirli bir konu etrafında örgütlenmek / bir araya gelmek (%11,2) olmuştur.
- Kamu yöneticilerine göre **STK'ların en olumlu özelliği** toplumu harekete geçirmeleridir (%13,7). Bunu hayırseverlik / yardımlaşma (%10,4) ve bilinçlendirme (%8,7) özellikleri takip etmektedir. STK'ların toplum-devlet arasında köprü olma (%1,7), bağımsızlık (%1,7), samimi olma (%1,7), kamuyu iyi iletişim kurma (%1,7), yenilikçilik (%1,2) ve kamuyu denetleme (%0,8) gibi özellikleri ise araştırmada en az önem gösteren bulgular olmuştur (YADA, 2016b sf. 15). İdeolojik olmak (29.2%), kişisel çıkar odaklı olma (%16,7) ve kurumsallaşmamış olma (%12,5) hususları ise, **en olumsuz** buldukları özellikler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.
- Araştırma kapsamında **STK'larla ilgili sorulan bazı ifadelere** verilen

yanıtlardan kamu yöneticilerinin; STK'ların faaliyetlerinin devletin yapamadığı işlerle sınırlı olmaması gerektiği (%86,5), STK'ların politik olmaması (%63,4), misyonlarının iktidarı eleştirmek olmaması (%85,8) ve devletten tamamen özerk olmalarının gerektiği (%81,4) ifadelerini destekledikleri anlaşılmaktadır.

- **En beğendikleri STK'lar** hayırseverlik (%21,7), çevre/doğa (%10,5) ve ekonomi/iş dünyası (%10,1) alanında faaliyet gösteren kuruluşlar olurken (YADA, 2016b sf. 19), en **beğenilmeyenler** arasında meslek örgütleri (%13,4) ve sendikalar (%8,5) ilk sıralarda gelmektedir.³
- Kamu yöneticilerinin kurumları **beğenme sebeplerinde** kurumun faaliyetler alanını desteklemeleri (%32,5) ve etkili bir çalışma alanına sahip olmaları (%26,3) en çok vurgulanırken (YADA, 2016b sf. 20); **beğenmedikleri STK'larda** kurumların ideolojik olmaları (%44,8) ve çıkar odaklı olmaları (%21,7) ön plana çıkmaktadır.
- **STK'ların itibarına** kamu yöneticileri, 10 üzerinden 6,1 puan vermiştir. Kamu yöneticileri STK'ları eskiye göre daha iyi bulmakla beraber performans eksiklikleri sebebiyle daha yüksek bir puan vermediklerini ifade etmişlerdir.

Toplum STK'lara Nasıl Bakıyor?

- **Toplumda STK dendiğinde akla ilk gelen kavramlar:** yardım işleri (%21,6), toplumsal fayda (%10,0), dernek/vakıf (%10,0), STK örnekleri (%5,4) ve sendika ve odalar (%5,4) olmuştur. Toplumdan kopukluk (%0,3), etkililik (%0,1), spor kulüpleri (%0,1) ise toplumun en az vurguladığı kavramlar olmuştur.
- **Toplumun STK'lara yönelik eleştirilerine** bakıldığında yolsuzluk

3 Araştırmaya katılan kamu yöneticilerinin yarısı beğenmedikleri STK'ların tematik kategorilerini belirtmek istememişlerdir.

(%10,5), kâr amaçlılık/çıkar odaklılık (%9,8), ideolojik (%8,0), samimiysizlik/güvensizlik (%7,3), dışlayıcılık (%7,2) ve amaç dışı faaliyetler (%6,5) başı çekmektedir.

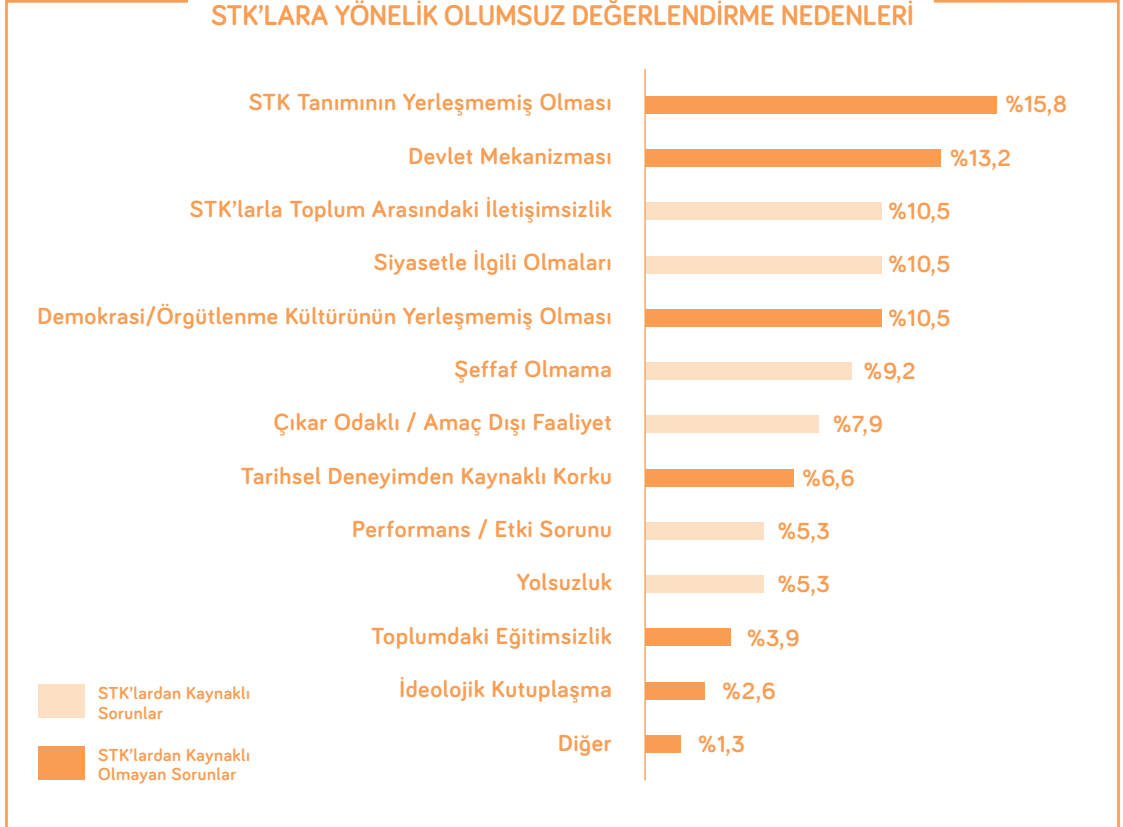
- **STK'ların itibarına** toplum da kamu yöneticileri gibi, 10 üzerinden 6,1 puan vermiştir.

STK'lar STK'lara Nasıl Bakıyor?

- STK yöneticilerine STK denildiğinde akıllarına gelen ilk kavramların ne olduğu, STK'ların en önemli özellikleri gibi soruların yöneltildiği araştırmanın sonuçları aşağıda özetlenmiştir (YADA, 2016b).

- **STK yöneticilerine göre** toplumun STK'lara yönelik olumlu değerlendirmelerinin en önemli sebepleri: toplumsal fayda/hizmet (%36,4), toplumsal farkındalık (%27,3), etkililik/kurumsallaşma (%18,2), hak temellilik (%13,6)'tir (YADA, 2016b sf. 29).
- **STK yöneticilerinin STK'lara yönelik eleştirilerinde** ise amaç dışı faaliyetlerde bulunmaları (ideolojik olmaları ve görev alanına giren başka konularla da ilgilenmeleri) (%16,7), STK'lar arası dayanışma/işbirliği eksikliği (%12,7), siyasileşmek (%11,8), aktif olmamak / yetersiz etkinlikler (%8,9), STK bilinci / sivil anlayış eksiklikleri (%7,0) dikkat çekmektedir.

GRAFİK 1: STK TEMSİLCİLERİNE GÖRE TOPLUMUN STK'LARA YÖNELİK OLUMSUZ DEĞERLENDİRME NEDENLERİ

- **STK temsilcilerinin** %61,1'i toplumun STK'lara sadece **olumsuz** baktığını, %31,5'i toplumun **hem olumlu hem de olumsuz** baktığını ve %7,4'ü sadece olumlu baktığını düşünmektedirler. Temsilcilerin %60,5'i toplumdaki bu olumsuz değerlendirmelere STK'lardan kaynaklı olmayan sorunların sebep olduğunu belirtmişlerdir. Başka bir deyişle, STK tanımının toplumda yerleşmemiş olması, devlet mekanizması, demokrasi /örgütlenme kültürünün yerleşmemiş olması gibi nedenler STK'lar tarafından üst sıralarda belirtilmektedir. Bu olumsuz değerlendirmenin, STK'larla ilgili olduğunu düşünen temsilciler ise, bunu STK'ların siyasetle ilgili olmalarına; STK'lar ve toplum arasındaki iletişimsizliğe ve şeffaf olunmamasına bağlamaktadırlar (Bkz. Grafik 1).
- Yapılan araştırmaya göre **STK'ların gözünde STK'ların itibar puanı** 5,7 olmuştur. Bu puan kamu ve toplumun STK itibar puanlarından daha düşüktür. Bu durum STK'ların birbirlerine olan güvensizliğini ve sivil toplumdaki işbirliği ve diyalog eksikliğini göstermesi açısından önemlidir.

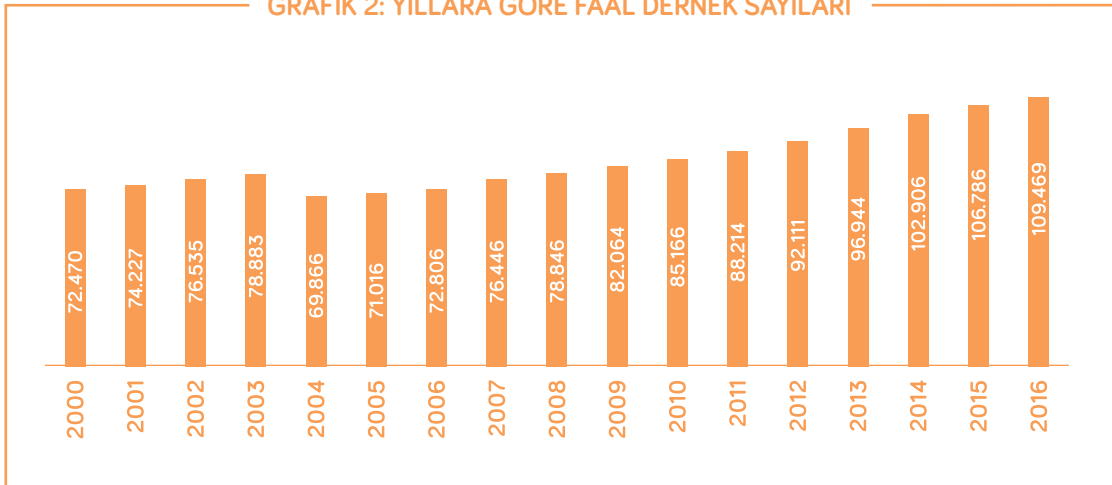
STK'larla İlgili Veriler

Türkiye'deki dernek ve vakıflara ilişkin çeşitli veriler, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından derlenip yayımlanmaktadır. Yapılan değerlendirmelerde, bu verilerin yanında TÜSEV, YADA, TACSO, STGM gibi doğrudan sivil toplumu geliştirmeye veya desteklemeye yönelik STK'ların bilgilerinden de yararlanılmıştır. Aşağıda yıllara göre faal dernek sayıları, üye istatistik bilgileri, faaliyet alanına göre dernek ve üye yüzdeleri, derneklerin çalışan sayıları, derneklere ait gelir toplamına ilişkin bilgiler tablolar halinde verilmiştir.

Yıllara Göre Faal Dernek ve Yeni Vakıf Sayıları

Yıllara göre faal dernek sayılarına bakıldığında, Türkiye'deki dernek sayısının 2004 yılından itibaren sürekli artış halinde olduğu görülmektedir (Bkz. Grafik 2). Ancak bu artışa rağmen, Türkiye kişi başına düşen dernek sayısı ile hâlâ pek çok ülkenin altında yer almaktadır (Bkz. Tablo 8). **Feshedilmiş derneklerin sayısı toplam dernek sayısının %60,5'ini oluştururken, faal dernekler ise %39,44'ünü oluşturmaktadır (Faaliyetten**

GRAFİK 2: YILLARA GÖRE FAAL DERNEK SAYILARI

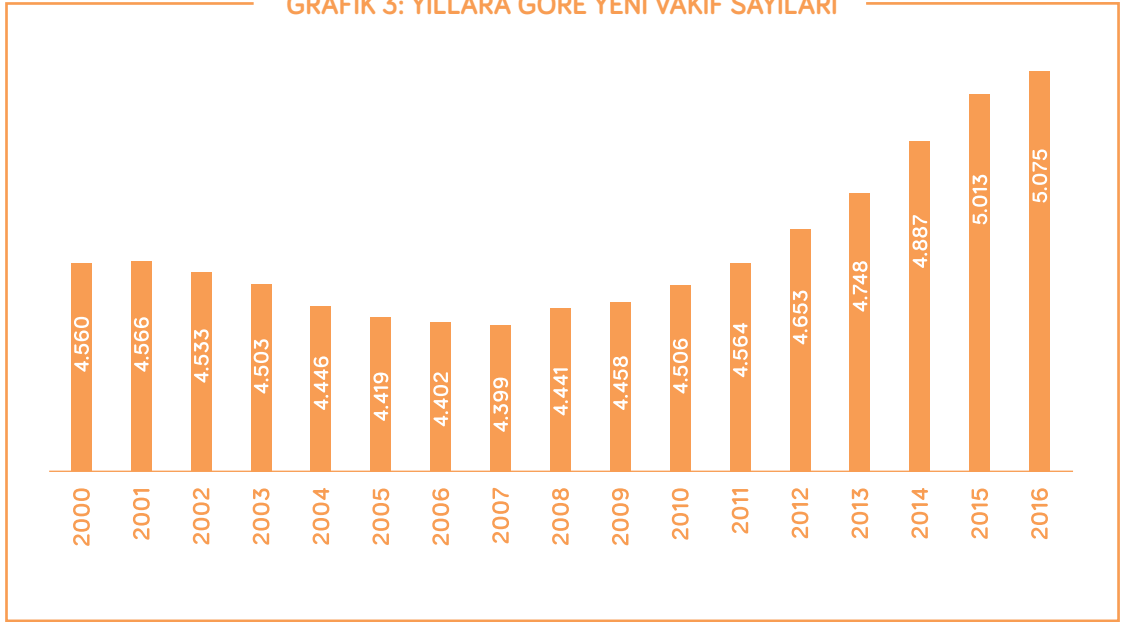
alıkonulmuş dernek: %0,05). Bu veriler, derneklerin sayısının ve ağırlığının Türkiye'nin nüfusuna oranla beklenen düzeyde olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Derneklerin Türkiye'deki dağılımında da sorunlar olduğu görülmektedir. Faal derneklerin dağılımına baktığımızda, Türkiye'nin gelişmiş bölgelerinde dernek sayısının, az gelişmiş bölgelerdeki dernek sayısından çok fazla olduğu görülmektedir.

Örneğin; faal derneklerin %34,5'i Marmara Bölgesi'nde bulunurken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgelerinde bu oran sırasıyla %5,8 ve %5,7'dir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden edinilen bilgilere göre yeni vakıf sayıları 2007 yılından itibaren istikrarlı bir artış içindedir. 2016 yılı itibariyle yeni vakıf sayısı 5.075 olarak belirtilmiştir (Bkz. Grafik 3) (Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), 2016).

GRAFİK 3: YILLARA GÖRE YENİ VAKIF SAYILARI

Üye İstatistik Bilgileri – Tüm Türkiye

Türkiye’de 2015 yılında yaklaşık 10,9 milyon kişi dernek üyesidir (Bkz. Grafik 4). Türkiye nüfusunun %85’inin dernek üyeliği bulunmamaktadır (DDB Derneklerin Yıllara Göre Üye Sayıları).

YADA’nın “Verilerle Sivil Toplum Kuruluşları” ve “Sivil Toplum Kuruluşları için İtibar Yönetimi” Çalışmalarının bulguları üyelerin özelliklerinin ülkenin demografik yapısını yansıtmadığını ortaya koymaktadır (YADA, 2016c).

Öncelikle dernek üyelerinin yalnızca %20’si kadındır. Kadınların ağırlıklı olduğu STK’ların oranı %10,4 olup, en eşitlikçi cinsiyet dağılımının ise himayeci⁴ ve uzman kuruluşlarda olduğu gözlenmektedir.

Ülkenin %11’i (2013 yılı verilerine göre) üniversite mezunu iken, STK üyelerinin %43’lük bir kısmının üniversite mezunu, %36,3’ünün lise mezunu, %20,7’sinin ise ilkokul / ortaokul mezunu olması, eğitimin derneklere üyelik bilincinin artmasındaki önemini göstermektedir.

Üyelik yaşlarına bakıldığında, STK üyelerinin:

%13,8’inin 18-30 yaş arasında,

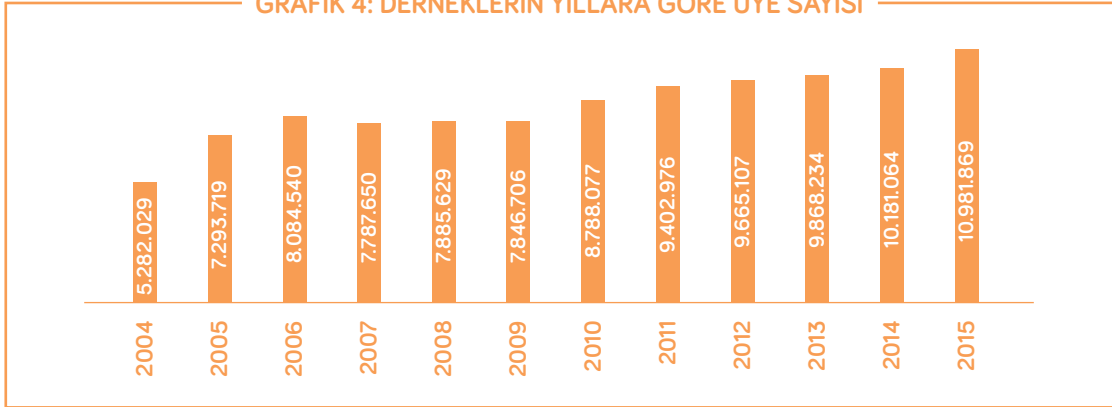
%69,6’sının 31-50 yaş arasında,

%16,5’inin ise 50 yaş üzerinde olduğu görülmektedir.

Bu durum STK üyeliklerinin, Türkiye’nin ağırlıklı olarak genç nüfus yapısını yansıtmadığını ortaya koymaktadır.

STK’ların üye sayıları yıllar içinde artış göstermektedir. Ancak, üye sayılarındaki bu artışa karşın, STK’lardaki aktif üye sayısı oldukça düşüktür. YADA tarafından gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre, STK’ların %68,1’inin 50’den az aktif üyesi bulunmaktadır. Diğer aktif üye oranları ise şu şekildedir: 51-100 aktif üyesi olan STK’ların oranı %16,2; 101-250 aktif üyesi olan STK’ların oranı %7,8; 250’den fazla aktif üye sahibi STK’ların oranı ise %7,9’dur. Özörgüt⁵ ve hemşehri kuruluşları %44,4 ve %36,6 oranları ile, aktif üye sayısının en fazla olduğu (250’den fazla) kurumların başında gelmektedir.

GRAFİK 4: DERNEKLERİN YILLARA GÖRE ÜYE SAYISI

4 Himayeci Kuruluşlar: “Doğrudan maddi ya da maddi karşılığı olan yardımlar yapmak yerine ilgili dezavantajlı grubu fiziksel olarak güçlendirerek korumayı önüne hedef olarak koyan himayeci nitelikte hayırsever kuruluşlardır.” (YADA, 2016c)

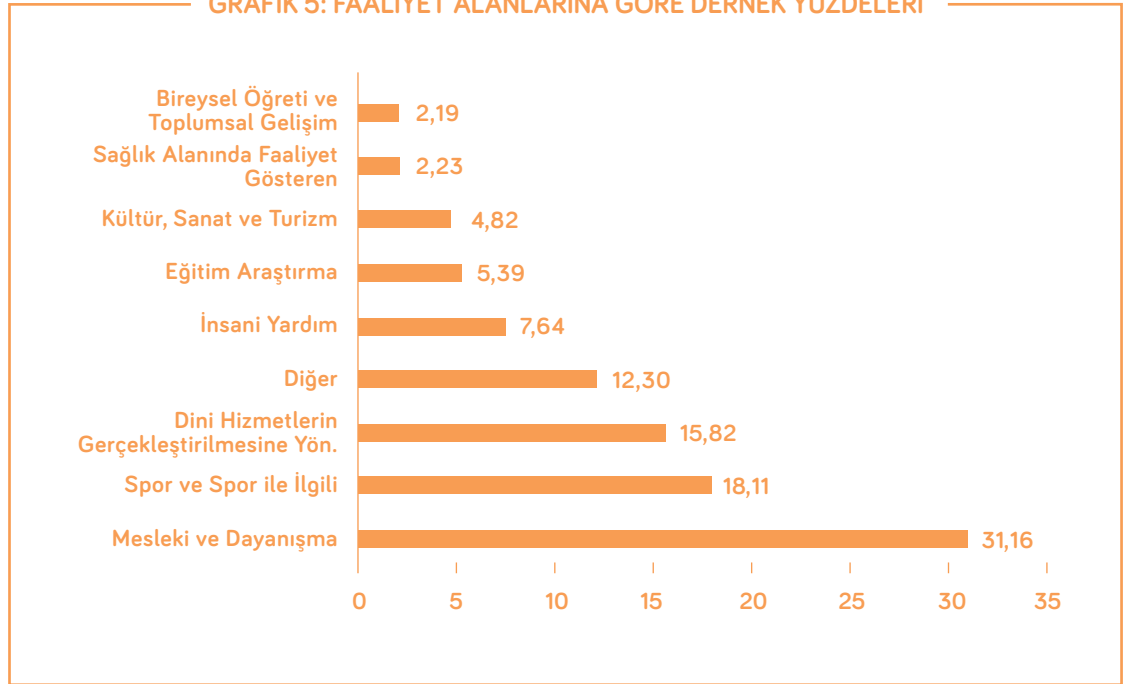
5 Özörgütler: “Toplumun geneline göre dezavantajlı bir konuma sahip bireylerin, konularını güçlendirmek amacıyla bizzat meydana getirdikleri kuruluşlar” (YADA, 2016c)

Faaliyet Alanına Göre Dernek Yüzdeleri

Derneklerin faaliyet alanlarına göre yüzdelerine bakıldığında Türkiye’de mesleki ve dayanışma derneklerinin; spor ve spor ile ilgili derneklerin ve dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyet gösteren derneklerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bunu, insani yardım dernekleri; eğitim ve araştırma dernekleri ile kültür sanat ve turizm dernekleri takip etmektedir. Diğer dernekler kategorisinde ise yüzde sıralaması ile: Bireysel öğreti ve toplumsal gelişim dernekleri; çevre, doğal

hayat ve hayvanları koruma dernekleri; toplumsal değerleri yaşatma dernekleri; imar, şehircilik ve kalkındırma dernekleri; hak ve savunuculuk dernekleri; kamu kurumları ve personelini destekleyen dernekler; engelli dernekleri; düşünce temelli dernekler; uluslararası teşekküller ve işbirliği dernekleri; gıda, tarım ve hayvancılık alanında faaliyet gösteren dernekler; dış Türkler ile dayanışma dernekleri; yaşlı ve çocuklara yönelik dernekler; şehit yakını ve gazi dernekleri; çocuk dernekleri yer almaktadır (Bkz. Grafik 5) (DDB Yıllara, Nevilere ve İllere Göre Dernek ve Üye Sayısı).

GRAFİK 5: FAALİYET ALANLARINA GÖRE DERNEK YÜZDELERİ

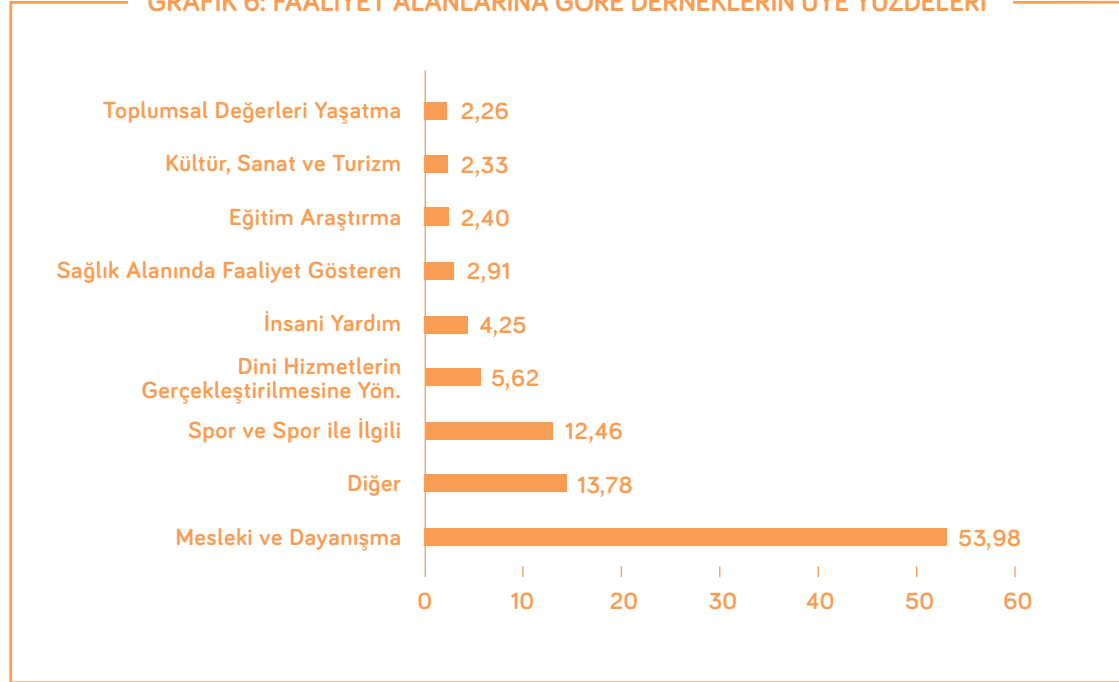

Faaliyet Alanına Göre Derneklerin Üye Yüzdeleri

Derneklerin faaliyet alanlarına göre üye yüzdelere bakıldığında Türkiye'de en çok üyenin mesleki ve dayanışma derneklerine; spor ve spor ile ilgili derneklere ve dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyet gösteren derneklere mensup olduğu görülmektedir. Bunu, insani yardım dernekleri; eğitim ve araştırma dernekleri ile kültür sanat ve turizm dernekleri takip etmektedir. Diğer dernekler kategorisinde ise yüzde sıralaması ile: Bireysel öğreti ve toplumsal gelişim dernekleri; çevre, doğal

hayat ve hayvanları koruma dernekleri; toplumsal değerleri yaşatma dernekleri; imar, şehircilik ve kalkındırma dernekleri; hak ve savunuculuk dernekleri; kamu kurumları ve personelini destekleyen dernekler; engelli dernekleri; düşünce temelli dernekler; uluslararası teşekküller ve işbirliği dernekleri; gıda, tarım ve hayvancılık alanında faaliyet gösteren dernekler; dış Türkler ile dayanışma dernekleri; yaşlı ve çocuklara yönelik dernekler; şehit yakını ve gazi dernekleri; çocuk dernekleri yer almaktadır (Bkz. Grafik 6) (DDB, Yıllara, Nevilere ve İllere Göre Dernek ve Üye Sayısı).

GRAFİK 6: FAALİYET ALANLARINA GÖRE DERNEKLERİN ÜYE YÜZDELERİ

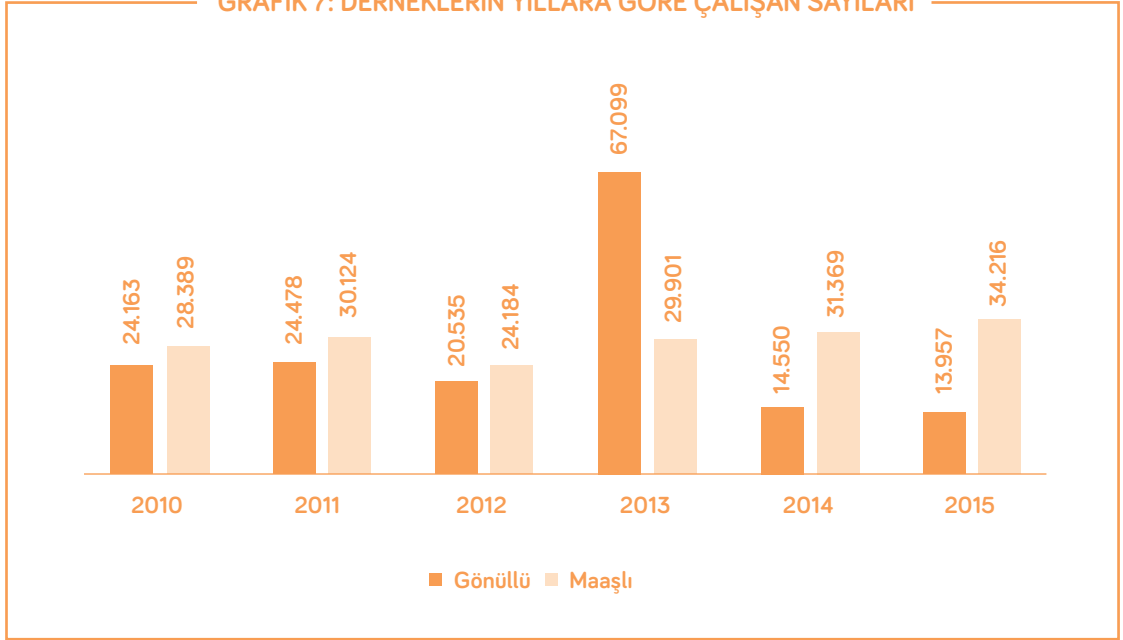

Derneklerin Yıllara Göre Çalışan Sayıları

Derneklerin yıllara göre çalışan sayılarına bakıldığında, maaşlı çalışan sayısında 2012-2015 yılları arasında istikrarlı bir artış görülürken; gönüllü çalışan sayısında 2012-2014 yılları arasında gözlemlenen büyük oynama dikkat çekicidir (Bkz. Grafik 7) (Dernekler Dairesi Başkanlığı, İllere Göre Derneklerdeki Çalışan Sayıları).

YADA'nın STK'lar ile gerçekleştirdiği araştırmaya göre, STK'ların yalnızca %30,9'unda ücretli çalışan olup, bunların %52,2'sinde çalışan sayısı üç veya üçten fazladır. Uzman (%50) ve himayeci (%45,2) kategorisindeki STK'lar en çok ücretli çalışmanı olan kurumların arasında ilk sırada yer almaktadır. Toplam kuruluşlar içerisinde, en çok sekreter (%17,2) ve koordinatör (%11,7) olarak çalışan kişiler gözlenirken, uzman pozisyonunda ücretli çalışan, tüm STK'ların yalnızca %8'inde bulunmaktadır (YADA, 2016c, sf.85-87).

GRAFİK 7: DERNEKLERİN YILLARA GÖRE ÇALIŞAN SAYILARI

Dernek ve Yeni Vakıfların Yıllık Gelirleri

TÜSEV tarafından yayınlanan 2013 yılı dernek gelirleri verilerine göre, Türkiye'de en yüksek gelir bağışlardan (%38,3) gelirirken, üye ödentileri (%9,2) ve finansal gelirler (%5,7) bunu takip etmektedir (Ekmekçi vd. 2015, sf.97). Detayları Tablo 6'da paylaşılmaktadır.

Vakıflar Dairesi Başkanlığı'ndan alınan 2015 yılı verilerine göre, Türkiye'de yeni vakıf gelirlerinin %31'i bağış ve yardımlardan gelirirken, bunu üye ödentileri (%18) ve kamu kuruluşlarından alınan yardımlar (%17) izlemektedir (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2015). Tablo 7'de gelir kaynakları detaylandırılmaktadır.

TABLO 6: DERNEKLERİN YILLIK GELİRLERİ

Gelir Kaynağı	Gelir Miktarı (TL)	Oran (%)
Bağış Gelirleri	2.906.871.201	38,3
Diğer Gelirler	2.416.431.280	31,8
Üye Ödentileri	699.956.774	9,2
Finansal Gelirler	436.933.181	5,7
Kamu Kuruluşlarından Alınan Yardımlar	369.323.073	4,8
Yardım Toplama Gelirleri	242.995.501	3,2
İktisadi İşletme Gelirleri	198.360.752	2,6
Kira Gelirleri	172.855.282	2,2
Yurtdışından Alınan Yardımlar	132.845.548	1,7

TABLO 7: YENİ VAKIFLARIN YILLIK GELİRLERİ

Gelir Kaynağı	Gelir Miktarı (TL)	Oran (%)
Diğer Bağış ve Yardımlar	5.835.000.000	31
Üye Ödentileri	3.437.000.000	18
Diğer Gelirler	3.419.000.000	18
Kamu Kuruluşlarından Alınan Yardımlar	3.116.000.000	17
Finansal Gelirler	2.541.000.000	14
Yurtdışından Alınan Yardımlar	213.000.000	1
İktisadi İşletme Gelirleri	173.000.000	1

Veriler Ne Söylüyor?

- Feshedilmiş derneklerin sayısı, faal derneklerin sayısının çok üstündedir.
- Derneklerin önemli bir kısmı Türkiye'nin gelişmiş bölgelerinde yoğunlaşmaktadır.
- Dernek üyelerinin %20'si kadındır.
- Eğitim seviyesi yükseldikçe, dernek üyeliğinin arttığı görülmektedir.
- Türkiye'de gençlerin dernek üyesi olmakta çok istekli olmadıkları görülmektedir.
- Derneklerin faaliyet alanlarına göre türlerine baktığımızda: çevre, insan hakları ve savunuculukla ilgili derneklerin sayısı çok azdır.
- Dernek üyelerinin %71'i mesleki, spor ve inanç temelli hizmetlerle ilgili alanlarda çalışan derneklere üyedir.
- Derneklerde profesyonel olarak çalışanların sayısı, 2013 yılı hariç tutulduğunda gönüllü çalışan sayısından daha fazladır.
- Dernek gelirleri içinde kamu yardımlarının payı çok düşüktür.

Türkiye'deki STK'ların Başlıca Sorunları

Son yıllarda STK'lara ilişkin gerek kamunun kendi raporlarında, gerekse çeşitli kuruluşlarca yapılan araştırmalarda sivil toplumun karşılaştığı sorunlar dile getirilmeye başlanmıştır. Resmi raporlarda belirtilen sorunlar, sivil toplumun nasıl ve hangi alanlarda geliştirilmesi gerektiğini ifade eden değerlendirmeler şeklinde yer almaktadır. Bunun yanında YADA, TACSO, TÜSEV gibi kuruluşların doğrudan sorun tespitine ilişkin yaptığı araştırma ve tespitler bulunmaktadır (Yılmaz & Varon, 2015; İçduygu vd., 2011, Ekmekçi vd., 2015; Ersen (Ed.), 2010); TÜSEV, 2013). Ayrıca, yıllık AB ilerleme raporlarında da

STK'ların sorunlarına ilişkin ayrı bölümler yer almaktadır. Tüm bu bulgular göz önüne alındığında, STK'ların karşılaştığı başlıca sorunlar şöyle sıralanabilir:

Sivil Toplum Kuruluşlarına Göre STK'ların Başlıca Sorunları

Özgürlük Alanıyla İlgili Sorunlar

Demokratik bir toplumda STK'ların işlevlerini yerine getirebilmeleri için, temel insan haklarının ve özgürlüklerinin tam olarak sağlanması gerekir. Bu alanda hukukun üstünlüğü başta olmak üzere, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü STK'ların var olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Temel insan hakları ve özgürlükleri arasında, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü doğrudan STK'larla ilgili olduğu için, bu alandaki sorunlar aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Örgütlenme Özgürlüğü

- Sivil toplum alanında örgütlenme sadece dernek ve vakıf olarak tanımlanmakta; platform, inisiyatif, öğrenci kulübü ve kâr amacı gütmeyen şirketler gibi başka örgütlenmeler tüzel kişilik olarak kabul edilmemektedir.
- Türkiye'de STK'ların dağılımındaki eşitsizlik göze çarpmaktadır. STK'ların çoğunluğu Türkiye'nin batısındaki metropollerde yer alırken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan STK sayısı çok düşüktür.
- STK'lar çeşitli mekanizmalarla cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadır.
- 18 yaşından küçükler, zihinsel engelli ve sorunlular, kamu görevlileri ve yabancılar için örgütlenme özgürlüğü sınırlandırılmıştır. Etnik ve dinsel grupların desteklenmesi amacıyla vakıf kurulmasına izin verilmemektedir.
- Anayasa'da tanımlanan örgütlenme özgürlüğü fiiliyatta çeşitli biçimlerde sınırlandırılmaktadır.

Toplanma Özgürlüğü

Toplanma özgürlüğünü düzenleyen Anayasa maddesinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile uyumlu olmasına karşın, özgürlüklere Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile Anayasa ve AİHS'nin özününün dışında sınırlandırmalar getirilmektedir. Örneğin; toplanma özgürlüğü ile ilgili yasal çerçeve; bildirimde bulunma zorunluluğu, belirtilen mekân ve zaman sürelerinin sınırlı olması, kimi grupların (çocuklar, yabancılar, öğrenciler, akademik personel ve kamu görevlileri gibi) toplantı haklarının sınırlı tutulması gibi bu hakkın kullanımına yönelik sınırlamalar ve engeller içermektedir.

Kamu - STK İlişkilerine Dair Sorunlar

- Kamu-STK ilişkileriyle ilgili bir hükümet politika belgesi bulunmamaktadır. Ancak, Kalkınma Planları ve bazı bakanlıkların strateji belgelerinde konuya değinilmektedir. STK'lar ortak veya paydaş olarak kabul edilmemektedir.
- Kamu-STK ilişkileri yerelde belediyeler düzeyinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere göre sivil toplum, stratejik planların hazırlanmasında, Belediye İhtisas Komisyonlarının karar alma süreçlerinde, acil eylem planı yapımında yer alabilmektedir. Sivil toplumla ilişkiler Kent Konseyi kavramı içinde ayrıntılı olarak belirtilmektedir. Bunun yanında gönüllü kuruluşlarla yapılacak işbirliği alanları ve yöntemleri de yasal mevzuatla çerçevelenmiştir.
- Bilgi edinme hakkı çerçevesinde sivil toplumun kamu kuruluşlarından bilgi edinebilmesi sağlanmıştır. Ancak yasal gerekliliğe rağmen, kamu kurumları bilgi vermekten çekinmekte veya çok sınırlı bilgi vermektedir.

Kaynak Geliştirme ve Mali Durumla İlgili

Sorunlar

- Türkiye'de sivil toplum vergi ayrıcalıklarından çok az yararlanmaktadır. Türkiye'de yalnızca 389 dernek ve 255 vakıf bu ayrıcalıklardan faydalanabilmektedir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2016).
- Tüzel kişilerin yaptığı bağışlara uygulanan vergi indirimi, AB'deki uygulamanın yarısı düzeyindedir. Şahısların yaptığı bağışlarda ise vergi indirimi söz konusu değildir.
- Yardım Toplama Kanunu'na göre bağış toplanması pek çok şarta bağlanmıştır. Türkiye'de izin almadan yardım toplayabilen dernek sayısı 19 tanedir.

İşleyişle İlgili Sorunlar

Denetim

STK'lar üzerinde ağır ve bıktırıcı bir bürokratik baskı bulunmaktadır. STK'ların faaliyetleri sırasında uymak zorunda olduğu pek çok kural ve usule ilişkin çok sayıda yaptırım mevcuttur. Bu durum, STK'larda sadece bürokratik işlemleri zamanında yürütmek üzere uzman görevli çalıştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Oysaki STK'larda çoğu faaliyet gönüllü çalışmalarla yürütülmektedir. Bu nedenle, İçişleri Bakanlığı'na tanınan kapsamlı denetim yetkisi STK'lar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Türkiye'de kurulan STK sayısı ile faal olan STK sayısı arasındaki büyük farkın sebebi de bu olumsuz etkinin bir göstergesidir.

Yerleşim

- STK'ların en önemli sorunlarından birisi yerleşimle ilgilidir. STK'ların kullandıkları binaların kira bedeli ve buna ek olarak ödenen vergi stopajı, STK'ların üzerinde büyük baskı yaratmaktadır. Ayrıca, son zamanlarda birden çok STK'nın aynı binayı yerleşke

olarak kullanamaması, özellikle küçük ölçekli STK'ları güç duruma sokmaktadır.

- STK'lar etkinliklerini gerçekleştirmek için salon, sergi alanı gibi yerleri kira ödeyerek kullanabilmektedir. Bu da STK'ların kaldırmakta zorlandıkları bir yük durumundadır.

İnsan Kaynağı

Türkiye'deki STK'larda üye, gönüllü ve aktif gönüllü sayıları oldukça düşüktür (Grafik 7). Pek çok STK mali zorluklar sebebiyle ücretli personel çalıştıramamakta, sivil toplum alanındaki uygulayıcıları istihdam edememektedir.

Kapasiteyle İlgili Sorunlar

- Kamu yararı ve vergi muafiyeti statüleri Bakanlar Kurulu tarafından verilmektedir ve kazanılması oldukça güçtür.
- Gönüllülük, hukuksal çerçevede tanımlanmamış olup, konudan doğrudan sorumlu herhangi bir kurum bulunmamaktadır. Bu da sigortasız çalışma gerekçesiyle kurumlara ceza verilmesi gibi sorunları ortaya çıkarabilmektedir.
- Mali kaynak yaratmadaki yetersizlik, alt yapı sorunları, nitelikli çalışan ihtiyacı, idari yetersizlik ve kurumsallaşma kültürünün geliştirilmesi ihtiyacı, kapasiteye dair en önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. STK'ların kendi iç işleriyle ilgili sorunlar, çalışmanın sonunda ayrıntılı olarak değineceğimiz teşvik tedbirleri alındığında kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

AB İlerleme Raporlarına Göre STK'ların Sorunları

Avrupa Birliği her yıl yayınladığı İlerleme Raporları ile başta politika, ekonomi, yönetim, sosyal ve çevre olmak üzere, pek çok alanda değerlendirmeler yapmaktadır. **AB'nin 2015 İlerleme Raporu'nda STK'larla ilgili olarak şu görüşler yer almaktadır:**

- *Güçlü bir sivil toplum, demokratik bir sistemin çok önemli bir bileşenidir ve devlet kurumları tarafından bu şekilde kabul edilmeli ve bu çerçevede hareket edilmelidir.*
- *Onuncu Ulusal Kalkınma Planı'nın (2014-2018) hazırlanması ve ülke genelinde AB konularına odaklanan yüksek katılımlı dört toplantı dâhil olmak üzere, yetkili kurumlar ile sivil toplum arasındaki etkileşim konusuna yönelik iyi örnekler mevcuttur. AB-Türkiye Sivil Toplum Diyaloğu programları, AB'deki STK'lar ile birlikte 1.650'den fazla Türk sivil toplum kuruluşunu (STK) içermektedir. Programlar, sivil toplumun gelişmesine katkı sağlamakta ve STK'ların yerel düzeyde daha fazla tanınmasına imkân vermektedir.*
- *Ancak, STK'lar, katılımları için yapısal düzenlemeler bulunmadığından, politika oluşturma ve yasama süreçlerine genellikle etkin bir biçimde katılamamışlardır.*
- *Derneklerin, kayıt işlemleri, yetkilendirilme usulleri ve işleyişleri üzerindeki kısıtlamalar gibi yapısal sorunların ele alınması gerekmektedir.*
- *Toplanma özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, sivil toplum için sorun olmaya devam etmiştir.*
- *Vergilere ilişkin düzenlemeler de dâhil, mevcut mevzuat STK'lara özel bağışa imkân vermemektedir.*
- *Sivil toplum, mali açıdan kırılgan ve kamu projelerinden gelen hibelere bağımlı olmaya devam etmiştir.*
- *Kamu finansmanı yeterince şeffaf değildir.*

AB'nin 9 Kasım 2016 tarihinde yayınladığı 2016 İlerleme Raporu'nda STK'larla ilgili şu görüşler yer almaktadır:

- *Sivil toplum, aktif olmaya ve zor koşullar altında kamusal yaşama katılmaya devam etmiştir.*

- Özellikle yeni mevzuatta, sivil toplumla istişareye yönelik sistemli ve kapsayıcı mekanizmalar oluşturulmalı ve düzenli olarak kullanılmalıdır. Yasal, mali ve idari ortam, sivil toplumun gelişmesine daha fazla olanak sağlamalıdır.
- Güçlü bir sivil toplum, demokratik sistemin çok önemli bir bileşenidir ve devlet kurumları tarafından bu şekilde kabul edilmeli ve bu çerçevede hareket edilmelidir. Sivil toplum kuruluşları (STK), kamusal yaşamda aktif ve katılımcı olmayı sürdürmek için gereken her türlü çabayı sarf etmiştir.
- AB-Türkiye Sivil Toplum Diyalogu programları, AB'deki STK'lar ile birlikte 1.774 Türk STK'yı içermektedir. Bu programlar, sivil toplumun gelişmesine katkı sağlamakta ve STK'ların yerel düzeyde daha fazla tanınmasına imkân vermektedir.
- Sivil toplumla işbirliğine yönelik genel bir hükümet stratejisi bulunmamaktadır. Sivil toplumun katılımına yönelik resmi düzenlemelerin olmaması nedeniyle, sivil toplum kuruluşları, yasama ve politika oluşturma sürecine nadiren katılmaktadır.
- Toplanma özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, sorun olmaya devam etmiştir.
- Derneklerin, kayıt işlemleri, yetkilendirilme usulleri ve işleyişleri üzerindeki kısıtlamalar gibi yapısal zorluklar devam etmektedir.
- Kapatma davaları, cezalar, kısıtlamalar veya ayrımcı uygulamalar yoluyla bazı STK'ların rutin faaliyetlerine zorluk çıkarılmaktadır.
- Vergi Usul Kanunu da dâhil, mevcut mevzuat, sivil toplum kuruluşlarına (STK'lara) özel bağış yapılmasını teşvik etmemektedir. Sivil toplum, mali açıdan kırılğan ve kamu projelerinden gelen hibelere bağımlı olmaya devam etmiştir. Aynı zamanda, kamu finansmanı da yeterince şeffaf değildir.

DÜNYADA VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE MEVCUT DURUM

Dünyada STK'lar

Dünyada sivil toplumun durumu, sorunları ve geleceğine ilişkin pek çok çalışma yürütülmektedir. Bu çalışmaların ve gelişmelerin değerlendirilmesinin, Türkiye'deki durumun kavranması ve kalkındırılması adına faydalı olacağı kanısındayız.

Sivil toplum kuruluşlarında iyi yönetim uygulamalarının benimsenmesi, bu kurumlara duyulan güveni de artırmaktadır. Ülkemizde bulunduğumuz mevcut durumda, STK'lara duyulan güvenin az olduğu, ülkelerin STK'lara üyelik oranları karşılaştırıldığında göze çarpmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin, birçok ülkenin gerisinde kaldığı 2013 yılında hazırlanmış olan, Tablo 8'de görülmektedir (Yılmaz & Varon, 2015, sf. 43).

Johns Hopkins Üniversitesi'nin Dünyadaki sivil toplumun durumunu inceleyen çalışmasını incelemek de mevcut sivil toplum durumunu anlamak açısından faydalı olacaktır. Johns Hopkins Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi (The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies); kamu, sivil toplum ve özel sektör kuruluşlarının kaynak ve kapasitelerinin günümüzde toplumların iç içe geçmiş problemlerini ele alacak şekilde güçlendirilmesi için, eğitim ve araştırma faaliyetleri yürüten bir kuruluştur. Bu amaçla, pek çok farklı proje yürüten kuruluşun, 2013 yılında yayınlanmış olan ve 13 ülkedeki (Avustralya, Belçika, Brezilya, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Fransa, İsrail, Japonya, Kırgızistan, Meksika, Mozambik, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, Tayland ve ABD) STK'ların ekonomik ve demografik verilerinin değerlendirildiği çalışmaya göre STK'lara ilişkin bazı veriler bu bölümde detaylandırılmaktadır.

TABLO 8: TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA STK BAŞINA DÜŞEN KİŞİ SAYILARI

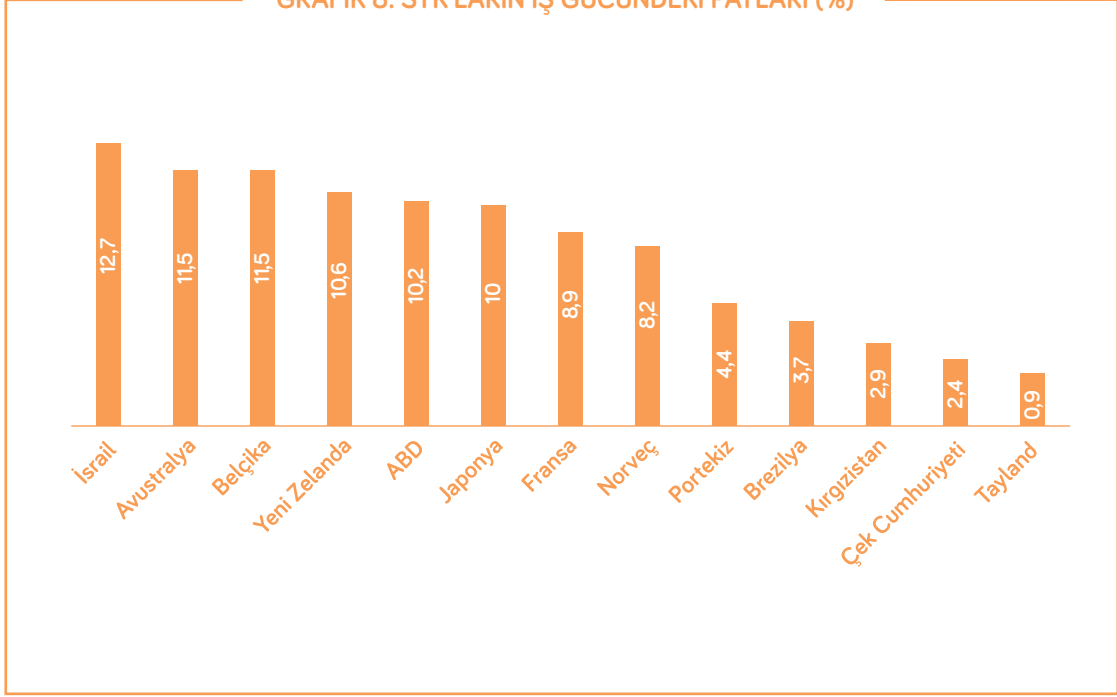
Ülke	Dernek, Hayır Kurumu ve STK Sayısı	Nüfus	STK Başına Kişi Sayısı
Almanya (Dernekler)	580.298	80.327.900	138
ABD (STK'lar)	1.580.436	312.638.863	198
Hırvatistan (STK'lar)	47.496	4.489.409	95
İngiltere (Hayır)	163.163	56.075.912	344
Kanada (STK'lar)	165.000	33.476.688	203
Macaristan (STK'lar)	70.000	9.976.062	143
Türkiye (Dernekler)	109.469	78.741.053	719

STK'ların İş Gücündeki Payları

- STK'lar gönüllü ve ücretli çalışanları ile **toplam iş gücünün** yüzde **7,4'ünü** oluşturmaktadır.

- Ülke bazında STK'ların **iş güçlerinde payları** ortalama %7,4 olarak saptanmıştır. Ülke detaylı bilgiler Grafik 8'de belirtilmiştir (Salamon vd., 2013, sf. 2):

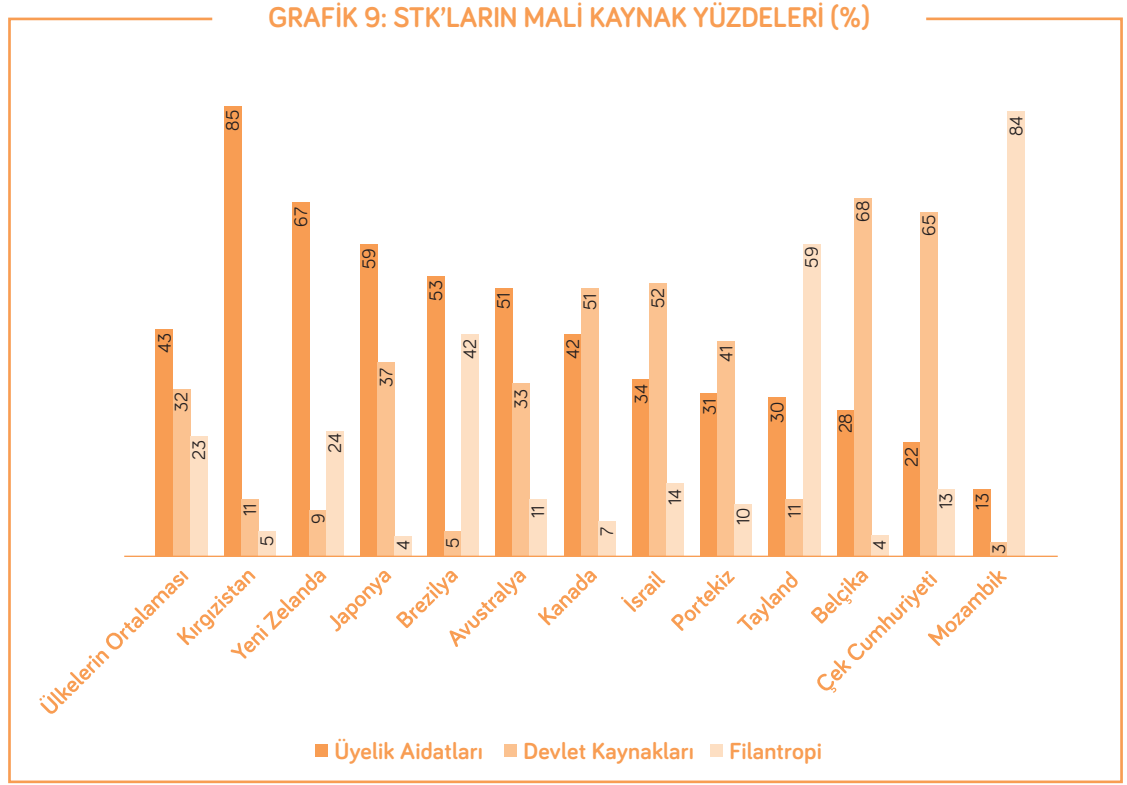
GRAFİK 8: STK'LARIN İŞ GÜCÜNDEKİ PAYLARI (%)

STK'ların Mali Kaynak Yüzdeleri

Araştırma kapsamındaki STK'ların ortalama gelirlerine bakıldığında, kaynaklarını %43 üyelik aidatları, %32 devlet kaynakları ve %23 ise filantropiden sağladıkları görülmektedir. Kırgızistan (%85), Yeni Zelanda (%67) ve Japonya (%59) STK'ların kaynaklarının en büyük payını üyelik

aidatlarından sağladığı ülkeler olurken; Belçika (%68), Çek Cumhuriyeti (%65) ve İsrail (%52) ise devletin STK'lara en çok kaynak sağladığı ilk 3 ülke olmuştur. Mozambik (%84), Tayland (%59) ve Brezilya (%42) ise bağışların oransal olarak önemli paya sahip olduğu ülkeler olmuşlardır. (Salamon vd., 2013, sf. 10)

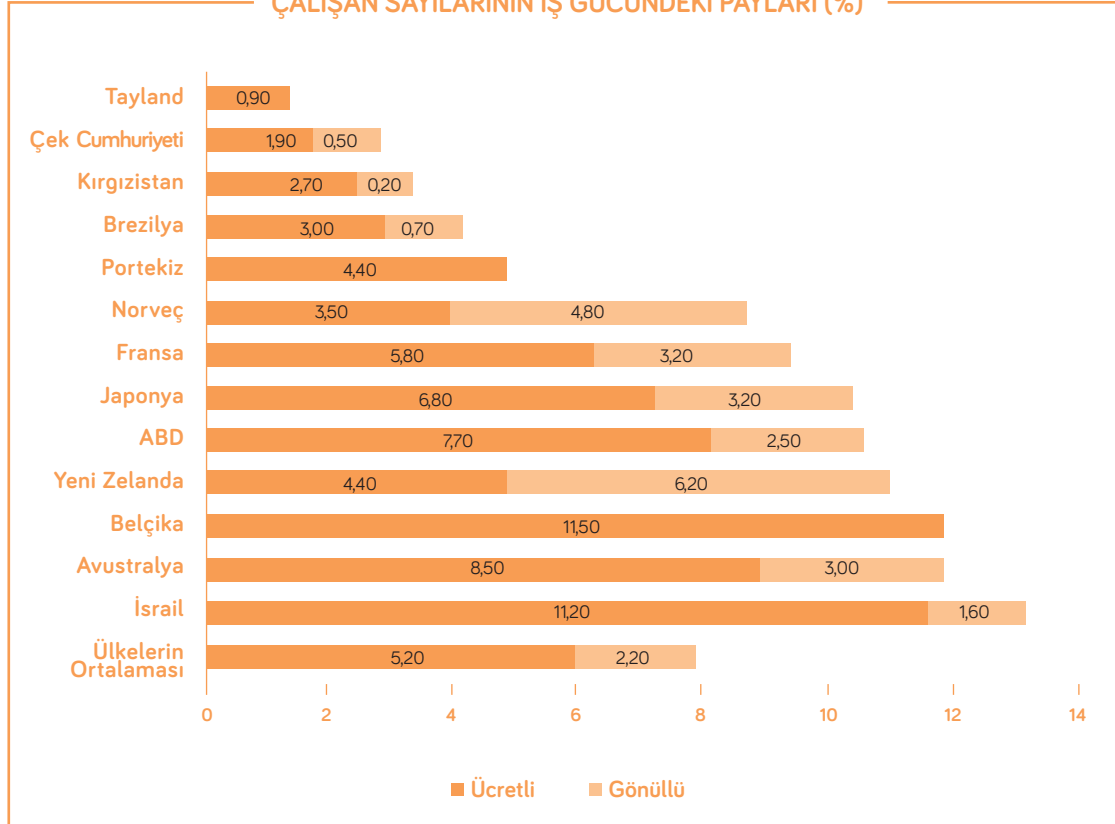
Not: Belçika'nın dağılımı CCSS tarafından Belçika Bankası datası baz alınarak tahmini olarak belirtilmiştir, Norveç, ABD, Fransa ve Meksika'ya ait verilere erişilememiştir.

STK'ların Çalışan Sayılarının İş Gücündeki Payları

Sivil toplum kuruluşları, incelenen ülkeler geneline bakıldığında toplam iş gücünün yüzde 7,4'ünü oluşturmaktadır. Bu durum STK'ların iş gücünde olan payını madencilik, finans ve ulaşım gibi sektörlerin üzerinde konumlandırmaktadır. Ayrıca, STK'lardaki ücretli ve gönüllü çalışan sayılarının iş gücündeki paylarına ülke bazında bakıldığında ortalamada toplam yüzde 7,4 (ücretli çalışanlar

%5,2, gönüllü çalışanlar %2,2) olarak saptanmıştır. İsrail'deki (%12,8) sivil toplum kuruluşları iş gücünde birinci sırada yer almış, onu sırası ile Avustralya (%11,5), Belçika (%11,5) ve Yeni Zelanda (%10,6) takip etmiştir. Ücretli çalışanların en yüksek olduğu ülkeler Belçika (%11,5) ve İsrail (%11,2) olurken; gönüllü çalışanlar Yeni Zelanda (%6,2) ve Norveç (%4,8)'te en yüksek orana sahiptirler. İncelenen 13 ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının, ücretli ve gönüllü çalışan sayılarının iş gücündeki paylarının detaylı listesi Grafik 10'da sunulmuştur.

GRAFİK 10: STK'LARIN ÜCRETLİ VE GÖNÜLLÜ ÇALIŞAN SAYILARININ İŞ GÜCÜNDEKİ PAYLARI (%)

Not: Kanada, Meksika ve Mozambik ile ilgili verilere erişilememiştir.

STK'ların Gayrisafi Yurtiçi Hasıllardaki Payları

STK'ların, seçili ülkelerdeki gayrisafi yurtiçi hasılaya katkılarının ortalamasına sektörel bazda bakıldığında %4,5 ile (gönüllü %0,9 ve ücretli çalışanlar %3,6 toplamı alındığında) ulaşım, tarım, madencilik ve

inşaat sektörlerinden sonra gelmektedir. STK'ların gayrisafi yurtiçi hasılaya oranının en fazla olduğu ülke %8,1 ile Kanada olmuş onu sırası ile İsrail (%7,1) ve Mozambik (%6,7) takip etmiştir. İncelenmiş olan 16 ülkenin STK'larının gayrisafi yurtiçi hasıllarına katkı yüzdeleri Tablo 9'da gösterilmektedir (Salamon vd., 2013, sf. 3).

TABLO 9: STK'LARIN GAYRISAFİ YURTIÇİ HASILALARDAKİ PAYLARI (%)

	ÜCRETLİ	GÖNÜLLÜ	TOPLAM
Ülkelerin Ortalaması	3,6	0,9	4,5
Kanada	7,1	1,0	8,1
İsrail	6,7	0,4	7,1
Mozambik	6,6	0,1	6,7
ABD	5,5	1,0	6,5
Belçika	5,1	0,7	5,8
Yeni Zelanda	2,8	2,5	5,3
Japonya	4,2	1,1	5,3
Avustralya	3,6	1,3	4,9
Fransa	3,3	1,4	4,7
Norveç	1,9	2,7	4,6
Brezilya	2,8	0,6	3,4
Kırgızistan	2,2	0,1	2,3
Meksika	2,0	0,2	2,2
Portekiz	2,0	-	2,0
Çek Cumhuriyeti	1,7	0,2	1,9
Tayland	0,8	0,8	1,6

Avrupa'da STK'lar

Avrupa Ülke Değerlendirmeleri: Polonya ve İspanya Örnekleri

- Yukarıdaki ülke incelemelerinin yanı sıra; Polonya ve İspanya'nın sivil toplum yapısına ve işleyişine dair bilgilendirmelere aşağıda yer verilmiştir.

Polonya'da (Uğurlu, 2008);

- Kamu kaynakları, STK gelirlerinin %30'unu oluşturmaktadır.
- Kamu Yararına ve Gönüllü Çalışma Kanunu'na göre, kamu yararına çalışan sivil toplum kuruluşları bu statü için başvuruda bulunurlar. Bu statüye hak kazanan kuruluşlar: *"faaliyetlerine ilişkin yıllık performans raporu hazırlamak, mali bildirimlerinde kamu yararına yaptıkları çalışmaların harcamalarını ayrıntılı olarak göstermek ve bunları sosyal güvenlik konularından sorumlu bakana bildirmekle yükümlü olurlar."* Ayrıca bu dernekler, kamu yararına yaptıkları çalışmalarda kurumlar vergisi, emlak vergisi, damga vergisi ve mahkeme harcından muaf olup; bireysel gelir vergisi ödeyen vergi mükelleflerinden de %1'lik bir bağış alma hakkına sahip olurlar.
- Bunların yanı sıra, Sivil Girişim Fonu oluşturularak, sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi, kamu sektörü ile işbirliğinin kuvvetlendirmesi, AB fonlarının kullanılmasına için sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine destek verilmesi amaçlanmaktadır. 2005-2007 yılları için hükümet, 8 milyon Avro'ya ulaşan bir miktarı bu fon için ayırmıştır.

İspanya'da (Universidad de Deusto & Universidad Ramon Llull, 2002);

- STK gelirlerin %25,2'si kamu kaynaklarından, %36,3'ü bağışlardan

ve %38,5'i ise sağlanan servislerden gelmektedir.

- İspanya'nın gayrisafi yurtiçi hasılasının %5,2'sini üçüncü sektör oluşturmaktadır.
- 2002 yılı verilerine göre, STK'larda istihdam edilen kişi sayısı 475.179 olup, bu sayı tarım dışı çalışanların %4,5'lik kısmına eşittir.
- İspanya halkının %9,8'lik bir kısmı yani 253.179 kişi STK'larda gönüllü çalıştıklarını belirtmişlerdir. Gönüllü ve ücretli çalışanların tamamı dikkate alındığında tarım dışı istihdamın %6,8'i yani 728.778 kişi üçüncü sektörde faaliyet göstermektedir.

Avrupa Birliği'nde Mevcut Durum – EUROPE 2020

Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi tarafından hazırlanan Rapor, STK'ların hem AB için hem de üye ülkeler nezdinde, Europe 2020 hedeflerinin gerçekleştirilmesi doğrultusundaki önemini gösterir niteliktedir. Raporda, STK'ların, Avrupa Birliği 2020 stratejilerinin ve reformlarının gerçekleştirilmesinde, sürecin izlenmesinde ve uygulamasının sağlanmasında diğer paydaşlar kadar önemli bir role sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, sivil toplumun önündeki yapısal engellerin kaldırılmasının önemini altı çizilerek; STK'ların danışmanlık ve gözetim çalışmalarının geliştirilmesi, kuruluşların örgütlenmelerinin ve katılımcılığın hem üye ülkelerde ulusal düzeyde hem de Avrupa Birliği içerisinde desteklenmesi tavsiye edilmiştir (European Economic and Social Committee, 2011).

ANKET ÇALIŞMASI

Birinci bölümde ayrıntılarıyla anlatılan mevcut durum analizi, ülkemizde sivil toplumun neden gelişemediğini büyük ölçüde göstermektedir.

Bu tespitlerin doğruluğunu teyit etmek amacıyla bir anket çalışması uygulanmasına karar verilmiştir. Aşağıda anket soruları ve verilen cevaplar değerlendirilmiştir.

ÇALIŞMANIN TASARIMI

STK'lara yönelik olarak hazırlanan anket çalışması 2016 yılı Mart – Haziran ayları arasında dernek, vakıf, sendika ve meslek örgütleriyle, e-posta yoluyla paylaşılmış ve e-anket sistemi ile yanıtlanmıştır. Ayrıca Ekim-Kasım 2016'da düzenlenen Adana, Ankara ve İstanbul Çalıştaylarında katılımcılar anketi yazılı olarak cevaplandırmışlardır.

Ankette katılımcılardan sorulardaki sorun ve önerileri önem sırasına göre işaretleme yapılmıştır. Uluslararası standartlara uygun olarak (Likert Ölçeği) cevaplandırılması istenen sorularda, 3, 4 ve 5'li ölçekler kullanılmış, bazı sorularda ise evet/hayır seçeneklerini işaretleyerek soruları yanıtlamaları istenmiştir. Veriler ağırlaştırılmış ortalama yöntemi kullanılarak analiz

edilmiştir.

Anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde sorunlu alanların tespiti için, bütün sorunları kapsayan bir anlayışla aşağıdaki konularla ilgili olarak 10 adet soru sorulmuştur. Sorunları daha ayrıntılı olarak tespit etmek için bu başlıklar altında alt bölümler bulunmaktadır. Bu başlıklar şunlardır:

- İnsan Kaynakları
- Yerleşim ve İşleyiş
- Mali Kaynak
- Denetim Sistemi
- Etki Alanını Genişletme
- Katılımcılık ve İşbirliği
- İdari ve İç Yönetim

İkinci bölümde ise ankete cevap verenlerin sorunlu alanları değerlendirmelerinin ışığında, bu sorunların çözümüne yardımcı olacak bir öneri seti sunulmuştur.

Türkiye genelinde 19 şehirden toplam 94 kuruluş anket çalışmasına katılmıştır. Katılımcıların üç büyük şehir, İstanbul, Ankara ve İzmir çıkartıldığında, eşite yakın bir bölgesel dağılımda olduğunu söylemek mümkündür.

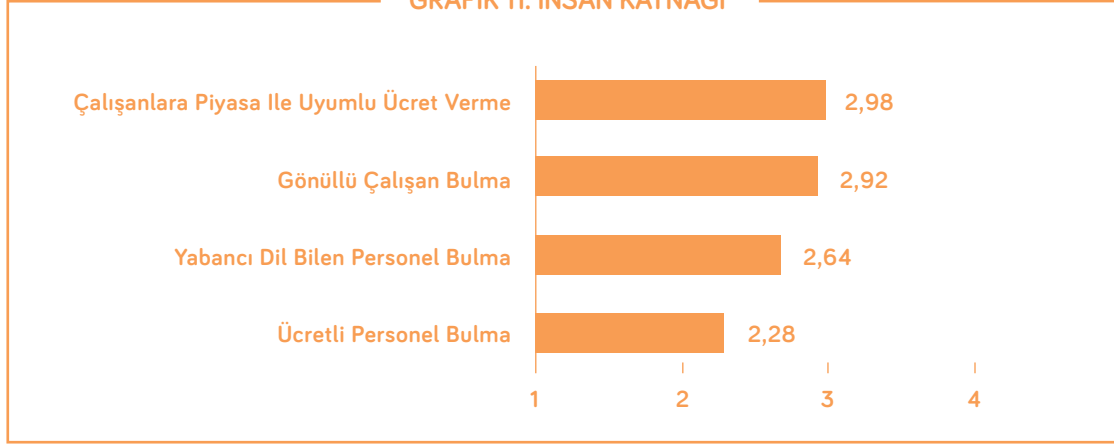
ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmada sorulan sorulara verilen cevaplar aşağıdaki grafiklerde önem sıralarına göre değerlendirilmiştir.

İnsan Kaynağı

Bu soruda, katılımcılardan kurumun insan kaynağı konusunda karşılaştıkları sorunları önem önceliğine göre sıralamaları istenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, çalışanlara piyasa ile uyumlu ücret verme ve gönüllü çalışan bulma konuları en önemli olarak görülürken, ücretli personel bulma konusunun STK'lar açısından en az önem teşkil eden konu olduğu görülmektedir.

GRAFİK 11: İNSAN KAYNAĞI

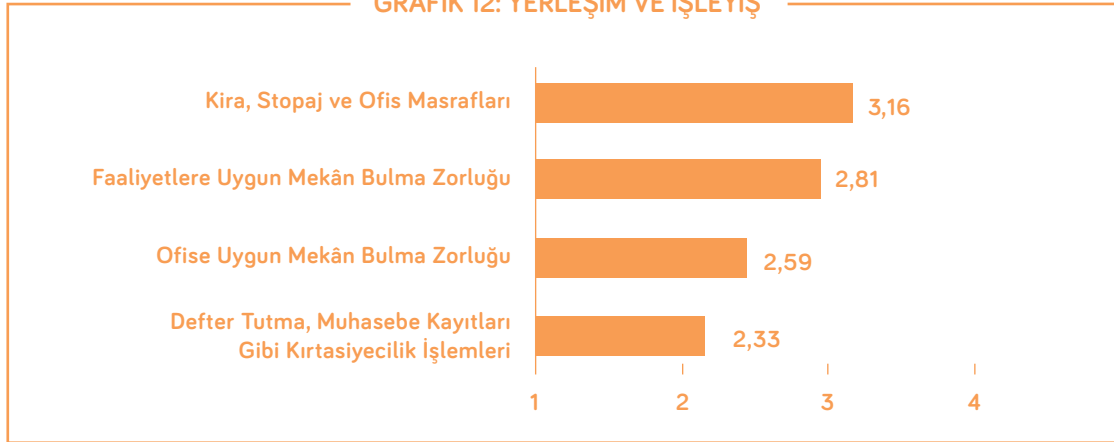

Yerleşim ve İşleyiş

Katılımcılardan kurum olarak yerleşim ve işleyiş konusunda karşılaştıkları sorunları önem önceliğine göre sıralamaları istenmiştir. Katılımcılar, kira, stopaj ve ofis masraflarına ilişkin sorunları en önemli olarak görürken, faaliyete uygun

mekân bulma zorluğu da yine STK'ların gündeminde önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, defter tutma, muhasebe kayıtları gibi kırtasiyecilik işlemlerinin STK'lar açısından en az önem teşkil eden konu olduğu görülmektedir.

GRAFİK 12: YERLEŞİM VE İŞLEYİŞ

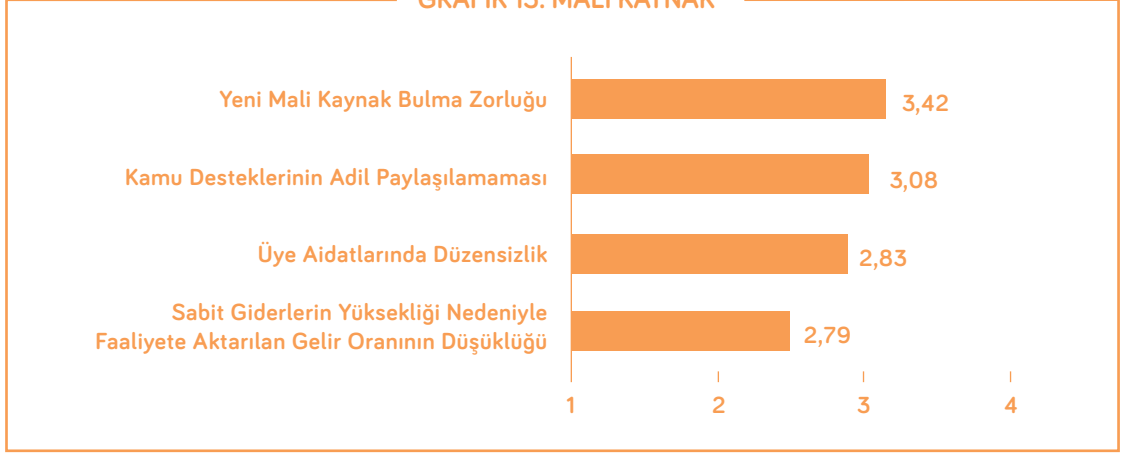

Mali Kaynak

Ankete katılan sivil toplum kuruluşlarının mali kaynak konusunda karşılaştıkları sorunları önem önceliğine göre sıralamaları istenmiştir. Cevaplarda, yeni mali kaynak bulma zorluğunun ve kamu desteklerinin

adil paylaşılabilmesi en önemli sorunlar olarak görülürken, sabit giderlerin yüksekliği nedeniyle faaliyete aktarılan gelir oranının düşüklüğünün STK'lar açısından en az önem teşkil eden konu olduğu görülmektedir.

GRAFİK 13: MALİ KAYNAK

Denetim Sistemi

Bu soruda katılımcılardan, mevcut denetim sistemi konusunda kurumun karşılaştığı sorunları önem önceliğine göre sıralamaları istenmiştir. STK'ların denetimden en önemli beklentisinin yol gösterici

denetim olduğu görülmektedir. Denetleme süreciyle ilgili olarak, kuruluşun önceden bilgilendirilmemesi ve cezalarla korkutma ise STK'lar açısından daha düşük önem teşkil etmektedir.

GRAFİK 14: DENETİM SİSTEMİ

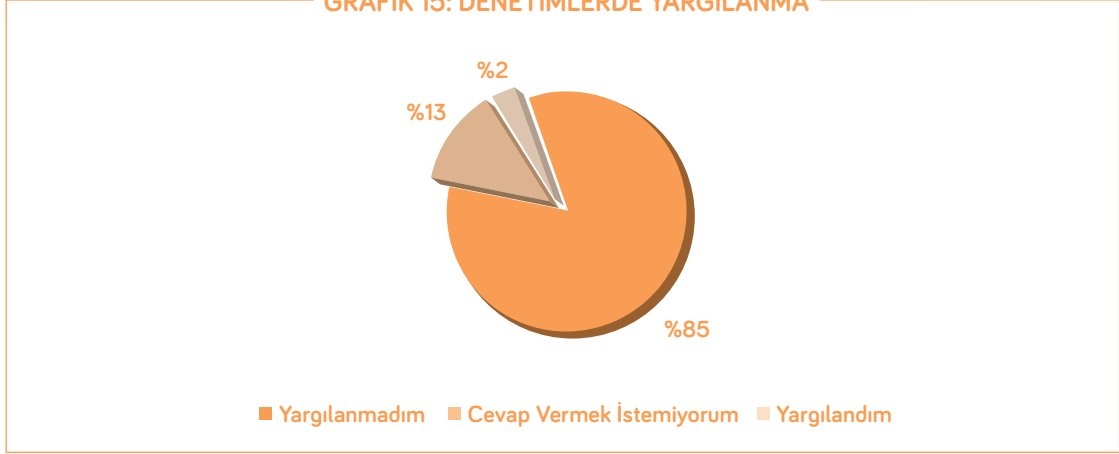

Denetimlerde Yargılanma

Katılımcılara son üç yılda geçirdikleri denetimlerde yargılanıp yargılanmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların %85'i

yargılanmadığı ve %2'si yargılandığı yönünde cevap vermiş, geri kalan %13'ü ise cevap vermek istemediğini belirtmiştir.

GRAFİK 15: DENETİMLERDE YARGILANMA

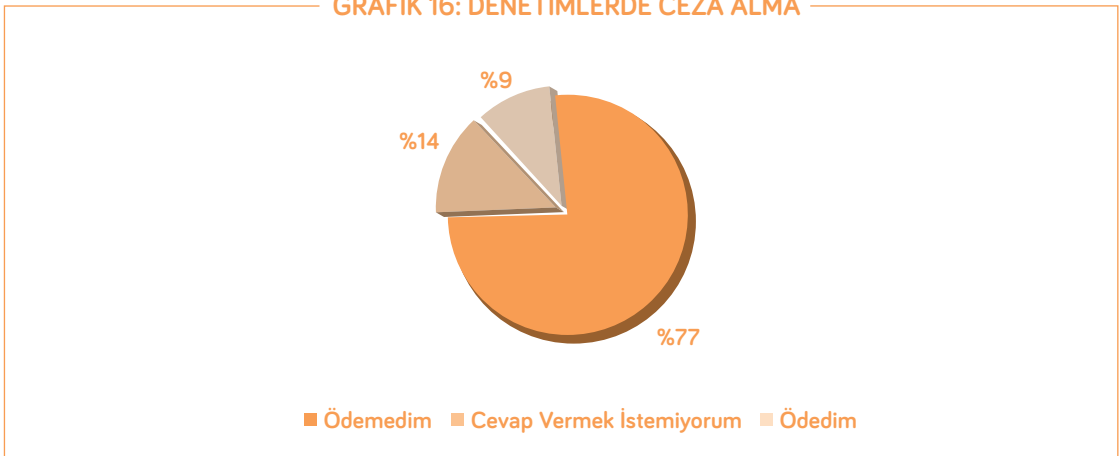

Denetimlerde Ceza Alma

Son üç yılda geçirdikleri denetimlerle ilgili olarak, katılımcıların, %77'si ceza

ödediği ve %9'u ise ceza ödemediği yönünde cevap vermiştir. Diğer katılımcılar ise cevap vermek istemediklerini belirtmiştir.

GRAFİK 16: DENETİMLERDE CEZA ALMA

Etki Alanını Genişletme

Sivil toplum kuruluşlarından etki alanlarını genişletme konusunda kurumlarının karşılaştığı sorunları önem önceliğine göre sıralamaları istenmiştir. Kamu kurumlarının sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmadaki isteksizlikleri en önemli sorun olarak ifade edilmiştir. Aynı şekilde, basının sivil toplum kuruluşu faaliyetlerini haber değerinde görmemesi konusu da önem

arz eden konular arasında görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları, faaliyetlerini web sitesi ve sosyal medya üzerinden paylaşma konusunda kaynak yetersizliği nedeniyle eksik kalmaların önemli bir sorun olarak belirtirken, üyelerin isteksizliği nedeniyle etki alanlarını genişletmede yaşadıkları sorunu en az önem teşkil eden konu olarak belirtmişlerdir.

GRAFİK 17: ETKİ ALANINI GENİŞLETME

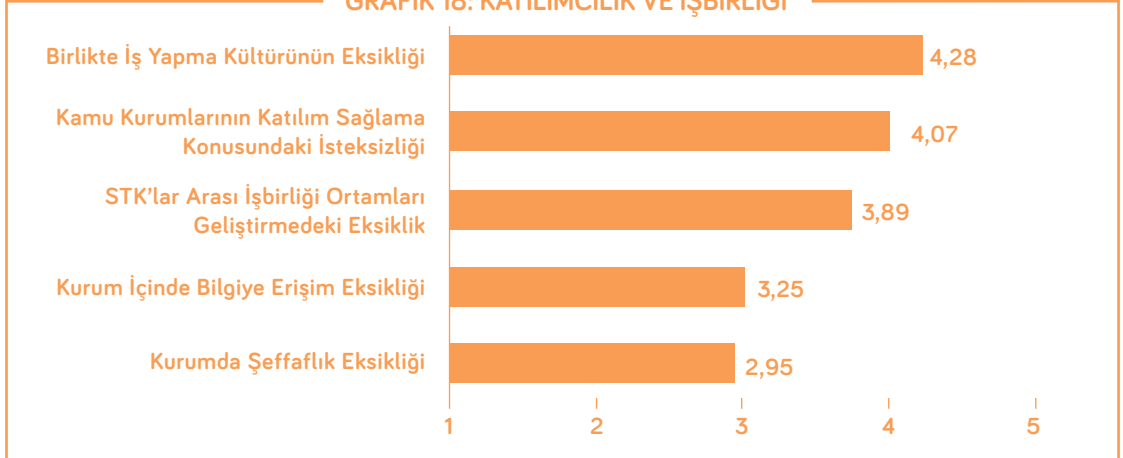

Katılımcılık ve İşbirliği

Katılımcıların katılımcılık ve işbirliği konusunda kurumlarının karşılaştığı sorunları önem önceliğine göre sıralamaları istenmiştir. Birlikte iş yapma kültürünün eksikliği ve kamu kurumlarının katılım sağlama konusundaki isteksizlikleri en önemli sorun olarak belirtilirken, kurumda

şeffaflık eksikliğinin en az önem teşkil eden konu olduğu görülmektedir. STK'lar arasında işbirliği geliştirmedeki eksiklik ve kurum içinde bilgiye erişimde yaşanan aksaklıklar ise sivil toplum kuruluşları tarafından önem arz eden konular olarak belirtilmiştir.

GRAFİK 18: KATILIMCILIK VE İŞBİRLİĞİ

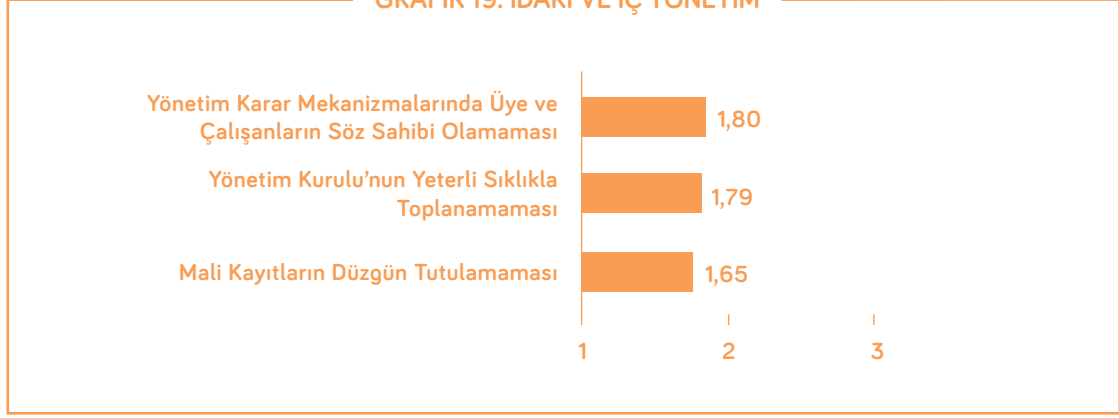

İdari ve İç Yönetim

Sivil toplum kuruluşlarının idari ve iç yönetim konusunda kurumlarının karşılaştığı sorunları önem önceliğine göre sıralamaları istenmiştir. Cevaplarda, yönetim mekanizmalarında üye ve

çalışanların söz sahibi olmaması, Yönetim Kurulu'nun yeterli sıklıkta toplanamaması ve mali kayıtların düzgün tutulamaması önemli sorunlar arasında belirtilmekle beraber, kurumlarının karşılaştığı en önemli sorunlar olarak ifade edilmemiştir.

GRAFİK 19: İDARİ VE İÇ YÖNETİM

Önerilere İlişkin Değerlendirmeler

Dünyadaki, AB'deki, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Türkiye'deki uygulamalar ve mevcut durum gözden geçirilerek 17 öneri hazırlanmıştır. Bu önerilere verilen cevaplar önem sırasına göre Grafik 20'de gösterilmiştir.

Çalışmaya katılan sivil toplum kuruluşu temsilcilerine, sivil toplumun güçlendirilmesine yönelik insan kaynağı, yerleşim, mali kaynak, denetim ve katılım konularında sunulan 17 öneriden

en önemli olduğunu düşündükleri beş tanesini önem sırasına göre dizmeleri istenmiştir. En çok üzerinde durulan ilk 3 öneri aşağıdaki gibidir.

Derneklerin kira stopajından muaf tutulması

STK'ların etkinliklerde, kamu binalarından ücretsiz olarak faydalanabilmesi

Kamu politikalarının oluşumunda STK'larla birlikte karar verilmesi

GRAFİK 20: ÖNERİLERE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

En az üzerinde durulan 3 öneri ise: “kamu ile para ilişkisinin olmaması durumunda, STK’ların kayıt zorunluluğunun olmaması”, “denetimlerin yalnız kamu ve yabancı ülke kaynağı alınması halinde yapılması” ve “zorunlu askerlik hizmetinin derneklerde sosyal hizmet yükümlülüğü olarak yapılmasına imkân sağlanması” olmuştur.

Katılımcılar tarafından önem sırasında ön plana çıkmamasına karşın, “zorunlu askerlik hizmetinin derneklerde sosyal hizmet yükümlülüğü olarak yapılmasına imkân sağlanması” önerisinin ülkemizdeki mevcut yapı göz önünde bulundurulduğunda çok

önemli olduğunu düşünüyoruz. Zorunlu askerliğin söz konusu olduğu bazı ülkelerde de örneklerinin görüldüğü bu sistem ile hem dernek çalışmalarındaki etkililik ve çeşitlilik artacak hem de ordunun uzmanlaşması sağlanacaktır. Son zamanlarda pek çok ülkede zorunlu askerlik hizmeti kamuda veya sivil toplumda alternatif servis seçeneği olarak sunulmaktadır. Bu ülkelerden bazılarında aşağıdaki tabloda yer verilmiştir. Aynı imkân ve koşullarla erkeklerle aynı gruptaki kadınlara da bu imkânın sağlanması cinsiyet yönünden çeşitliliği artıracak ve kadın istihdamı yönünden de faydalı olacaktır.

TABLO 10: ZORUNLU ASKERLİK HİZMETİNİN KAMUDA VEYA SİVİL TOPLUMDA ALTERNATİF SERVİS SEÇENEĞİ OLDUĞU ÜLKELER

Ülkeler	Zorunlu Askerlik Süresi	Sivil Alternatif Hizmet Seçeneği
Rusya	12 ay	var
Yunanistan	9 ay	var
Almanya	6 ay	6 ay
Güney Kore	24 ay	var
Türkiye	6-15 ay	yok

Kaynak: Akyurek, S. (2010). *Zorunlu askerlik ve profesyonel ordu*. BİLGESAM. Rapor No:24.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde sivil toplumun güçlenmesi ve güçlendirilmesi; bir tarafta kamunun, diğer tarafta da STK'ların yer aldığı iki taraflı çalışmayı gerektirir. STK'lar sivil toplumun güçlendirilmesi için, kamunun adım atmasını beklerken kendi durumlarını da bir özeleştiriden geçirmektedirler. Kendi kapasitelerinin geliştirilmesi için şeffaflık, hesap verilebilirlik, iç yapılanma ve işleyiş konularındaki sorumluluklarını bilmektedirler.

Bu çalışmada sivil toplumun kapasite geliştirme konusunda yapmaları gerekenler bir yana bırakılarak, kamunun sivil toplumun geliştirilmesi için sağlayacağı önlemler ve teşvikler üzerinde durulmuştur. Sunulan önlem ve teşvik önerileri üç aşamalı bir çalışma sonucunda tespit edilmiştir. Birinci aşamada geniş bir literatür taramasına dayalı mevcut durum analizi yapılmıştır. Akabinde, STK'ların cevaplandırması amacıyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Mevcut durum analiziyle ve anket sonuçlarından edinilen bilgiler ışığında hazırlanan STK Güçlendirme Önlem ve Önerileri Adana, Ankara ve İstanbul'da yapılan çalıştaylarda STK temsilcilerinin görüş ve eleştirilerine sunulmuştur.

Gerçekleştirdiğimiz çalışmalar sonucunda, sivil toplumun kamu ve özel sektör yanında üçüncü bir sektör olarak ele

alınması gerekliliği ve sivil toplum kuruluşlarını güçlendirme önerilerinin bu anlayış içinde gerçekleştirilmesi sonucuna varılmıştır. Ortaya çıkan bu yeni paradigma çerçevesinde sivil toplumu güçlendirme önerileri aşağıda belirtilen altı başlık altında gruplandırılmıştır.

Özgürlük Alanının Genişletilmesi

Kamu - Sivil Toplum İşbirliği

Mali Kaynaklar

Yerleşim Olanakları

Denetim

İnsan Kaynağı İhtiyacı

ÖZGÜRLÜK ALANININ GENİŞLETİLMESİ

Sivil toplumun güçlenmesi ve güçlendirilmesi her şeyden önce STK'ların özgürce çalışabilecekleri demokratik bir ortamın yaratılmasına bağlıdır. Bu bağlamda temel insan hak ve özgürlüklerine saygılı bir yapılanmaya ihtiyaç vardır. Bir toplumda, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü sivil toplumun varlığı için temeli oluşturur. Bu özgürlüklerin gerçekleşebilmesinin güvencesi de hukuk devletidir. Hukuk devleti için insan hak ve özgürlüklerinin sadece varlığı yeterli değildir. Bahsi geçen özgürlüklerin yaşama geçirilebilmesi için devlet olarak ifade

ettiğimiz tüm kamusal alanlarda; kısaca **katılım, hesap verebilirlik, şeffaflık, adillik, tutarlılık, etkililik ve sorumluluk** olarak tanımlanan yönetim ilkelerinin uygulanması gereklidir. STK'lar öncelikle ülkemizde demokratik bir toplumun yaşama geçirilmesini talep etmekte ve beklemektedir.

Ülkemizde sivil toplumun güçlü olmasının ön koşulu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun olarak örgütlenme ve toplanma özgürlüğüne ilişkin tüm sınırlamaların kaldırılmasıdır. Bu noktada hükümetin öncelikli olarak bir sivil toplum politikası belgesi yayınlamasını öneriyoruz. Bu belgede demokratik bir toplum yaratmak için sivil toplumun üçüncü sektör olarak kabul edildiği belirtilerek, kamu-STK işbirliği, insan kaynağı, yerleşim, mali kaynak ve denetim alanında izlenecek yöntem ve araçlar açıklanmalıdır. Ayrıca, 64. Hükümet'in Programı'nda yer alan ve 65. Hükümet tarafından da benimsenen Sivil Toplum Çerçeve Kanun Tasarısı'nın bir an önce yasalaştırılması yararlı olacaktır. Bu Çerçeve Kanun Tasarısı'nın içeriğine ilişkin belirlenen hususları STK'lar önemli buluyor ve destekliyor. (T.C. Başbakanlık, 2015 sf. 21; 2016a sf. 17)

64. ve 65. Hükümetlerin sivil topluma ilişkin görüşleri

“Sivil toplumun geliştirilmesi ve güçlendirilmesine dair çerçeve yasa çıkaracağız. Bu kapsamda; sivil toplum kurumlarının hukuki statülerinin, kurumsal yapılarının, faaliyetlerinin, kamu kurumları ile ilişkilerinin, mali kaynaklarının düzenlenmesini sağlayacağız.”

Toplumda sivil toplum bilincini artırmak için sivil toplumun önemini ve yararlarını anlatan geniş bir tanıtım ve eğitim faaliyeti harekete geçirilmelidir. Bu amaçla, eğitimin her kademesinde sivil topluma ilişkin bilgilendirme müfredat programlarına konulmalıdır.

Türkiye'nin dernek kurma hakkıyla tanışması II. Meşrutiyet Dönemi'nde olmuştur. 1909'da yapılan Anayasa değişikliği ile kişilerin dernek kurma özgürlüğü sağlanmıştır. Aynı zamanda da dernek kurmaya ilişkin kanun çıkarılmıştır. Bu tarihten itibaren, devlet dernek kurma hakkını bir özgürlük alanı olmaktan çok, iç güvenliği tehdit eden bir unsur olarak değerlendirmiştir.

Esas itibarıyla, dernek kurma hakkı kişileri ilgilendiren bir konu olarak Medeni Hukuk içinde yer almaktadır. Dernek kurma hakkına ilişkin maddelerin Medeni Kanun'da yer almasına rağmen dernek kurma konusunun bugüne kadar ayrı kanunlarla ele alındığını görmekteyiz. Dernek kurmaya ilişkin Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar yapılan tüm düzenlemelerde konu İçişleri Bakanlığı'nın görev alanı içinde mütalaa edilmiştir.

İçişleri Bakanlığı'nın amacı iç güvenliği sağlama olarak tanımlanmıştır. Bakanlığın görevleri arasında derneğe ilişkin bir madde bulunmamaktadır. Buna rağmen II. Meşrutiyet'ten 2003 yılına kadar dernek işleri Emniyet Genel Müdürlüğü görev alanında sayılmış ve derneklerin her türlü denetimi bu kurum tarafından yapılmıştır.

Madde 1 – Bu Kanunun amacı, yurdun iç güvenliğinin ve asayişinin sağlanması, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması, mülki idare bölümlerinin kurulması, kaldırılması ve düzenlenmesi ile ilgili çalışmaların yapılması, mahalli idarelerin yönlendirilmesi, kaçakçılığın men ve takibi, yurt dışında sivil savunma, nüfus ve vatandaşlık hizmetlerinin yürütülmesi için İçişleri Bakanlığının kurulmasına, teşkilat ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemektir. (İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında, 23/2/1985 tarihli, 3152 Sayılı Kanun)

2003 yılında Avrupa Birliği'ne giriş süreci çerçevesinde dernek kurma işleri için İçişleri Bakanlığı içinde Dernekler Daire Başkanlığı kurulmuştur.

Sivil toplumu örgütlenme özgürlüğünün vazgeçilmez bir unsuru olarak görme anlayışını sağlamak ve bunu pekiştirmek için derneklere ilişkin görevlerin, asıl amacı iç güvenliği sağlamak olan İçişleri Bakanlığı'nın yetki alanı dışına çıkarılması çok yararlı olacaktır. Sivil toplumla ilgili işler için bir bakanlığın görevlendirilmesi gerekirse Adalet Bakanlığı'nın yetkili kılınması daha doğru olabilir. Örneğin Polonya'da derneklerin tescili Adalet Bakanlığı tarafından yapılmaktadır.

Günümüzde, mevcut yasal çerçeve içinde tüzel kişiliği olmayan bir sivil girişim kurulması mümkün olmamaktadır. Oysaki, pek çok kişi çevre, iklim

değişikliği, sosyal yardım ve kültür gibi alanlarda faaliyet yapmak, kendi kişisel bilgi ve birikimini paylaşmak istemektedir. Dernek kurmanın getirdiği ağır bürokratik işlemlerle uğraşmadan, platform ve ağ gibi sivil girişimlerin kurulabilmesi pek çok toplumsal sorunun çözülmesine yardımcı olabilir. Bu nedenle, resmi bir dernek kurmadan, yerelde tüzel kişiliği olmayan platform ve ağ gibi sivil girişimlerin kurulabilmesi için yerel yönetime bilgi vermek yeterli olmalıdır.

Kamu sektörünün sivil topluma müdahale alanının sınırlandırılması için, bu sektörün kamu kaynak ve olanaklarını kullanarak dernek veya vakıf kurmaması sağlanmalıdır.

KAMU - SİVİL TOPLUM İŞBİRLİĞİ

TBMM'den başlayarak tüm merkezi hükümet kuruluşlarıyla yerel yönetimlerde kamu-STK işbirliğini sağlamak üzere **mecburi katılım mekanizmaları** oluşturulmalıdır.

Bu tür kamu işbirliği oluşumlarına bireysel başvuru yoluyla katılım imkânı sağlanmalıdır.

Bu konuda Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan **Genel İdari Usul Kanunu Tasarısı'nın yasalaşması**, kamu-STK işbirliğinin sağlanması için yeterli bir çözüm olabilir. Sözü edilen kanun tasarısının 3. Maddesi İlkeler ve İdare'nin Yükümlülüğü başlığı altında şunu ifade etmektedir:

- “İdare yapacağı işlemlerde; insan haklarına saygılı olmakla, adalet, kanun önünde eşitlik, tarafsızlık, hukukî güvenlik ve istikrar, kamu yararı, açıklık ve katılım, ölçülülük, doğru bilgilendirme ve usul ekonomisi ilkelerine uymakla, yargı kararlarının gereklerini yerine getirmekle ve bu şekilde iyi yönetimi gerçekleştirmekle yükümlüdür.”

Bu maddenin gerçekleşmesinde kamu, sivil toplum kuruluşlarını eşit paydaş olarak görmelidir.

Kamu kurumları, bilgi paylaşımını açık ve erişilebilir olarak, yazılı ve/veya internet üzerinden, yurttaşlarla ve sivil toplumla paylaşmalı ve bunu ilke olarak benimsemelidir. Bilgi edinme yasası, tam olarak uygulanmalıdır.

AB 2016 İlerleme Raporu'nda sivil topluma ilişkin öneriler

Özellikle yeni mevzuatta, sivil toplumla istişareye yönelik sistemli ve kapsayıcı mekanizmalar oluşturulmalı ve düzenli olarak kullanılmalıdır. Yasal, mali ve idari ortam, sivil toplumun gelişmesine daha fazla olanak sağlamalıdır.

Güçlü bir sivil toplum, demokratik sistemi çok önemli bir bileşenidir ve devlet kurumları tarafından bu şekilde kabul edilmeli ve bu çerçevede hareket edilmelidir.

MALİ KAYNAKLAR

STK'ların güçlendirilmesi için sağlam mali kaynaklara ihtiyaç bulunmaktadır. Bunu sağlamak için, **kamu kaynaklarından pay ayrılmalıdır**. Kamu kaynaklarının adil, dengeli ve şeffaf dağıtılabilmesini sağlamak için, öncelikle mevcut sistem içinde sınırlı sayıda kamu kaynaklarından yararlanmayı mümkün kılan kamu yararı statüsü gibi düzenlemelerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Kamu kaynaklarından yararlanma konusunda iki yöntem önerilmektedir:

- **Gelir vergisinden pay ayrılması:** Mükellefler ödedikleri gelir vergisinin bir kısmının kültür, sanat, çevre, spor, eğitim, sosyal yardım ve afet ile ilgili alanlarda çalışan STK'lar arasından seçecekleri kuruluş veya kuruluşlara transferini talep edebilmelidir. Örneğin,

bu oran ödenen verginin %1'i olabilir.

- Bunun dışında kalan STK'lara da **kamu bütçelerinden pay ayrılması:** Bu payların adil, şeffaf ve hesap verebilir biçimde dağıtılması için hükümet ve yerel düzeyde STK'ların da temsil edilecekleri Düzenleme Kurullarının oluşturulması sağlanmalıdır.

Düzenleme Kurulu ile ilgili bir öneri

Düzenleme Kurulu'nun oluşturulmasında, derneklerin temsilini sağlamak üzere demokratik bir yöntem izlenmelidir. Bunun için, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın yaptığı dernek sınıflandırmasından yararlanılabilir. Dernekler Dairesi Başkanlığı, Türkiye'deki dernekleri 21 başlık altında sınıflandırmaktadır. Bu sınıflamaya göre, aynı alanda faaliyet gösteren dernekler, her bir faaliyet alanında kendi aralarında birer Türkiye Platformu oluşturulabilir. Bu resmi bir yapılanma değildir. Bu Platformlar 2 yılda bir toplanarak, 2 temsilci seçebilirler. Platform temsilcilerinden oluşan bir Türkiye Dernekler Genel Kurulu kurulmasını öneriyoruz. Bu kurul, derneklere ilişkin her konuda ilgililere danışmanlık yapabilir ve Düzenleme Kurulu'na dernekleri temsil etmek üzere üye seçebilir. Derneklerin temsilci sayısı kamu kurumları temsilcilerine eşit olmalıdır. Bu Kurula da Başbakan'ın görevlendireceği bir bakan başkanlık yapabilir.

SODES Projesi'nin kapsamı Türkiye'deki bütün illeri içine alacak biçimde genişletilmelidir. Bu projelerden STK'ların eşit olarak yararlanabileceği bir karar mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir.

Kamudan sağlanan kaynakların STK'lar arasında şeffaf ve adil olarak dağıtılması için, **STK'ların temsilcilerinin de bulunduğu bir üst kurul** oluşturulmalıdır.

Dezavantajlı grupların STK'larına bağlı olarak kurdukları ve sadece bu kuruluşun ortakları tarafından çalıştırılan işletmeler, gelir ve kurumlar vergisinden muaf olmalıdır. **Kamu yararı statüsü dezavantajlı gruplar lehine genişletilmelidir.**

YERLEŞİM OLANAKLARI

Yerelde faaliyet yapmak üzere kurulan ve kamu ile uluslararası kaynaklardan yararlanmayan STK'lar için **internet üzerinden adres olarak faaliyet yapma** imkânı sağlanmalıdır.

STK'lar etkinliklerde, **kamu binalarından ücretsiz** olarak faydalanabilmelidir.

Yerel yönetimler **STK'ların kullanabileceği merkezler** oluşturmalıdır.

STK'lar **kira stopajından muaf** tutulmalıdır.

Birden çok STK'nın aynı ofisi paylaşabilmesine izin verilmelidir.

STK üyelerinden birisine ait konutun bir kısmının **stopaj ödemedi** STK merkezi olarak **adres gösterilmesine** olanak sağlanmalıdır.

DENETİM

Kamu bütçelerinden veya uluslararası kurum ve kuruluşlardan mali destek almadan sadece özkaynaklarıyla etkinliklerini yürüten STK'lar idari denetim dışı bırakılmalıdır. Denetimler, yalnız kamu veya yabancı ülke kaynağı alınması halinde yapılmalıdır.

Denetim yapılacak STK'lara **önceden bilgi** verilmelidir.

İdari para cezaları kaldırılmalıdır. İdari ceza gerektiren konularda, idari makamların yerine yargı organlarının yetkili olmasını öneriyoruz. İdari ceza yaptırımları, hükümetin sivil toplum özerkliğine müdahalesi olarak algılanmaktadır.

İNSAN KAYNAĞI İHTİYACI

STK'larda kapasitenin güçlendirilmesi için, STK üyelerinin ve STK'larda çalışanların yararlanabileceği, **kapsamlı bir eğitim programı üniversiteler veya ilgili kamu kurumları tarafından ücretsiz olarak** üstlenilmelidir.

Zorunlu askerlik hizmetinin STK'larda sosyal hizmet yükümlülüğü olarak yapılmasına imkân sağlanmalıdır. Pek çok ülkede zorunlu askerlik hizmeti STK'larda sosyal hizmet olarak yerine getirilebilmektedir. (Bkz. Tablo 10)

STK'larda çalışanların ödedikleri **gelir vergisinin asgari ücret kadar kısmı vergiden** muaf tutulmalıdır.

STK'larda çalışan **kadın ve dezavantajlı kişilerin ücret ve sosyal sigorta primlerinin** bir süre için **devlet tarafından karşılanması** sağlanmalıdır.

Kamuda ya da özel sektörde çalışan kişilerin, **STK'larda çalıştıkları saatler mesaiden** sayılmalıdır.

Katılımcı demokrasinin sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarının önemi yadsınamaz. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesine yönelik gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda; özgürlük alanlarının genişletilmesi, kamu-sivil toplum işbirliğinin geliştirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının mali kaynak, yerleşim olanakları, denetim ve insan kaynakları alanında güçlendirilmesi öne çıkan öneri başlıklarıdır. Bu öneriler, sivil toplumda iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesini ve yaygınlaştırılmasını hedeflemesi ve böylelikle yaşam kalitemizi artırmamızı sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- AB Haber Brüksel. (2016, Şubat 26). *AB Bakanı Volkan Bozkır AB'ye katılım için ulusal eylem planını açıkladı*. Erişim <http://www.abhaber.com/ab-bakani-ve-basmuzakereci-buyukelci-volkan-bozkir-abye-katilim-icin-ulusal-eylem-planini-acikladi/>
- Adalet ve Kalkınma Partisi (2015). *AK Parti 1 Kasım 2015 genel seçimleri seçim beyannamesi*. Erişim <https://www.akparti.org.tr/site/haberler/iste-ak-partinin-secim-beyannamesi/78619#1>
- Akman, N. (2015). *Kamu yönetiminde hesap verebilirlik*. Erişim <http://necmiakman.blogspot.com.tr/2015/01/necmi-akman-giris-20.html>
- Akyürek, S. (2010). *Zorunlu askerlik ve profesyonel ordu*. BİLGESAM. Rapor No:24. Erişim http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-91-2014040812rapor_24_zorunlu-askerlik-ve-profesyonel-ordu_sakyurek.pdf
- Anheier, H. K. (2000). *Managing non-profit organizations towards a new approach*. London School of Economics Civil Society Working Paper 1. Erişim <http://eprints.lse.ac.uk/29022/1/cswp1.pdf>
- Anheier, H. K. (2001). *Foundations in Europe: A comparative perspective*. London School of Economics Civil Society Working Paper 18. Erişim http://eprints.lse.ac.uk/8498/1/CSWP18-revised_july_2001.pdf
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (n.d). *Sivil toplumun gelişmesi*. Erişim <http://avrupa.info.tr/tr/ab-ve-sivil-toplum.html>
- Avrupa Komisyonu. (2015). *Komisyon çalışma dokümanı 2015 yılı Türkiye raporu*. Erişim http://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf
- Avrupa Komisyonu. (2016). *Komisyon çalışma dokümanı 2016 yılı Türkiye raporu*. Erişim http://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/son_2016_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Ayata, G. & Karan, U. (2015). *Türkiye'de sivil toplumun gelişimi ve sivil toplum-kamu işbirliğinin güçlendirilmesi projesi sivil topluma aktif katılım: uluslararası standartlar, ulusal mevzuattaki engeller, öneriler*. TÜSEV Yayınları. No: 65. Erişim <http://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/MevzuatRapor.15.09.15.pdf>
- Aydın, D., Çarkoğlu, A., Çizakça, M. & Gökşen, F. (2006). "Türkiye'de hayırseverlik: vatandaşlar, vakıflar ve sosyal adalet." İstanbul: TÜSEV Yayını
- Bencic, S. (2011). *Türkiye ihtiyaç analizi raporu*. TACSO Türkiye. Erişim http://tacso.org/doc/TR_NA_Report_tr.pdf
- Bhatnagar, D., Rathore, A., Torres, M. M. & Kanungo, P. (n.d.). *Empowerment case studies: participatory budgeting in Brazil*. Erişim http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/14657_Particip-Budg-Brazil-web.pdf

Brown, L. D. (2007). *Civil society legitimacy and accountability: issues and challenges*. The Hauser Center for Nonprofit Organizations and The John F. Kennedy School of Government Harvard University. Working Paper No. 32. Erişim http://cpl.hks.harvard.edu/files/cpl/files/workingpaper_32.pdf

CIVICUS. (2016). CIVICUS monitor tracking civic space worldwide findings report. Erişim <http://www.civicus.org/images/CIVICUSMonitorFindingsReportOctober2016.pdf>

Cohen, S. (2004). A model of its own? State-NGO relations in France. U.S.-France Analysis Series. The Brookings Institution. Erişim <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Cohen20040120.pdf>

Cumhuriyet Halk Partisi (2015). CHP 1 Kasım 2015 seçim bildirgesi. Erişim <https://www.chp.org.tr/Public/1/Folder/52608.pdf>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *Derneklere ait gelir toplamları*. Erişim <http://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/gelir-toplami.aspx>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *Derneklerin bölgelere göre dağılımı*. Erişim <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-bolgelere-gore.aspx>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *Derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımı*. Erişim <http://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-faaliyet-alanina-gore.aspx>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *Derneklerin yıllara göre üye sayıları*. Erişim <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-yillara-gore-uye.aspx>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *Faal ve fesih dernek sayıları*. Erişim <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/faal-fesih-dernekler.aspx>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *Kamu yararına çalışan dernekler*. Erişim <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/kamu-yararına-calisan-dernekler.aspx>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *İllere göre derneklerdeki çalışan sayıları*. Erişim <http://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/calisan-sayisi.aspx>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *İzin almadan yardım toplama hakkına sahip kuruluşlar*. Erişim <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/izin-almadan-yardim-toplama.aspx>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *Yıllara göre faal dernek sayıları*. Erişim <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/yillara-gore-faal-dernek.aspx>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *Yıllara, nevilere ve illere göre dernek ve üye sayısı*. Erişim <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/yillara-nevilere-ve-illere-g%C3%B6re-dernek-ve-uye-sayisi.aspx>

Dilek, P. Y. (2005). *Sivil toplum bütçeyi izliyor: 2006 kamu bütçesini izlerken nelere dikkat edilmeli?*. TESEV Yayınları. Erişim http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Sivil_Toplum_Butceyi_Izliyor.pdf

Divjak, T. (2013). *Sivil topluma yönelik davranış ilkeleri Avrupa Birliği'nde ve dünyada kamu diyalogu / ilişkileri*. TÜSEV Yayınları. No: 64. Erişim <http://www.siviltoplum-kamu.org/usrfiles/files/Davranis-Ilkeleri-Masabasi-Arastirmasi-Bulgulari.pdf>

DORinsight. (2013). *Sivil toplum kuruluşları algı araştırması*. Erişim http://cdn.dorinsight.com/dorinsight/newsletter004/STK_V4.pdf

Ekmekçi, A., Yüceer, B. D., Şahin, D., Çoksöyler, E., Mısırlıoğlu, İ., Varon, L.,... Ersen, T. B. (2013). *Sivil toplum izleme raporu 2012*. TÜSEV Yayınları. No: 58. Erişim <http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/SivilToplumIzlemeRaporu2012.pdf>

Ekmekçi, A., Uzer, B., İnce, H., Varon, L., Yılmaz, S. L., Karaman, S.,... Balcıoğlu, Z. (2015). *Sivil toplum izleme raporu 2013-2014*. TÜSEV Yayınları. No:69. Erişim http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Izleme_Raporu_2013_2014.pdf

Ersen, T. B. (Ed.). (2010). *Türkiye'de derneklerin örgütlenme özgürlüğü önündeki engeller*. TÜSEV Yayınları. No: 49. Erişim [http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/orgutlenme_rapor_web\(1\).pdf](http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/orgutlenme_rapor_web(1).pdf)

Ersen, T. B., Kaplıca, K., Kaya, D. & Varon, L. (2011). *Sivil toplum izleme raporu 2011*. TÜSEV Yayınları. No: 54. Erişim http://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/Izleme_Raporu_web.pdf

Ersen, T. B., Varon, L. & Çoksöyler, E. (2013). *Sivil toplum izleme raporu 2012*. TÜSEV Yayınları. No: 58. Erişim <http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/SivilToplumIzlemeRaporu.29.03.13.pdf>

European Commission. (n.d.). *Study on Volunteering in the European Union Country Report Spain*. Erişim http://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_es_en.pdf

European Economic and Social Committee. (2010). *Opinion of the European Economic and Social Committee on the implementation of the Lisbon Treaty: participatory democracy and the citizens' initiative*. Erişim <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.institutional-reform-documents-opinions-.25648>

European Economic and Social Committee. (2011). *The first european semester from a civil society perspective integrated report*. Erişim <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-753-en-c.pdf>

Gelir İdaresi Başkanlığı. (2016). *Vergi muafiyeti tanınan vakıfların listesi*. Erişim <http://www.gib.gov.tr/yarlim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi>

Gelir İdaresi Başkanlığı. (2016). *Vergi muafiyeti için başvuruda bulunacak vakıflara yönelik açıklamalar*. Erişim <http://www.gib.gov.tr/yarlim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/vergi-muafiyeti-icin-basvuruda-bulunacak-vakiflara-yonelik>

Global Policy Forum. (n.d.). World social forum. Erişim <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/174/30733.html>

Gümüş, K. (2004). Yakın tarihimizde STK hareketinin gelişimi ve kamu sivil toplum kuruluşları ilişkisi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi. Erişim <http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/gumus.pdf>

Halkların Demokratik Partisi (2015). HDP 2015 seçim bildirgesi. Erişim <http://www.hdp.org.tr/images/UserFiles/Documents/Editor/HDP%20Seçim%20Bildirgesi%20Tam%20Metin.pdf>

Haberler.com. (2016, Şubat 14). *2016 yılı bütçesi TBMM plan ve bütçe komisyonunda*. Erişim <http://www.haberler.com/2016-yili-butcesi-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-8158361-haber/>

Herwees, T. (2015, Mart 23). The anti-Davos, anti-capitalist forum bringing thousands to Tunis. *Good Magazine*. Erişim <https://magazine.good.is/articles/anti-capitalism-conference-in-tunis>

Hürriyet Gazetesi. (2013, Nisan 22). *TÜİK'in eğitim verilerinde çarpıcı sonuçlar*. Erişim <http://www.hurriyet.com.tr/tuikin-egitim-verilerinde-carpici-sonuclar-23100775>

İçduygu, A., Meydanoğlu, Z. & Sert, D. Ş. (2011). *Türkiye'de sivil toplum: bir dönüm noktası*. TÜSEV Yayınları No: 51. Erişim http://www.step.org.tr/images/UserFiles/File/step2011_web%20SON.pdf

Kadıköy Belediyesi Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Toplumsal İşbirliği Projesi. (n.d.). *Sivil toplum kuruluşlarına ilişkin mevzuat*. Erişim http://insanca.kadikoy.bel.tr/tih_stk_mevzuat.html

Kural, B. (2014, Mayıs 26). *Sivil toplum kuruluşlarının sorunları ortak*. Erişim <http://www.stgm.org.tr/tr/manset/detay/sivil-toplum-kuruluslarinin-sorunlari-ortak>

Mahoney, C., Beckstrand, J. M. (2009). *Following the money: EU founding of civil society organizations*. Erişim https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1450818

Milliyetçi Hareket Partisi (2015). MHP 1 Kasım 2015 seçim beyannamesi. Erişim https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/1kasimsecimleri/beyanname_1kasim2015.pdf

Neate, R. (2015, Eylül 26). Meet John German: the man who helped expose Volkswagen's emissions scandal. The Guardian. Erişim <http://www.theguardian.com/business/2015/sep/26/volkswagen-scandal-emissions-tests-john-german-research>

OECD. (2009). *Focus on citizens: public engagement for better policy and services*. Erişim http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/focus-on-citizens_9789264048874-en#.WD9fXXdh3LE

Resmi Gazete. (1938, Temmuz 14). Sayı 3959. Erişim <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3959.pdf>

Resmi Gazete. (1946, Haziran 18). Sayı 6336. Erişim <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6336.pdf>

Salamon, L. M., Sokolowski, S. W., Haddock M. A. & Tice, H. S. (2013). *The state of global civil society and volunteering: latest findings from the implementation of the UN nonprofit handbook*. Baltimore: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies. Working Paper No. 49. Erişim <http://ccss.jhu.edu/publications-findings/?did=393>

Sivil Toplum Diyalogu. (2016). Program Hakkında. Erişim <http://siviltoplumdiyalogu.org/us/>

T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. *Adalet Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulü hakkında kanun*. Erişim <http://www.abgm.adalet.gov.tr/pdf/KANUN.pdf>

T.C. Başbakanlık (2015, Kasım 25). *64. Hükümet Programı*. Erişim http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/KurumsalHaberler/64.hukümet_programi.pdf

T.C. Başbakanlık (2016, Mayıs 24). *65. Hükümet Programı*. Erişim http://reformlar.gov.tr/ui/pdf/65._hukümet_program.pdf

T.C. Başbakanlık. (2015, Aralık 10). *Türkiye Cumhuriyeti 64. Hükümet eylem planı (Reformlar ve İcraatlar)*. Erişim <https://www.akparti.org.tr/site/haberler/64.-hukümetin-eylem-planı/81171#1>

T.C. Başbakanlık 65. Hükümet İcraat ve Reformlar. (2016, Mart 14). *Sivil toplum kanunu*. Erişim <http://reformlar.gov.tr/sivil-toplum-kanunu>

T.C. Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi. *Başbakanlık teşkilatı hakkında kanun hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulü hakkında kanun*. Erişim <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3056.pdf>

T.C. Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi. *İçişleri Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun*. Erişim <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3152.pdf>

T.C. Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi. *Polis vazife ve salâhiyet kanunu*. Erişim <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf>

T.C. Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi. *Türk Medeni Kanunu*. Erişim <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

T.C. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Destek Programı. (n.d). Sosyal destek programı (SODES) nedir?. Erişim <http://www.sodes.gov.tr/SODES.portal>

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014 – 2023*. Erişim [http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelismeUlusalStratejisi \(2014-2023\).pdf](http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelismeUlusalStratejisi (2014-2023).pdf)

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı 2014 – 2018*. Erişim <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalkinma%20Planı.pdf>

TESEV. (2007). *Yerel yönetim reformunda sivil toplumun rolü*. TESEV Yayınları. Erişim http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Yerel_Yonetim_Reformunda_Sivil_Toplumun_Rolu.pdf

TEPAV Yönetişim Etüdüleri Programı. (2007) *İyi yönetim için örnek bir model: katılımcı bütçeleme*. Erişim http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271229711r9770.Iyi_Yonetisim_Icin_Ornek_Bir_Model_Katilimci_Butceleme.pdf

Toksöz, F. (2008). *İyi yönetim el kitabı*. Erişim http://argudenacademy.org/docs/content/Iyi_Yonetisim_El_Kitabi1.pdf

Toprak, Z. (1983). 1909 Cemiyetler Kanunu. Erişim http://www.ata.boun.edu.tr/htr/Kaynakca/Toprak,%20Zafer_1909%20Cemiyetler%20Kanunu.pdf

Trakya Kalkınma Ajansı. (2013, Eylül 5). *Bölgesel gelişme ulusal stratejisi*. Erişim http://www.trakya2023.com/haberler-bolgesel_gelisme_ulusal_stratejisi_bgus.html?id=128#.V3YdbFekfzI

Türkiye Büyük Millet Meclisi. *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. Erişim <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. (2015, Mart 16). *Avrupa Birliği Bakanlığı Türkiye ile AB sivil toplum kuruluşları arasında diyalogu geliştirecek projelere 11 milyon Avro destek sağlayacak*. Erişim <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=49897&l=1>

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. (2016). *Avrupa Birliği hibe programları kapsamında sivil toplum kuruluşlarına sağlanan destekler*. Erişim http://www.ab.gov.tr/files/pub/ab_hibe_programlari_kapsaminda_stklara_saglanan_destekler_2016.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. (2016, Şubat 1). *2016 yılı bütçe sunuş konuşması*. Erişim <http://www.ab.gov.tr/files/5ekim/butce.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. *Avrupa Birliği'ne katılım için ulusal eylem planı II. Aşama. Haziran 2015 – Haziran 2019*. Erişim <http://www.ab.gov.tr/files/uepii.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. *Avrupa Birliği'ne katılım için ulusal eylem planı I. Aşama. Kasım 2014 – Haziran 2015*. Erişim <http://www.ab.gov.tr/files/uepwebsont.pdf>

TÜSEV. (2010). Türkiye'de sivil toplum kuruluşları'nın vergi düzenlemelerine ilişkin bilgi notu. Erişim http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Vergi_Bilgi_Notu.pdf

TÜSEV. (2013). *Sivil toplum kuruluşları ile kamu sektörü ilişkileri sorunlar – beklentiler*. Erişim http://www.siviltoplum-kamu.org/usrfiles/files/Ortakliklar_Belgesi.pdf

TÜSEV. (2016a). *AB'ye katılım için Ulusal Eylem Planı I ve II, sivil toplumu ilgilendiren düzenlemeler*. Erişim <http://www.tusev.org.tr/tr/yasal-calismalar/diger/abye-katilim-icin-ulusal-eylem-planı-i-ve-ii-sivil-toplumu-igilendiren-duzenlemeler>

TÜSEV. (2016b). *Türkiye'de bireysel bağışçılık ve hayırseverlik*. Erişim http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/turkiyede_bireysel_bagiscilik_ve_hayirseverlik.pdf

Uğurlu, Ü. (2008). *Polonya'da sivil toplum ve kamu yararına çalışma kanunu*. TESEV İyi Yönetişim Bülteni. No.3. Erişim http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Iyi_Yonetisim_Bulteni_Subat_2008_Sayi_3.pdf

- UNDP Human Development Report. (2015). *Work for human development*. Erişim http://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/library/human_development/human-development-report-2015/
- Universidad de Deusto & Universidad Ramon Llull. (2002). *The Spanish non profit sector*. Erişim http://siteresources.worldbank.org/INTPCENG/Resources/Spain_National_Study.pdf
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2015). Yeni vakıflarla ilgili seçilmiş veriler. Erişim <http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik205.pdf>
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2016). Yeni vakıfların yıl bazında illere göre dağılımı. Erişim <http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik193.pdf>
- World Economic Forum. (2013). *The future role of civil society*. World Scenario Series. Erişim http://www3.weforum.org/docs/WEF_FutureRoleCivilSociety_Report_2013.pdf
- World Social Forum 2016. (2001). About world social forum. Erişim <https://fsm2016.org/en/sinformer/a-propos-du-forum-social-mondial/>
- World Social Forum 2016. (2016). *Assessment of the world social forum 2016 held in Montreal*. Erişim <https://fsm2016.org/en/bilan-de-ledition-du-forum-social-mondial-a-montreal/>
- Yaşama Dair Vakıf. (2016a). *Sivil toplum için itibar yönetimi*. Ankara: Yaşama Dair Vakıf
- Yaşama Dair Vakıf (2016b). *Sivil toplum kuruluşlarına yönelik algı ve yaklaşımlar*. Ankara: Yaşama Dair Vakıf
- Yaşama Dair Vakıf. (2016c). *Verilerle sivil toplum kuruluşları*. Ankara: Yaşama Dair Vakıf
- Yeğen, M., Keyman, F. E., Çalışkan M. A. & Tol, U. U. (2010). *Türkiye’de gönüllü kuruluşlarda sivil toplum kültürü*. Yaşama Dair Vakıf. Erişim: <http://en.yada.org.tr/pdf/d74fb3e0cab68964840d915cbb98432f.pdf>
- Yılmaz, S. L. & Varon, L. (2015). *Sivil toplum ihtiyaç analizi raporu*. TASCÖ. Erişim http://www.tacso.org/doc/Ihtiyac_Analizi_Raporu.pdf

EKLER

EK 1: ÇALIŞTAY NOTLARI

Adana Çalıştayı

26 Ekim 2016 tarihinde, Adana Kent Konseyi ile düzenlediğimiz Adana Çalıştayı 40 kişilik bir katılım ile gerçekleştirildi.

Tüm öneriler tek tek katılımcıların görüşüne sunuldu. Katılımcılar sunulan önerileri desteklemekle birlikte, bu önerilere ilişkin farklı düşünceleri yansıtan görüşleri aşağıda belirtilmektedir.

Mali Kaynak

- Mali katkı sağlanacak STK'ların faaliyet alanlarının kanunla belirlenmesi konusunda görüş bildirilmiştir.

Yerleşim

- Adana Belediyesi'nin önceki yıllarda STK'ların kullanımına tahsis ettiği binanın Adana'da sivil toplumun gelişmesine katkısından bahsedildi.

Denetim

Denetimlerin azaltılması ve sınırlı tutulması, küçük derneklerin denetimden çıkarılması, denetimden önce haber verilmesi önerileri paylaşıldı. Ayrıca, cezaların idare tarafından değil, yargı tarafından belirlenmesi yönünde önerilerde bulunuldu.

İnsan Kaynakları

Kamuda ya da özel sektörde çalışan kişilerin, STK'larda çalıştıkları saatlerin mesaiden sayılması önerisi getirildi.

Ankara Çalıştayı

15 Kasım 2016 tarihinde, Sivil Düşün ev sahipliğinde düzenlediğimiz Ankara Çalıştayı 39 kişilik bir katılım ile gerçekleştirildi.

Katılımcılar sunulan önerileri desteklediklerini ifade ettiler. Ayrıca, aşağıdaki öneri ve görüşleri paylaştılar:

Özgürlük Alanının Genişletilmesi

- Özgürlüklerle ilgili olarak dünyadan örnekler paylaşıldı.
- Kadının örgütlenmelerdeki yerinin vurgulanması ve iyileştirilmesi gerekliliğinden söz edilerek bu konuda bilgilendirilmeleri gerektiği vurgulandı.

Mali Kaynaklar

- Vatandaşın ödediği vergilerin bir kısmının istedikleri STK'ya aktarılması hususunda; vergi transferi yapılacak derneğin faal ve belirli kriterlere sahip olan derneklerden olması gerektiği belirtildi.
- STK'ların kendi alanlarında kurdukları İktisadi İşletmeler için Kurum ve

Gelir Vergileri revize edilerek, üreten STK'ların gelir ve stopaj vergisinden muaf tutulması konusu vurgulandı.

- Ayrıca, kadınlara yönelik oluşturulan kooperatiflerin de vergiden muaf olması dile getirildi.

Yerleşim

- Birkaç derneğin aynı ofisi adres olarak gösterebilmesi önerisi dile getirildi.
- Geçmiş dönemlerde yapıldığı gibi, dernek üyelerinden birisine ait konutun stopaj ödenmeden dernek merkezi olarak gösterilebilmesinin mümkün olması önerildi.

Denetim

- Denetim yaklaşımının eğitime yönelik olması gerektiğinden bahsedilerek, sadece devletin değil, fon kaynakları ve bireysel bağışçıların da denetim yapabilme hakkı konusuna değinildi.
- STK'ların mali bilgilerini web-sitelerinden şeffaf olarak paylaşmalarının iyi yönetim prensipleri açısından önemi ve gereği vurgulandı.
- STK'ların büyüklüklerine göre sıralanması ve sertifikasyon sürecine tâbi tutulması konusunda görüş bildirildi.

İstanbul Çalıştayı

25 Kasım 2016 tarihinde düzenlediğimiz İstanbul Çalıştayı 30 kişilik bir katılımı gerçekleştirildi.

Çalıştayda sunulan önerilere ek olarak aşağıdaki hususlara vurgu yapıldı:

Özgürlük Alanının Genişletilmesi

- Girişimci inisiyatifler gibi sivil toplum örgütlerinin belediyeye bildirilerek kurulmasının faydalı olacağı belirtildi.
- Hukuk konusunda ve düzenleyici mekanizmalarda STK'ların bizzat yer

alması konusu vurgulandı.

- STK'larda özerk yapı ihtiyacı dile getirildi.

Kamu-STK İşbirliği

- Kamu-STK işbirliğinde katılımın etkili, verimli ve kaliteli olmasının önemi üzerinde duruldu.
- Görüş alma mekanizmaları düzenlenerek, meslek kuruluşları ve diğer STK'lardan görüş alınmasının mecburi hale getirilmesi önerisi sunuldu.

Mali Kaynak

- Mali kaynak aktarımı konusunda kamu ile STK ilişkilerinin hukukileşmesi gerektiği belirtildi.
- Öneri paketinde bulunan, gelir vergisinin bir kısmının aktarılacağı derneklerde kültür, sanat vb. faaliyet alanı sınırlandırmalarının kaldırılması yönünde görüş bildirildi.
- Kamu yararı statüsünün yeniden düzenlenmesi gerekliliğine vurgu yapıldı.
- STK'ların kendi içlerinde kendilerini denetleyecekleri bir yapının oluşturulması gerektiğinden söz edildi.

Yerleşim

- Formal olmayan yurttaş girişimlerinin, aynı alanda faaliyet gösteren dernekler kadar iyi sonuçlar alabildiğinden ve demokratik karar mekanizmalarını oluşturduğundan bahsedildi.

Denetim

- Denetimleri yapacak kurumların tekrar gözden geçirilebileceği önerisi getirildi.

İnsan Kaynağı

- Çalışanların STK yapısına adaptasyonunu kolaylaştıracak; insan

faktörü, yönetim ve iletişimle ilgili destek programları oluşturulması gerektiğine değinildi.

- Meslek kuruluşlarının mensup oldukları sektör çıkarlarını kollamaları sebebiyle STK olarak değerlendirilmemesi gerektiği söylendi.
- İnsanların genç ve çocuk yaşta sivil topluma dâhil edilmeleri gerekliliği vurgulanarak, ilkokuldan başlayarak öğrencilere sivil toplum hakkında bilgi verilecek derslerin oluşturulması önerisi getirildi.

EK2. ANKETE VE ÇALIŞTAYLARA KATILAN KURULUŞLAR (ALFABETİK SIRA İLE)

AB Dernekleri Federasyonu

Açık Radyo

ADAGED

Adana Balkan Türkleri Yardımlaşma ve
Kültür Derneği

Adana Büyükşehir Belediyesi

Adana Çerkes Kültür Derneği

Adana Çocuk ve Kadın Hakları Derneği

Adana Genç İş Adamları Derneği

Adana İş Kadınları Derneği

Adana Kent Konseyi

Adana Kent Konseyi Engelli Meclisi

Adana Kız Lisesi Mezunları Derneği

Adana Sağlık Derneği

Adana Sanayici İş Adamları Derneği

Adana Ülkü Ocakları

Adıyaman Kent Konseyi

Aile İşletmeleri Derneği

Aile ve Evlilik Terapileri Derneği

AKUT Arama Kurtarma Derneği

Alevi Düşünce Ocağı - Derneği

Altı Nokta Körler Derneği

Ambalaj Sanayicileri Derneği

Anadolu Kütüphaneciler Derneği

Anne Çocuk Eğitim Vakfı

ATO

ATOM Film

ATSO Eğitim Araştırma ve Kültür Vakfı

Ayakizi ve Sürdürülebilirlik Derneği

Baran Tursun Vakfı

Başak Kültür ve Sanat Vakfı

Beyaz Nokta Gelişim Vakfı

Bilişim Uzmanları Derneği

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği

Civil Talks

Cumhurbaşkanlığı

Çağdaş Gazeteciler Derneği

Çekül Vakfı

Çiğdemim Derneği

Çukurova Kalkınma Ajansı

Çukurova Kent Konseyi

Çukurova Üniversitesi

Daha İyi Yargı Derneği

Denizli Koruyucu Aile Derneği

Dinamik Gelişim Derneği

Diyarbakır İş Kadınları Derneği

Diyarbakır Kültür Turizm ve Musiki Derneği

Doğu Akdeniz Sivil Toplum Güçlendirme
Derneği

Edirne Roman Kültürünü Tanıtma, Araştırma,
Geliştirme ve Yardımlaşma Derneği

Ege Tüm Engelliler Çevre Kültür ve İşletme
Kooperatifi

Eğitime Sosyal Katkı Derneği

Endeavor Derneği

Engel Siz Yaşam Derneği

Etik ve İtibar Derneği

Ev Eksenli Çalışan Kadınlar ve Sosyal Haklar
Derneği

Ev Hanımları Dayanışma ve Kalkındırma
Derneği

Friedrich Ebert Stiftung

Genç Girişimciler ve Liderler Derneği

Genç Hayat Vakfı

Girişimcilik Ekosistemi Derneği

Girişimcilik Vakfı

Good4Trust.org	Kırkayak Kültür
GOP Soroptimist Kulübü	Konfeksiyon Yan Sanayicileri Derneği
Güç-Kat Dezavantajlı Kadınlar Derneği	Küresel ve Yerel Düşünce Derneği
Gündem Çocuk Derneği	Malatya Bayanlar Spor Kulübü Derneği
Habitat Derneği	Manisa Otizm Gençlik ve Spor Kulübü Derneği
Hacettepe Üniversitesi	Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
Harmoni Kadın Kooperatifi	Mezopotamya Barış Akademisi
Hayat Sende Derneği	Mezopotamya Sanat Derneği
Hemşinliler Eğitim ve Kültür Derneği	MUHİT
Işık Kadınlar Derneği	Muş Eğitim ve Kalkındırma Vakfı
İnsani Değerleri Yüceltme Derneği	Osmaniye İş Kadınları Derneği
International Republican Institute	Özel Sektör Gönüllüleri Derneği
İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği	Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği
İstanbul Anadolu Yakası Gaziantepililer Derneği	Pir Sultan Abdal Vakfı
İstanbul Hepimizin	Puruli Kültür Sanat Derneği
İstanbul Macar Kültür ve Dostluk Derneği	Rotary Kulüp
İstanbul Sigorta Acenteleri Derneği	Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği
İstanbul Tabip Odası	Saray Kadın Derneği
Kadın Adayları Destekleme Derneği	Sarıkaya Gençlik Derneği
Kadın Da(ya)nışma Merkezi	SAYKADER
Kadın Dayanışma Vakfı	SCI
Kadın Girişimcileri Derneği	Sevgiyle Elele Engelliler Derneği
Kadın ve Demokrasi Derneği	Sivil Düşün
Kadın ve Genç Girişim Merkezi Derneği	Sivil Toplum İçin Destek Vakfı
Kamu İç Denetçileri Derneği	Sosyal Demokrasi Vakfı
Karabağlar Engelli Meclisi	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Diyarbakır Şubesi
Karakutu Derneği	Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği
Kariyer Danışmanlığı ve İnsan Kaynaklarını Geliştirme Derneği	Sosyal ve Ekonomik Yaşamda Nitelikli Değişim ve Gelişime Destek (SEN-DE-GEL) Derneği
Karşıyaka Sosyal Sorumluluk ve Bilim Derneği	Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği
Karşıyaka Yenilenebilir Enerji Derneği	
Kent ve Yaşam Derneği	

Technical Assistance for Civil Society Organisations
Teknik Eğitim Vakfı Adana Şubesi
Toplum Gönüllüleri Vakfı
Tüketiciyi Koruma Derneği Kilis Şubesi
Türk Böbrek Vakfı
Türk Kadınlar Birliği Seyhan Şubesi
Türk Kızılayı Trabzon Şubesi
Türkiye Biyoetik Derneği
Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı
Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
Türkiye Hapishane Çalışmaları Merkezi
Türkiye Harp Malulleri Gazi ve Şehit Aileleri Derneği
Türkiye Kalite Derneği
Türkiye Küçük Millet Meclisleri
Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği
Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Aksaray
Turunç Gençliği ve Toplumunu Kalkındırma Derneği
Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı
Uluslararası Sanat Eğitimcileri Derneği
Üretkeniz.Biz
Uşak Eczacı Odası
Üstün Zekalılar Akademi Derneği
Yalova Kent Konseyi
Yaşama Dair Vakıf
Yatırımcı İlişkileri Derneği
Yeni Nesil Romanlar Yardımlaşma ve Dayanışma Kültür Derneği
Yönetim Kurulunda Kadın Girişimi
Yurttaşlık Derneği (Helsinki Yurttaşlar Derneği)
Yuva Derneği
Yuva Kurma ve Aileyi Koruma Derneği

EK3. ANKET

SİVİL TOPLUMUN DURUM TESPİTİ VE
GÜÇLENDİRİLMESİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRME ANKETİ

S.1. Kurumunuza ait aşağıdaki bilgileri lütfen doldurunuz.

Kuruluş adı			
Kuruluş yılı			
Faaliyet alanı			
Üye sayısı	20'den az ☐	20-50 arası ☐	50'den fazla ☐
Bulunduğu şehir			

S.2. Kurum olarak insan kaynağı konusunda karşılaştığınız sorunları önem sırasına göre sıralayınız.

(1:En önemli, 2: Önemli, 3: Az önemli, 4: En az önemli)

#	Sorunlar	Önem sırası (1-4)
1	Gönüllü çalışan bulma	
2	Ücretli personel bulma	
3	Yabancı dil bilen personel	
4	Çalışanlara piyasa ile uyumlu ücret verme	

Diğer sorunlarınız varsa lütfen belirtiniz.

S.3. Kurum olarak yerleşim ve işleyiş konusunda karşılaştığınız sorunları önem sırasına göre sıralayınız.

(1:En önemli, 2: Önemli, 3: Az önemli, 4: En az önemli)

#	Sorunlar	Önem sırası (1-4)
1	Ofise uygun mekân bulma zorluğu	
2	Faaliyetlere uygun mekân bulma zorluğu	
3	Kira, stopaj ve ofis masrafları	
4	Defter tutma, muhasebe kayıtları gibi kırtasiyecilik işlemleri	

Diğer sorunlarınız varsa lütfen belirtiniz.

S.4. Kurum olarak mali kaynak konusunda karşılaştığınız sorunları önem sırasına göre sıralayınız.

(1:En önemli, 2: Önemli, 3: Az önemli, 4: En az önemli)

#	Sorunlar	Önem sırası (1-4)
1	Yeni mali kaynak bulma zorluğu	
2	Üye aidatlarında düzensizlik	
3	Sabit giderlerin yüksekliği nedeniyle faaliyete aktarılan gelir oranının düşüklüğü	
4	Kamu desteklerinin adil paylaşılabilmesi	

Diğer sorunlarınız varsa lütfen belirtiniz.

S.5. Mevcut denetim sistemi konusunda karşılaştığınız sorunları önem sırasına göre sıralayınız.

(1:En önemli, 2: Önemli, 3: Az önemli)

#	Sorunlar	Önem sırası (1-3)
1	Yol gösterici denetim yaklaşımının eksikliği	
2	Cezalarla korkutma	
3	Denetleme süreciyle ilgili olarak kuruluşun önceden bilgilendirilmesi	

Diğer sorunlarınız varsa lütfen belirtiniz.

S.6. Son 3 yılda geçirdiğiniz denetimlerdeki yaklaşımı 1 ile 5 arasında değerlendiriniz.

(1: Yol gösterici denetim, 5: Yanlış bulmaya odaklanan denetim)

	Değerlendirme Puanı (1-5)
Son 3 yıl içinde geçirdiğiniz denetimdeki yaklaşıma ilişkin değerlendirmeniz	

S.7. Son 3 yılda geçirdiğiniz denetimler sonucunda idari para cezası verdiniz mi veya yargılandınız mı?

Yargılandım Yargılanmadım
İdari para cezası ödedim İdari para cezası ödemedim

S.8. Kurum olarak, etki alanınızı genişletme konusunda karşılaştığınız sorunları önem sırasına göre sıralayınız.

(1:En önemli, 2: Önemli, 3: Az önemli, 4: En az önemli)

#	Sorunlar	Önem sırası (1-4)
1	Basının STK faaliyetlerini haber değerinde görmemesi	
2	Üyelerin isteksizliği	
3	Web sitesi ve sosyal medya yönetiminin ek kaynak ihtiyacı nedeniyle eksik kalması	
4	Kamu kurumlarının işbirliği yapmadaki isteksizliği	

Diğer sorunlarınız varsa lütfen belirtiniz.

S.9. Kurum olarak, katılımcılık ve işbirlikleri konusunda karşılaştığınız sorunları önem sırasına göre sıralayınız.

(1:En önemli, 2: Önemli, 3: Az önemli, 4:En az önemli, 5: Ne önemli, ne önemsiz)

#	Sorunlar	Önem sırası (1-5)
1	Kamu kurumlarının katılım sağlama konusundaki isteksizliği	
2	STK'lar arası işbirliği ortamları geliştirmedeki eksiklik	
3	Birlikte iş yapma kültürünün eksikliği	
4	Kurum içinde bilgiye erişim eksikliği	
5	Kurumda şeffaflık eksikliği	

Diğer sorunlarınız varsa lütfen belirtiniz.

S.10. Kurum olarak, idari ve iç yönetim konusunda karşılaştığınız sorunları önem sırasına göre sıralayınız.

(1:En önemli, 2: Önemli, 3: Az önemli)

#	Sorunlar	Önem sırası (1-3)
1	Yönetim Kurulunun yeterli sıklıkta toplanamaması	
2	Yönetim karar mekanizmalarında üye ve çalışanların söz sahibi olamaması	
3	Mali kayıtların düzgün tutulamaması	

Diğer sorunlarınız varsa lütfen belirtiniz.

S.11. STK'ların güçlendirilmesine yönelik aşağıdaki önerilerden, en önemli olduğunu düşündüğünüz 5 konuyu, önem sırasına göre 1 ile 5 arasında işaretleyiniz.

(1: En çok önemli, 2: Çok önemli, 3: Önemli, 4: Az önemli, 5: En az önemli)

#	Konu	Öneriler	Önem sırası (1-5)
1.	İnsan Kaynağı	Zorunlu askerlik hizmetinin derneklerde sosyal hizmet yükümlülüğü olarak yapılmasına imkân sağlanması	
2.	İnsan Kaynağı	STK'larda çalışanların ödedikleri gelir vergisinin asgari ücret kadar kısmının vergiden muaf tutulması	
3.	İnsan Kaynağı	STK'larda çalışan kadın ve dezavantajlı kişilerin ücret ve sosyal sigorta primlerinin bir süre için devlet tarafından karşılanması	
4.	Yerleşim	STK'ların etkinliklerde, kamu binalarından ücretsiz olarak faydalanabilmesi	
5.	Yerleşim	STK'lara bina üzerinden adres gösterme zorunluluğu olmadan internet üzerinde adres bildirme hakkı verilmesi	
6.	Yerleşim	Yerel yönetimlerin sivil toplum kuruluşlarının kullanabileceği merkezleri oluşturması	
7.	Yerleşim	Derneklerin kira stopajından muaf tutulması	
8.	Yerleşim	Birden çok STK'nın aynı ofisi paylaşabilmesi	
9.	Mali Kaynak	Gelir vergisi mükelleflerinin ödediği gelir vergisinin bir kısmının, mükellefin istediği dernek veya vakfa transfer edilmesi	
10.	Mali Kaynak	Kamu kurumlarının bütçelerinden ayıracakları ödeneklerden, ilgili STK'lara pay vermesi	
11.	Mali Kaynak	Vergi, bütçe gibi kaynaklardan elde edilen kaynakların şeffaf ve adil olarak dağıtılması için, derneklerin temsilcilerinin de bulunduğu bir üst kurul oluşturulması	
12.	Mali Kaynak	Kamu ile para ilişkisinin olmaması durumunda, STK'ların kayıt zorunluluğunun olmaması	
13.	Denetim	Denetimlerin, yalnız kamu veya yabancı ülke kaynağı alınması halinde yapılması	
14.	Denetim	Derneklere denetimden makul bir süre önce bilgi verilmesi	
15.	Denetim	İdari para cezalarının kaldırılması	
16.	Katılım	Kamunun şeffaf bilgi akışı sağlaması	
17.	Katılım	Kamu politikalarının oluşumunda STK'larla birlikte karar verilmesi	

Diğer önerileriniz varsa lütfen belirtiniz.

SİVİL TOPLUM KURULUŞU YÖNETİCİLERİ İÇİN İYİ YÖNETİŞİM EĞİTİM PROGRAMI

Sivil toplum kuruluşu yöneticilerinin ve yönetici adaylarının kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik olarak hazırlanan eğitim programıyla, “**iyi yönetim**” konusunda farkındalık düzeylerinin ve mevzuata ilişkin bilgi ve birikimlerinin artırılması hedeflemektedir.

2017 yılında başlayacak olan “Sivil Toplum Kuruluşu Yöneticileri İçin İyi Yönetişim” Eğitim Programı, yöneticilerin ve yönetici adaylarının yönetişimin temel prensiplerini içselleştirilerek, teoride ve uygulamada farkındalık düzeylerinin yükseltilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda, **STK'larda İyi Yönetişim ve Sürdürülebilirlik, STK'larda Yönetim Anlayışı, Etki Düzeylerinin Artırılması ve Paydaş İlişkilerinin Yönetimi** konuları teorik ve vaka bazlı çalışmalar eşliğinde incelenecektir.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA ENTEGRE RAPORLAMA

“Kuruluşun stratejisi, yönetimi, performansı ve gelecekte beklenenlerin kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yarattığının kısa ve öz bir sunumu” olarak tanımlanan **Entegre Raporlama**, tüm paydaşların kuruluşu dair bütüncül bakış açısına sahip olmasını sağlar.

Sivil Toplum Kuruluşlarının yıllık faaliyet raporlarını Entegre Rapor olarak paylaşmaları, kuruluşlarının paydaşlarıyla daha **şeffaf** bir iletişim halinde olmalarını sağlar ve faaliyetlerinin sürekliliğini göstermelerine yardımcı olur. Ayrıca, kaynaklarını **adil** ve **sorumlu** olarak ne derece **etkili** kullandıklarını ortaya koyacak somut göstergeler sunarlar. Bu gayretler, paydaşların süreçlere daha etkin **katılımını** ve kurumlarının da onlar karşısında daha **hesap verebilir** olmasını sağlar.

İlk operasyonel faaliyet yılına ilişkin raporlamasını Entegre Rapor olarak yapan ve bu raporla **Türkiye’de ilk** ve **kâr amacı gütmeyen dünyadaki ilk 10 kuruluş** arasında yer alan, Entegre Raporlama Türkiye Ağı (ERTA) Kurucu Üyesi ve Eğitim Komitesi Üyesi olan Argüden Yönetişim Akademisi olarak, Entegre Raporlamanın tüm kurumlar tarafından benimsenmesini destekliyoruz. Bu süreçte edindiğimiz deneyimlerimizi 2017 yılında **eğitim programlarıyla** sivil topluma aktarmayı hedefliyoruz.

ARGÜDEN YÖNETİŞİM AKADEMİSİ

Argüden Yönetişim Akademisi, daha kaliteli bir yaşam ve sürdürülebilir bir gelecek için, “yönetişim” konusundaki küresel bilgi ve deneyimin, bütünsel bir anlayışla toplumun tüm kesimlerine aktarılmasını hedeflemektedir.

Faaliyetlerini Boğaziçi Üniversitesi Vakfı bünyesinde yürüten ve kâr amacı gütmeyen Argüden Yönetişim Akademisi kamu, sivil toplum, özel sektör ve uluslararası kuruluşlarda düzenlediği eğitim, araştırma ve iletişim çalışmaları ile:

- Yaşam kalitesinin geliştirilmesi için iyi yönetim uygulamaları ile kurumlara duyulan güvenin artırılması gerekliliğinin yaygın olarak benimsenmesini,
- İyi yönetim uygulamalarının özendirilerek yaygınlaştırılmasını,
 - Yeni nesil liderlerin iyi yönetim ilkelerini özümsemiş bireyler olarak yetiştirilmesini desteklemeyi, ve
 - İyi yönetim konusunda bilgi ve deneyim paylaşımı için ilk başvuru merkezi haline gelmeyi amaçlamaktadır.

DESTEKÇİLERİMİZ

AKKÖK
HOLDİNG

